

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİMDALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARDA AHLAKİ VE DİNİ DUYGULARIN GELİŞİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül YILDIZ

İstanbul, 2007

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİMDALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARDA AHLAKİ VE DİNİ DUYGULARIN GELİŞİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül YILDIZ

**Danışman
Yrd. Doç.Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU**

İstanbul, 2007

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi AYŞEGÜL YILDIZ'ın SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARDA AHLAKİ VE DİNİ DUYGULARIN GELİŞİMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 13.07.2006 tarih ve 2006-7/11 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

Tez Savunma Tarihi : 13.02.2007

- 1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. VEYSEL UYSAL
3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. AYNUR URALER

İmzası

.....
.....
.....
.....

ÖNSÖZ

Modern dünyanın yok edemediği işsizlik, fakirlik, göç ve benzeri sosyal sorunlardan en fazla etkilenenler şüphesiz çocuklar olmaktadır. Son yıllarda sokakta çalışan çocuk sayısının hızla artması ve çocukların hem zarar gören hem de zarar veren konumuna gelmesi, meselenin çeşitli boyutlarda ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Kişilik gelişimindeki en önemli dönem olarak kabul edilen çocukluk dönemi aynı zamanda ahlaki gelişim açısından da önem arz etmektedir.

“Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duyguların Gelişimi” başlığını taşıyan bu araştırmada, genel olarak sokakta çalışan çocukların gelişimleri ve özel olarak dini duygu ve ahlaki gelişimleri incelenmiştir. Bununla beraber çocuğu sokakta çalışmaya iten nedenler, sokakta onu bekleyen tehlikeler, sokakta çalışmasının onda oluşturduğu duygu durumu, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumun ahlaki ve dini gelişimine etkileri de ele alınmıştır.

Araştırmanın her aşamasında bilgi birikiminden istifade ettiğim, desteğini gördüğüm danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu’na, tezimin son şeklini almasında fikirleriyle desteğini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Veysel Uysal’a ve Yrd. Doç. Dr. Aynur Uraler’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı Sokakta Çalışan Çocukları Koruma Komisyonu tarafından yürütülen “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesinde faaliyetlerde bulunan bütün değerli arkadaşlarıma ve benimle mülakat yapmayı kabul eden, sokakta çalışmayı bırakıp da eğitim hayatlarına devam eden sevgili çocuklara; tezimin her aşamasında tecrübesini benimle paylaşan sevgili arkadaşım, dostum Esmâ Ürkmez’e de teşekkür ediyorum.

Maddi ve manevi destekleriyle eğitim hayatım boyunca beni yalnız bırakmayan başta annem olmak üzere tüm aileme ve hoş görüsüyle desteğini hissettiğim kıymetli eşim Hikmet Yıldız’a içtenlikle teşekkür ediyorum.

Ayşegül YILDIZ

İstanbul 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	Sayfa No. I
İÇİNDEKİLER	II
TABLO LİSTESİ	V
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ	1
3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ	2
4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	3
5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	5

1.BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK VE ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEM	6
1.1. ÇOCUK KAVRAMI	6
1.2. ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEM	6
1.3. ÇOCUĞUN GELİŞİMİNDE AİLE ve ÇEVRENİN ROLÜ	7
2. ÇALIŞAN ÇOCUK, SOKAK ÇOCUĞU VE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUK	11
2.1. ÇALIŞAN ÇOCUK	11
2.2. SOKAK ÇOCUĞU	11
2.3. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUK	14
2.3.1. Çocuğu Sokakta Çalışmaya İten Nedenler	16
2.3.1.1. Ailevi Nedenler	17
2.3.1.2. Çevresel Etkiler	17
2.3.1.3. Sosyo-Ekonomik Durumun Etkisi	18
2.3.2. Çocuğu Sokakta Bekleyen Tehlikeler	18
2.3.3. Sokakta Çalışan Çocuğun Duygusal Durumu	18
2.4. YAPILAN ÇALIŞMALAR ve İLGİLİ KURUMLAR	19
2.5. ÇOCUKLARI SOKAKTAN KURTARMAK İÇİN ÖNERİLEN ÇÖZÜMLER	24
3. ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE AHLAKİ ve DİNİ DUYGU GELİŞİMİ	27
3.1. AHLAKİ GELİŞİM ve KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	27
3.1.1. John Dewey ve Ahlaki Gelişim Evreleri	29
3.1.2. Sigmund Freud ve Ahlaki Gelişim	29
3.1.3. Erik Erikson ve Gelişim Evreleri	30
3.1.4. Jean Piaget ve Ahlaki Gelişim Kuramı	32
3.1.5. Lawrence Kohlberg ve Ahlak Gelişim Kuramı	35

3.2. DİNİ DUYGU ve DÜŞÜNCE GELİŞİMİ	37
3.2.1. Duygu, İlgi ve İstek	37
3.2.1.1. <i>Duygu</i>	37
3.2.1.2. <i>İlgi</i>	39
3.2.1.3. <i>İstek</i>	40
3.2.2. Dini Duygu	41
3.2.3. Dini Tasavvur ve Dini Düşünce	42
3.2.4. Dini İlgi ve İstek	43
3.2.5. Dini Arayış ve Dini Şüphe	43
3.2.6. Dini Hazırlık ve Yetenek	45
3.2.7. İnanç ve Dini İnanç	46

2. BÖLÜM YÖNTEM

1. EVREN ve ÖRNEKLEM	51
2. VERİLERİN TOPLANMASI	51
3. ARAŞTIRMAYA KONU OLAN PROJENİN KAPSAMI	52
4. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÇOCUKLARIN SOSYO- DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	55
4.1. ÇOCUKLARIN YAŞ DURUMU	55
4.2. ÇOCUKLARIN CİNSİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI	55
4.3. ÇOCUKLARIN KARDEŞ SAYILARINA GÖRE DAĞILIMI	56
4.4. ÇOCUKLARIN ANNE BABALARININ HAYATTA OLUP OLMAMALARINA GÖRE DAĞILIMI	57
4.5. ÇOCUKLARIN ANNE- BABALARININ BİRLİKTELİK DURUMUNA GÖRE DAĞILIM	57
4.6. ÇOCUKLARIN DOĞUM YERLERİNE GÖRE DAĞILIMI	58
4.7. ÇOCUKLARIN OKUDUKLARI SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMI	59
4.8. ÇOCUKLARIN SOKAKTA ÇALIŞMA DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI	59
4.9. ÇOCUKLARIN AİLELERİNİN EKONOMİK DURUMLARI	60
4.10. ÇOCUKLARA GÖRE SOKAKLARIN GÜVENİLİRLİĞİ	60

3. BÖLÜM SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARDA AHLAKİ VE DİNİ DUYGULARIN GELİŞİMİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

1. DİNİ İNANCA İLİŞKİN BULGULAR	62
1.1. ALLAH İNANCI	62

1.2. ALLAH İNANCI İLE İNSAN YAŞAMI ARASINDAKİ İLİŞKİ	63
1.3. ALLAH İNANCININ BAŞLANGIÇ ZAMANI	63
1.4. ALLAH İNANCININ NİTELİĞİ	65
1.4.1. ALLAH'A YAKINLIK DURUMU	67
1.4.2. ALLAH'I ARAYIP BULMA DURUMU	68
1.4.3. ALLAH'IN TEHLİKELERDEN KORUMASI	68
1.5. ALLAH'A İNANMA EĞİLİMİNİN FITRİLİĞİ	69
2. İBADET VE DUAYA İLİŞKİN BULGULAR	70
2.1. İBADETİN İNSANA KAZANDIRDIKLARI	70
2.2. DUA ETME ZAMANLARI	71
2.3. DUA ESNASINDAKİ DUYGULARI	73
3. DİNİ TASAVVURA İLİŞKİN BULGULAR	73
3.1. ALLAH TASAVVURU	74
3.1.1. Çocukların Şu Anda Zihinlerindeki Allah Tasavvuru	74
3.1.2. Çocukların Okul Öncesi Zamanlarındaki Allah Tasavvuru	75
3.2. PEYGAMBER TASAVVURU	76
3.2.1. Çocukların Zihinlerindeki Peygamber Tasavvuru	77
3.2.2. Çocukların Hz. Peygamber'le Muhayyel Karşılaşma Esnasındaki, Beklenti ve Davranışları	78
3.3. MELEK TASAVVURU	79
3.4. CİN TASAVVURU	80
3.5. ŞEYTAN TASAVVURU	81
3.6. CENNET TASAVVURU	82
3.7. CEHENNEM TASAVVURU	83
SONUÇ	84
EKLER	88
EK 1. Çocuk Tanıma Formu	89
EK 2. Mülakat Soruları	90
EK 3. Mülakat Cevapları	91
Ek K. Dilekçe	128
KAYNAKÇA	130

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çocukların Yaşlara Göre Dağılımı	55
Tablo 2: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	55
Tablo 3: Çocukların Kardeş Sayısına Göre Dağılımı	56
Tablo 4a: Çocukların Annelerinin Sağ Olup Olmamalarına Göre Dağılımı	57
Tablo 4b: Çocukların Babalarının Sağ Olup Olmamalarına Göre Dağılımı	57
Tablo 5: Çocukların Anne- Babalarının Birlikte Olmalarına Göre Dağılımı	57
Tablo 6: Çocukların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	58
Tablo 7: Çocukların Sınıflarına Göre Dağılımı	59
Tablo 8: Çocukların Sokakta Çalışma Alanlarına Göre Dağılımı	59
Tablo 9: Çocukları Ailelerinin Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı	60
Tablo 10: Sokakların Çocuklar İçin Tehlikeli Olup Olmadığına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılım	60
Tablo 11: Çocukların Allah İnancına İlişkin İfadelerine Göre Dağılım	62
Tablo 12: Çocukların Allah İnancı İle İnsan Yaşamı Arasındaki İlişkiye İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	63
Tablo 13: Çocukların Allah İnancının Başlangıç Zamanına Göre Dağılımı	63
Tablo 14: Çocukların Cinsiyetleri İle Allah İnancının Başlangıç Zamanına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	65
Tablo 15: Çocukların Allah İnancının Niteliklerine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	65
Tablo 16: Çocukların Cinsiyetleri İle Allah İnancının Niteliğine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	66
Tablo 17: Çocukların Kendilerini Allah’a Yakın Hissettikleri Durumlara Göre Dağılımı	67
Tablo 18: Çocukların, Allah’ı Hiç Duymadıklarında O’nu Arayıp Bulmaya İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	68
Tablo 19: Çocukların Allah’ın Tehlikelerden Koruyup Korumadığına İlişkin Düşüncelerine Göre Dağılımı	68
Tablo 20: Çocukların, “İnsanın Fıtratında Allah’a İnanma Eğilimi Vardır” İfadesine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	69
Tablo 21: Çocukların İbadetin İnsana Kazandırdıklarına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	70
Tablo 22: Çocukların Dua Etme Zamanlarına Göre Dağılımı	71
Tablo 23: Çocukların İnsanların Dua Etme Durumlarına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı	72
Tablo 24: Çocukların Dua Esnasındaki Duygularına Göre Dağılımı	73
Tablo 25: Çocukların Şimdiki Allah Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	74
Tablo 26: Çocukların Okul Öncesi Zamanlarındaki Allah Tasavvurlarına İlişkin	

Görüşlerine Göre Dağılımı	75
Tablo 27: Çocukların Peygamber Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	77
Tablo 28: Çocukların Peygamber’le Muhayyel Karşılaşma Esnasındaki Davranışlarına Göre Dağılım	78
Tablo 29: Çocukların Melek Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	79
Tablo 30: Çocukların Cin Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	80
Tablo 31: Çocukların Şeytan Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	81
Tablo 32: Çocukların Cennet Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	82
Tablo 33: Çocukların Cehennem Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı	83

KISALTMALAR

AÜFE	: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DEM	: Değerler Eğitim Merkezi
Enst	: Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan
Karş.	: Karşılaştırınız
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Mat.	: Matbaası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
S.B.E	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çocukluk dönemi, kişilik gelişimindeki en önemli dönem kabul edilmesi itibariyle pek çok araştırmaya konu olmuştur. Tıpkı kişilik gelişiminde olduğu gibi ahlaki gelişimde de çocukluk dönemi büyük önem arz etmektedir. Çocuklarda ahlaki ve dini duygunun gelişimi normal gelişim dönemleriyle paralellik gösterir. Sokaklarda çalışan çocukların pek çok bakımdan normal bir çocukluk dönemi geçirmediikleri; küçük yaşlardan itibaren göç, ekonomik sıkıntı ve aile içi sorunların sebep olduğu etkenlerden dolayı travmatik durumlarla karşı karşıya kaldıkları sık sık dile getirilen bir olgudur. Bu araştırmanın konusu; sokakta çalışan çocukları etkileyen dış etkenlerin tespiti; içinde bulundukları sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumun ahlaki ve dini gelişimlerine etkisinin ne olduğuna dair bir fikir sahibi olmaktır. Bu araştırma, sokakta çalışan çocuklarda ahlaki ve dini duyguların gelişimini konu edinmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Günümüzde çocukların küçük yaşlardan itibaren çeşitli nedenlerle çalışmak zorunda kalmaları ve bunu sağlamanın bir yolu olarak sokakla tanışmaları dünya çapında ortaya çıkan ve çözüm aranılan bir problemdir.

Sokak çocukları ve sokakta çalıştırılan çocuklar olgusu son zamanlarda ülkemizde de insanı şaşırtan boyutlarda artmaktadır. Özellikle uluslar arası kuruluşların da çalışmalarıyla çocukların çalıştırılmalarının çözümüne yönelik bazı faaliyetler yapılmaya başlanmıştır. Son yıllarda sokakta çalışan çocuk sayısının hızla artması ve çocukların hem zarar gören hem de zarar veren konumuna gelmesi meselenin çeşitli boyutlarda ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

Sokakta çalışan çocukların niteliklerinin tespiti ve bunun nedenlerinin ortaya konulması uluslar arası düzeyde pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Ülkemizde de konunun tespiti ile ilgili istatistiksel çalışmalar yapılmaktadır.

Toplumdaki dini ve ahlaki gelişim yapısının bir alt basamağı olarak çocuklar temelinde bu konunun ele alınması, dini yapının anlaşılması ve çocukluk dönemine etkileri bağlamında önem arz etmektedir. Bununla birlikte çocukların ahlaki ve dini duygu gelişiminin, toplum dinamiklerinin bilinmesi açısından, farklı temellerde henüz yeterli ve kapsayıcı bir düzeyde ele alındığı söylenemez.

“Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duygunun Gelişimi” başlığıyla ele aldığımız bu araştırmanın temel amacı, sokakta çalışan çocukların gelişimleriyle dini duygu gelişimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Temel amaç doğrultusunda çocuğu sokakta çalışmaya iten nedenler, sokakta onu bekleyen tehlikeler, sokakta çalışmasının onda oluşturduğu duygu durumu ve bunların dini duygu gelişimine etkileri de ele alınacaktır.

İstanbul Haseki’de bulunan Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı Sokakta Çalışan Çocukları Koruma Komisyonu tarafından yürütülen “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesi kapsamında ilgilenilen sokakta çalışan çocukların ahlaki ve dini duygu gelişimlerini ortaya koymaktır.

Ayrıca, cinsiyet, yaş, doğum yeri, öğrenim durumları, okumuş oldukları sınıf, ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi, anne babalarının hayatta ve birlikte olup olmama durumları, tahsil durumları, kardeş sayıları gibi demografik değişkenlerin ahlaki ve dini duygu gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Türkiye’de yapılan din psikolojisi araştırmalarında evreni sokakta çalışan çocuklar olan bir araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırmamız hem sokakta çalışan çocukların 2006 yılı itibariyle durumlarının tespiti, hem de ahlaki ve dini gelişimlerinin incelenmesi açısından Türkiye’de yapılmış ilk çalışma özelliği taşımaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ

Araştırmanın temel problemini “Sokakta çalışan çocukların, içinde bulundukları yaşam koşulları itibariyle ahlaki ve dini duygu gelişimleri ne düzeydedir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu problem çerçevesinde incelenecek bazı alt problemler şöyle ifade edilebilir:

- Sokak çocuğu ve sokakta çalışan çocuk arasında nasıl bir fark vardır?
- Çocukları sokağa düşüren nedenler nelerdir?
- Çocuğu sokakta bekleyen tehlikeler nelerdir?
- Sokakta çalışan çocukların ahlaki gelişimleri ne düzeydedir?
- Sokakta çalışan çocuklarda çeşitli dini tasavvurlar (Allah, peygamber, melek, cin, cennet, cehennem gibi) nasıldır?
- Araştırmaya katılan çocukların çeşitli sosyo-demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, doğum yeri, öğrenim durumları, okumuş oldukları sınıf, ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi, anne babalarının hayatta ve birlikte olup olmama durumları, tahsil durumları, kardeş sayıları gibi) onların ahlaki ve dini duygu gelişimleri üzerinde etkisi var mıdır?

5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

İfade edilen problemler temelinde bazı varsayımlar ortaya atılmıştır. Araştırmanın varsayımlarını aşağıdaki başlıklar altında gruplandırmak mümkündür:

1. Sokakların Çocuklar İçin Tehlikeli Olduğuna Dair Varsayımlar;

- a. Sokakta çalıştırılan çocuklar, sokaktaki tehlikelere karşı korunmasız ve savunmasızdırlar, dolayısıyla risk altındadırlar.
- b. Çocukların sokaklarda çalışmaları, yoksulluk, göç, eğitimsizlik, ailenin parçalanması gibi sosyo-ekonomik durumların bir sonucudur.
- c. Çocuklar da sokakta bulunmaktan, satış yapmaktan memnun değillerdir.

2. Sokakta Çalışma Olgusu ve Demografik Özelliklerle İlgili Varsayımlar;

- a. Sokakta çalışan çocuklar daha çok yoksulluk ve göç sebebiyle büyük kentlerde yaşamaktadırlar.
- b. Sokakta çalışan çocukların cinsiyeti çoğunlukla erkek çocuklardan oluşmaktadır.
- c. Sokakta çalışan çocuklar çok çocuklu ailelerden gelmektedir. Çocuklardan birisinin çalışıyor olması diğer kardeşlerini de sokakta çalışmaya sevk eder.
- d. Sokakta çalışan çocukların anne- babalarının öğrenim durumları düşüktür.
- e. Çocuğun sokakta çalışması ile anne-babanın birlikte olup olmaması arasında ilişki vardır.
- f. Çocuğun sokakta çalışması, okula devamını olumsuz yönde etkilemektedir.

3. Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duygu Gelişimi ile İlgili Varsayımlar;

- a. Çocukların psiko-sosyal gelişimleri açısından elverişli ve sağlıklı ortamlarda bulunmamaları, ahlaki ve dini duygu gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir.
- b. Aile ortamından tamamen kopmamış olan çocuklar, aileden öğrendikleri kadarıyla Allah inancına sahiptirler. Aileden kopuş arttıkça çocuktaki dini duygu zayıflar.
- c. Ekonomik düzeyin düşük olduğu aile ortamında çocukların normal gelişimleri sağlıklı ve dengeli olmadığı gibi dini duygu gelişimi de olumsuzdur.
- c. Sokakta çalışan çocuklarda ahlaki gelişim yaşıtlarına göre anlamlı derecede farklılık arz eder.
- d. Sokakta çalışan çocuklarda Allah, peygamber, melek, cin, cennet, cehennem gibi soyut dini tasavvurlar yeterince gelişmemiştir.
- e. Özellikle ibadet ve dua gibi konularda çocuklar, ailelerinden gördüklerinin etkisindedirler.

4. ARAŖTIRMANIN SINIRLILIKLARI

AraŖtırmaya katılan 31 çocuktan oluŖan örneklem grubunun, ahlaki ve dini duygu geliŖimlerini öğrenme amacıyla yapılan sözlü mülakat sorularına içtenlikle, kendilerini güvende hissederek ve doğru bir Ŗekilde cevap verdikleri varsayılmaktadır.

Örneklem grubunun evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.

AraŖtırma, mülakata katılan deneklerin ahlaki ve dini duygu geliŖimleriyle ilgili sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

Mülakata katılan denekler, 11-16 yaŖ arasında bulunan 31 çocukla sınırlıdır.

Mülakat, 2006 Eylül ayında gerekleŖtirilmiŖtir.

AraŖtırmada kullanılan kaynaklar geçerli ve güvenilir kaynaklardır.

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK ve ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEM

1.1. ÇOCUK KAVRAMI

“ÇOCUK” kavramı tarihte toplumun yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır.

Çocuk tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş ülkeden az gelişmiş ülkeye, hatta ülke içinde kırdan kente farklılıklar görülmektedir. Yapılan antropolojik çalışmalar çocukluk olgusunun kültürel çeşitliliğini ve göreceliğini ortaya koymuştur. Böyle olmakla birlikte çocukluk döneminin yetişkinlik-gençlik döneminden ayrı tutularak yaş faktörüne göre tanımlanmaya çalışıldığı da söylenebilir.

Bilindiği gibi Birleşmiş Milletler’in “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”sinin 1. Maddesi 18 yaşına kadar her insanı çocuk kabul etmektedir. “Ulusal yasalarca daha genç bir yaşta reşit sayılma hariç, 18 yaşın altındaki her insan çocuk sayılır”.¹

İslam’ın çocuk tanımı ise, yaş unsurunu da dikkate alan “Mükellef olabilme şartını taşımayan ve her çeşit muameleyi yapmaya yetkili bulunmayan” insandır.²

1.2. ERGENLİK ÖNCESİ DÖNEM

Çocukluk çağı insan hayatının ondan sonra gelecek diğer safhalarının üzerine bina edildiği bir çağdır.

Çocukluk çağları özelliklerine göre şu tasnifle özetlenebilir;

1. Bebeklik dönemi (0-3 yaş)
2. İlk çocukluk dönemi (3-7 yaş)

¹ Ahmet Kemerli, “Küreselleşen ‘Çocuk Emegi’ Sömürüsü”, **Anlayış Dergisi**, Sayı:32 (Ocak 2006), İstanbul, s.52.

² Orhan Çeker, **İslam Hukukunda Çocuk**, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990, s.29.

3. Son çocukluk dönemi (7-10 yaş)
4. İlk ergenlik dönemi (10- buluğ çağı)

Çocukluktan henüz çıkmış ve genç adayı olmuş bu dönemin yaş grubu 12-14 olarak bilinir. Ergenlik öncesi gencin fizyolojisinde bir takım değişiklikler oluşurken, genç birtakım ruhsal durumlarla da karşı karşıya kalır. Bu durum da kişinin biyolojik ve psikolojik hızlı gelişimlere intibak etmede bazı güçlüklerle karşılaşmasına neden olabilir.

Bu dönemin çocuğu zihinsel gelişim açısından somut düşüncüyü geride bırakmış, soyut düşünce dönemine girmiştir. Olayları daha gerçekçi bir bakışla görme ve kavrama kabiliyetine sahip olmuştur. Dinin özünü de kavramaya yönelik bu tür konulara da ilgisi artmıştır.³

1.3. ÇOCUĞUN GELİŞİMİNDE AİLE ve ÇEVRENİN ROLÜ

Gelişmesini tamamlayamamış bir varlık olarak dünyaya gelen insan, gizli pek çok yeteneklere sahiptir. İnsanın potansiyel yeteneklerini geniş ölçüde kullanabilmesi, onun gelişmeye elverişli tüm yönleriyle birlikte terbiye edilmesine bağlıdır.⁴

Çevre, organizmayı etkileyen dış uyarıcılar olarak tanımlanabilir. Çocuğun içinde doğduğu ailesi, anne baba kardeşleri, ilişkileri, ailenin sosyo-ekonomik durumu gibi faktörler çocuğun doğduğu coğrafî ve sosyal çevresi oluşturur. Çocuğun ruh sağlığını etkileyen bu sosyal çevre arasında, aileyi, okulu, örfleri, adetleri, gelenek-görenek ve toplumsal değerleri, sosyal sınıf farklarını ve iletişim araçlarını sıralayabiliriz.⁵ Bunun insanların şu anda gerçekleştirebildikleri gelişim seviyesinin, genetik potansiyelin en üst sınırıyla belirlenmiş olan gelişme basamağından çok aşağıda olduğu belirtilmektedir.⁶ Bunun sebebi olarak olumsuz sosyal çevre şartları gösterilmektedir. Çocukların içinde bulunduğu olumlu sosyal çevre şartlarının dereceleri, uygun davranış gerçekleştirebilme derecelerini de belirlemektedir. Çocuklara bu imkânları sunan sosyal çevrelerin en önemlileri ise, aile, eğitim, din ve devlet

³ Yaşar Fersahoğlu, **Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi**, İstanbul: Marifet Yay. 1998, s.72.

⁴ Kerim Yavuz, **Eğitim Psikolojisi**, Kayseri, 1991 s.15-16.

⁵ Meliha, Kırkincioglu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, İstanbul: Esin Yay., 1995.s.77.

⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, İstanbul: YKY, 1998, s.158.

gibi kurumlardır.⁷ Bu kurumların kişilerin hem güzel davranışlarını düzenlediği, hem de daha özel davranışlara hazırladığı görülür.⁸ Çocuğun gelişimi onun, kalıtım ve çevresi arasındaki ilişkilerin bir ürünüdür.⁹

İnsanın hiç bir zaman yalnız yaşamadığını, eski çağlardan beri bir cemiyet halinde yaşadığını düşünürsek, şahsiyetinin biçimlenmesinde ait olduğu toplumun özellikle de kültürün rolünün önemini fark ederiz.¹⁰ Etnologların araştırmaları, insan davranış özelliklerinin tümünü kapsayan kişiliğin, içinde gelişip şekillendiği sosyal ve kültürel çevre tarafından ne kadar kuvvetle etkilendiğini ortaya çıkarmıştır.¹¹

Sosyal gelişme, kişinin sosyal uyarıcıya, özellikle grup yaşamının baskı ve zorunluluklarına karşı, duyarlık geliştirerek, grubunda ya da kültüründe, başkalarıyla geçinmesi, onlar gibi davranmasıdır.¹²

Çocukların zihinsel, psikolojik, biyolojik ve sosyal gelişimleri açısından potansiyellerinin en üst noktaya çıkabilmesi için onların uygun çevre koşullarında büyümeleri gerekmektedir. Kendi kendini yöneten, özgüveni gelişmiş, benlik saygısı yüksek mutlu bir birey olarak gelişmesi çocuğa sağlanan fırsatlara ve çoğunlukla anne-babanın tutumuna bağlıdır.¹³

Her çocuğun kendini emniyette hissedeceği bir aile ortamına, hoşgörölü sürekliliğe ihtiyacı vardır. Çocuğun sadece bedensel değil, ruhsal gelişimi için de ailenin etkisi önemli ve büyüktür.¹⁴

Biyolojik doğumundan itibaren çocuğun sosyal ve kültürel gelişmesi de başlar. Çocuk gelişmesini sürdürürken, içinde yaşadığı toplumun diline, ahlakına, kültürüne, sanatına, dinine, alışkanlıklarına, gelenek ve göreneklerine uygun duygu, düşünce ve

⁷ İlhan Erdoğan, **İşletmelerde Davranış**, İstanbul: İ.Ü.İşletme Fak. Yay., 1991, s.96.

⁸ Feyzullah Eroğlu, **Davranış Bilimleri**, İstanbul 1996, s.88.

⁹ Hülya Alper, **İmanın Psikolojik Yapısı**, İstanbul: Rağbet Yay., 2002, s.195.

¹⁰ Neda Armaner, **Din Psikolojisine Giriş**, Ankara 1980, s.75.

¹¹ Fatma Başaran, **Psiko-Sosyal Gelişim**, Ankara: Ankara Üniv. Dil-Tarih Coğrafya Fak. Yay. 1974, s.14.

¹² Başaran, s.15.

¹³ Fatma Gül Cihirlioğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı ve Gelişimi**, Okul Öncesi Dönem, Ankara: Nobel Yay., 2001, s.151.

¹⁴ Lee Salk, **Çocuğun Duygusal Sorunları**, Erzen Onur (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974, s.224.

inançlarına kısaca toplumsal norm ve değerlerine doğru yönlendirilmiştir. Böylece toplumda söz konusu değerlerle oluşan ortak şahsiyetin özellikleri çocuğa da aktarılarak onun davranış ve tutumlarının şekillenmesine, şahsiyetinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Ailede başlayan ve toplumun taleplerine uygun olarak devam eden sosyalleşme süreci çocuğun gelişim dönemlerine göre farklılık arz eder.¹⁵

Aile yaşamlarında istikrar ve ahenk olmayan insanların birlikteliğinden dünyaya gelen ve bu ortamda yetişen çocuklarda ciddi şekilde davranış bozukluklarına rastlanmaktadır. Aile içinde çocukların anne- babalarına karşı duymuş oldukları sevgi, onların ruhsal dengelerinin de bir belirtisidir. Aile atmosferi çocuğun tüm düşünce, duygu ve davranışlarında etkilidir. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, sıkıntılı, endişeli, güvensiz ebeveynin bulunduğu sıkıntılı ortamda yaşayan çocuklarda bu ortamdan etkilenecek güvensiz yetişirler.¹⁶

Çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre ruhen sağlıklı ve dengeli bir hayata sahip olduğu ölçüde çocuk da ruh sağlığına sahiptir. Bu da maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanmasıyla mümkündür. Çocuğa aile içinde şahsiyet ve karakter özelliklerinin açılıp serpilmesine duygusal ve zihinsel enerjilerini kullanmasına imkân verilmemişse, ondan dengeli ve uyumlu bir insan olması beklenmemelidir.¹⁷

Çocuğun, büyüklerinden telkin yoluyla aldığı değerleri, davranış modellerini içten benimsemesi ve bu değerlere bağlı bir hayat sürdürmesi, öncelikle kendisini yetiştiren insanları sevmesine, onlara inanıp güvenmesine bağlıdır.¹⁸

Bir bireyin rahatsızlığı, içinde yaşadığı rahatsız bir ailenin ve iyi gitmeyen bir aile etkileşiminin belirtisidir.¹⁹

Çocuğun kendine olan güveni anne- babasına olan güvenden kaynaklanır ve gelişir. Çocuğun benlik kavramı, büyüklerinin ona gösterdiği davranışların bir yansımasıdır. Böyle

¹⁵ Kerim Yavuz, **Eğitim Psikolojisi**, Kayseri: Erciyes Üniv. Yay., 1991, s.89.

¹⁶ Halis Özgü, **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Özgü Yay., 1968, s.196.

¹⁷ Nihat Nirun, **Aile ve Kültür**, Ankara Atatürk Kültür Merkezi Yay. S.73, 1994, s.161.

¹⁸ Hayati Hökelekli, , “Çocuk”, **İslam Ansiklopedisi**, C.8., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, s. 357

¹⁹ Onur, s.109.

olunca anne babanın itici tutumları çocuğun kendisini değersiz bulmasına neden olur. Böyle bir ortamda yetişen çocuk da, kendisine ilişkin olumlu görüşler geliştiremez.²⁰

Çocuk doğduğu andan itibaren büyüme süreci içinde ailesiyle kurduğu etkileşimden çıkardığı sonuçları özümseyerek kişiliğinin ve ruhsal yapısının temellerini oluşturmaktadır. Toplumların geleceği olan çocuk ve gençlerin her yönden sağlıklı yetiştirilmeleri, kişilik gelişimleri için de çok önemlidir. Gazali'ye göre çocuğun kalbi saf bir cevherdir; çocuk, verilen her şeyi kabul etmeye hazırdır.²¹ İyi bir insan olabilmesi için çocuğun iyi eğitilmesi gerekir. Gazali'ye göre çocuk, farkında olmadan öncelikle çevresinden gördüğünü taklit eder, zamanla taklit ettiği bu davranışlar alışkanlık haline dönüşerek çocuğun bilgi dağarcığı ve kişiliği oluşur. “İnsan bulunduğu kabın şeklini alan sıvı gibidir.” benzetmesiyle Gazali, kişiliğin oluşmasında çevrenin etkisine vurgu yapmaktadır.²² Çocuğu korumak, yetiştirmek, ahlaki değerleri kazandırmak öncelikle çocuğun ailesinin görevidir.²³

²⁰ Engin Geçtan, **İnsan Olmak**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 35.

²¹ H. Mahmut Çamdibi, **Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali**, İstanbul: Han Neşriyat, 1983, s.203. Karş., Ahmed Çelebi, **İslamda Eğitim ve Öğretim Tarihi**, Ali Yardım (çev.), İstanbul: Damla Yay., 1974, s.293.

²² M. Zeki Aydın, **Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi**, İstanbul: DEM, 2005, s.23.

²³ Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay., 1982, s.6.

2. ÇALIŞAN ÇOCUK, SOKAK ÇOCUĞU ve SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUK

2.1. ÇALIŞAN ÇOCUK

Birleşmiş Milletler'in “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”si; tüm çocukların eşit olduğunu, sağlıklı ve yeterli beslenme hakkına sahip olduklarını, eğitim ve oyun oynama hakları bulunduğunu söylemekte, çocukların çalışmamaları, istismar edilmemeleri gerektiğine işaret etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (İLO) 138 sayılı Sözleşmesi, istihdam ya da işe giriş için asgari yaşın, zorunlu okul çağının tamamlanması yaşını genelde 15 yaşın altında olamayacağını belirtmektedir. Bu yaşın altında olup, hayatını kazanmak veya aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışan veya çalıştırılan çocuklara “çocuk işçi” ya da “çalışan çocuk” adı verilmektedir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173. maddesince 12 yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaklanmıştır. “Çocuk emeği” çocuğun fiziksel, psikolojik, sosyolojik, zihinsel, duygusal, ahlaki ve ruhsal gelişimine zarar veren her türlü iş olarak tanımlanır.²⁴

Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre bugün dünyada 5-17 yaşları arasında 246 milyon çocuk çalıştırılmaktadır. Bu çocukların 171 milyonu güvenlikleri, fiziki ve zihinsel sağlıkları, ahlaki gelişimleri açısından tehlikeli işlerde çalışıyor.²⁵

2.2. SOKAK ÇOCUĞU

Modern dünyanın yok edemediği işsizlik, fakirlik, göç ve benzeri sosyal sorunlardan en fazla etkilenenler şüphesiz çocuklar olmaktadır. Her geçen gün sokakta yaşayan veya sokakta çalışan çocukların sayısı artmaktadır. Bunun sonucunda da kişilik gelişimlerinin en önemli dönemini olması gereken yerlerde ve olması gereken şartlarda geçiremeyen bu çocuklar, aynı zamanda sağlıksız bir toplumun da habercisidir.

Aslında onlar bir sorun değil, küreselleşme, yoksulluk, göç ve çarpık kentleşmenin sonucudur. Bir Unicef raporunda geçen şu ifadeler dikkat çekicidir:

²⁴ “Çocuk Emeği”, Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.6, İstanbul 1987, s.497.

²⁵ Kemerli, s.53.

“Yoksul ve savunmasız çocuklar, normal gelişimleri, sağlıkları ve eğitim yapma fırsatları pahasına Üçüncü Dünya’nın dış borcunu çalışarak ödüyor.”²⁶

Bu alanda çalışmayı düşünen herkes daha işin başında tanımlama sorunuyla karşılaşır. Tanımlamalarda temel kriter çocuğun ailesiyle olan ilişkisidir. 80’li yılların başında sokak çocukları;

“Gerçek evleri, ailelerinin yanı olmaktan çok sokak olan ve sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklar” olarak tanımlanırken, daha sonra UNİCEF “sokaktaki çocuklar” ile “sokağın çocukları” gibi bir ayrıma gitmiştir.²⁷

Bu tanımlamaya göre;

Sokaktaki çocuklar (children in the street); ailesinden giderek daha az destek alan, ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda, pazarlarda çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocuklar için yaşadıkları evler, oyun kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekanları olmaktan çıkmış olsa da çoğu akşam evlerine dönmektedir. Bu çocukların aileleriyle bağları zayıflamış olsa da tümüyle kopmamıştır, hala kendilerini ana-babalarıyla ve kardeşleriyle özdeşleştirebilmektedirler.

Sokağın çocukları (children of the street); günlük geçimlerinin mücadelesini ailelerinden hiçbir destek almaksızın yalnız başlarına veren daha küçük bir gruptur. Bu çocuklar genelde “terkedilmiş” diye adlandırılırsalar da, güvensizlik duygusu, istenmeme ve şiddete maruz kalma gibi nedenlerle kendileri de ailelerini terk etmiş olabilirler. Evleriyle olan bağlantıları kopmuştur.

Dünyanın başka ülkelerindeki kimi projelerde çalışanlar, UNİCEF’in ayrımının çok kolay uygulanabilir olmadığını düşünmektedirler. Olardan biri olan Benno Glauser’e göre “sokak çocukları”, “sokaktaki” ve “sokağın çocukları” derken anlatılmak istenen her zaman açık değildir ve böylece aynı projede çalışan insanların bile birbirleriyle anlaşamama

²⁶ Kemerli, s.53.

²⁷ J. Ennew, **Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar Planlama İçin Bir Rehber**, Çiçek Öztekin (çev.), Ankara: UNİCEF Türkiye Temsilciliği, 2003, s.15.

tehlikesini doğurur. Bu durumda Glauser “sokak çocukları”nı; sokakla özel bir ilişkisi olan bir grup çocuk için kullanılabilecek geniş kapsamlı bir terim olarak düşünür.²⁸

Yapılan bu tanımlamaların ülkemizdeki yansımalarına baktığımızda ise gerek yetkililerin ifadelerinden gerek çocuklarımızın söylediklerinden oluşturulan şu tabloyu görmekteyiz.

Sokak çocukları;

- Sokak çocuklarının çoğunluğunun ergenliğin ilk döneminde bulundukları, 13-15 yaş grubunda bir yığılma olduğu gözlenmektedir.
- Sokak çocuklarının tamamına yakını erkek çocuklar meydana getirmektedir.
- %82’ye varan bir oranda parçalanmış ailelerin çocuklarından meydana gelmektedirler.
- Ailelerinin sosyo-ekonomik durumu oldukça düşüktür.
- Tüm zamanlarını sokakta geçirirler, bu nedenle fiziksel ve ruhsal tüm tehlikelere açıktırlar.
- Aileleri ile ilişkileri kopmuştur; ailelerinde alkol alışkanlığı ve şiddet oranı oldukça yüksektir.
- Sevgisizlik, eğitimsizlik, terk edilme duygusu, güvensizlik, cinsel ve psikolojik istismarlar nedeniyle hayata ve geleceğe yönelik yargıları ve düşünceleri farklıdır, olumsuzdur.
- Çoğu toplumun onların sorunlarıyla ilgilenmediğini düşünmektedir.
- Birçoğu hayvan ve özellikle köpek beslemekte; onlarla birlikte mutlu olduklarını ve soğuk gecelerde onlara sarılarak ısındıklarını söylemektedir.
- Çoğu sokaktan kurtulmayı hayal etmektedir.

²⁸ Ennew, s.17.

- Dinlenmek, oyun oynamak, meslek öğrenmek, banyo yapmak v.b. için bir merkezleri olmasını talep etmektedirler.
- Asla kendi çocukları sokakta olsun istememektedirler.
- Sokaklarda yaşayan çocuklar tüm zararlı alışkanlıkları edinme riski altındadırlar. Bu durumda sadece kendileri için değil toplumun tüm kesimleri için bir risk oluşturmaktadırlar.²⁹

İstanbul'daki sokakta yaşayan çocuklar üzerine yapılan araştırma sonucunda şu veriler elde edilmiştir:

Sokakta yaşayan çocuklar;

- %26'sı tüm ailesini, %20'si kardeşlerini, %17'si annesini özlediğini söylemektedir.
- %40'ı tiner, %80'i sigara, %1'i ise bağımlılık yapan madde kullanmaktadır.
- %80'i sokakta olmaktan memnun değildir.
- %50'si soğuk günlerde kendilerini ısıttıkları ve onları sevdikleri için hayvan özellikle de köpek beslemektedir.³⁰

2.3. SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUK

Sokakta çalışan çocuklar;

- Ailenin geçimine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünde sokakta çalışmaktadırlar. Ancak para kazanırken yetişkin rolü üstlenip harcama yetkisi konusunda çocuk sayıldıklarından çelişki yaşarlar.

²⁹ Haluk Yavuzer, "Toplum Bu Çocukları Rehabilite Etmeli, Kabullenmeli ve İş İmkânları Sunmalı", **İSTONBUL**, İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fab. San. Tic. A.Ş. Yayını, Sayı:4 (Nisan-Mayıs-Haziran 2001) s.19. Karş.: Sevgi U. Sayıta, M. Ruhi Şirin (Haz.), **İstanbul Çocuk Raporu**, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yay., 2000 s.275.

³⁰ İstatistikler için bkz. Anlayış Dergisi, "Çocuklar ve Sokaklar Dosyası", Sayı 32 (Ocak 2006), s.46.

- Bu çocukların aile ilişkileri sürmektedir; ancak, günlerinin önemli bir bölümünü aile korumasından, yaşadıkları çevreden oldukça uzak sokaklarda geçirmektedirler. Bazen gecenin geç saatlerinde de olsa evlerine dönerler, aile bağları ve koruması zayıf da olsa vardır.
- Çoğunun okulla bağları sürmektedir. Ders çalışmaya zamanları ve uygun ortamları olmadığından başarı oranları düşüktür.
- Sokakta çalışan çocuklar çiklet, su, balon, simit satıp, ayakkabı boyayıp hamallık, çöp toplayıcılığı, çiçek satıcılığı yapmakta; sık sık iş değiştirmektedirler.
- Bu çocuklar uzun sürelerle çalışmakta, bir bölümü asgari ücretin üstünde de olsa, genellikle az para kazanmakta, yetersiz beslenmekte, ağır yük taşımakta, çeşitli kazalara uğramaktadırlar.
- Ayrıca çalıştıkları ve bulundukları ortamlar, fiziksel ve cinsel istismara açık, dolayısıyla çocuklar için tehlikeli olabilmektedir.
- Sokakta çalışan çocuklar zabıta ve polislerle sık sık karşı karşıya gelmekte; çeşitli kişilerden fena muamele görmekte; sokak çetelerine girmekte; zararlı maddelere alışabilmektedir.
- Sokakların tehlikeli ortamlarında çalışan çocuklar sıklıkla okulu terk etmek zorunda kalmakta; aileleriyle sorunları arttığında evden kaçmakta; zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçirmektedirler.
- Ailesi ve okuluyla ilişkisi kesilerek sokak çocuğu olmaya aday önemli sayıda çalışan çocuğun olduğunu, bu alanda yapılan bazı araştırmalar ortaya koymuştur.³¹

İstanbul'daki sokakta çalışan çocuklar üzerine yapılan araştırma sonucunda şu veriler elde edilmiştir;

- %70'e yakını 10-15 yaş arasındadır.

³¹ Sayita ve Şirin, s.515

- %9'u kız çocuktan oluşmaktadır.
- Çocukların yarısından fazlasının sokakta çalışan başka kardeşleri bulunmaktadır.
- %70'e yakınının memleketi Doğu ya da Güneydoğu Anadolu kökenlidir.
- Annelerin %70'i okur-yazar değil ve çalışma oranı çok düşüktür.
- Anne baba yaş ortalaması 40 civarındadır.
- Yaşadıkları ortam 2 odalı apartman bodrum katı ya da gece kondurlardır.
- %42'si sokakta olmaktan memnun değildir.³²

2.3.1. Çocuğu Sokakta Çalışmaya İten Nedenler

1990'lardan sonra BM “Sokak Çocuklarının Güç ve Durumu” başlıklı kararında sorun küresel bir olgu olarak kabul edilmiş ve Birleşmiş Milletler belgelerinde ve çalışmalarında yerini almıştır. 1994 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun “Sokak Çocuklarının Güç ve Ciddi Durumu” başlıklı kararı ile tüm dünyada sokakta yaşayan çocuk sorunu kabul edilerek çözüm önerileri getirilmiştir. Yapılan küresel, bölgesel ve yerel araştırmalarda çocukların sokağa gelmelerinde tek bir neden olmadığı, birbiriyle ilişkili birçok nedenin kombinasyonu bu çocukları sokağa itmekte olduğu ileri sürülmüştür. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne göre, çocukları sokağa yönelten ailelerinin kendilerini istememesi ya da istismar etmesi değil, ekonomik gereksinim ve dürtülerdir.

Kırdan kente göç, aşırı yoksulluk, terk edilme, ayrıca aile içi istismar da bu nedenler arasında sayılmaktadır. Birleşmiş Milletler “Sokak Çocuklarının Ciddi ve Zor Durumu” başlıklı kararının başlangıç kısmında “sokak çocuklarının ortaya çıkışı ve marjinalleşmesinde, yoksulluk, köyden kente göç, işsizlik, ailelerin parçalanması, hoşgörüsüzlük, istismar ve savaşın dâhil olduğu çeşitli sebepler olduğu ve bu sebeplerin sosyo-ekonomik zorluklarla ağırlaştığı” belirtilmektedir. Araştırmalarda yoksulluk ve şiddet ortamında yaşayan bütün

³² İstatistikler için bkz. Sayıta ve Şirin, s.516, 517.

çocukların sokağı tercih etmedikleri, ancak bu çocukların potansiyel sokak çocukları oldukları ileri sürülmektedir.³³

Ülkemize baktığımızda ise çocuklarımızı sokakta yaşamaya iten nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz,³⁴

2.3.1.1. Ailevi Nedenler

- Ebeveynlerden birisinin evi terk etmesi,
- Ailenin eğitimsizliği,
- Aile içi ihmal, istismar ve şiddet,
- Ailenin olumsuz tutum ve davranışları,
- Aile içinde çocuğa yaşının üstünde görev ve sorumluluklar yüklenilmesi,
- Aile parçalanması,
- Bunun yanında hızlı nüfus artışı.

2.3.1.2. Çevresel Etkenler

- Çocuğun okul başarısızlığı,
- Çocuğun sokakta çalışıp, para kazanmasına teşvik edici kültürel değerler,
- Akran grupları,
- Sokağın çekiciliği ve özgürlüğü,
- Çocukların eğitim sistemine dahil edilememesi,
- Eğitim kurumlarındaki olumsuz iletişim,
- Boş zamanları değerlendirici etkinliklerin yetersizliği,

³³ Zaman Gazetesi, 25.12.2004.

³⁴ Sayta ve Şirin, s.515

- Medyanın özendirici ve tetikleyici tavrı,
- Yetişkinlerin çocuklara sokakta para ve eşya verme gibi olumsuz tutum ve davranışları,
- Sokakta çalışan çocuklara sunulan hizmetlerin çekiciliği.

2.3.1.3. Sosyo-Ekonomik Durumun Etkisi

Sanayileşme süreciyle beraber kırsal alandan kentsel alana göç etmenin hızlı bir sürede gerçekleşmesi de çocukların sokağa itilme nedenlerinin başında gelmektedir. Bu hızlı gelişen kentleşme ve göç etkisiyle kendilerine uygun bir iş bulamama, milli gelir dağılımındaki adaletsizlik sonucu oluşan ekonomik yoksunluk da çocukların sokağa itilme nedenleri arasında sıralanabilir.

2.3.2. Çocuğu Sokakta Bekleyen Tehlikeler

Sokakta çalışan çocuklar herhangi bir kişinin bireysel sorumluluğunda olmaksızın yaptıkları işleri sürdürmektedirler. Ancak bu işleri yürütürken başkalarının istismarına uğramakta, emekleri sömürülebilmekte ve kazançları ellerinden alınabilmektedir. Ayrıca sağlık, eğitim, beslenme gibi temel haklardan ya tamamen yoksun kalmakta ya da bunları eksik bir şekilde yerine getirebilmektedirler.

2.3.3. Sokakta Çalışan Çocuğun Duygusal Durumu

Tanımlamalarda da gördüğümüz gibi, çocuklar adım adım daha tehlikeli ve normal yaşama dönmelerini zorlaştıran ortamlara sürüklenmektedir. Sağlıksız aile ortamında yetişen çocuğun eğitime önem verilmemekte, aile bütçesine katkıda bulunması beklenmekte ve çocuk, yaşına uygun olmayan ruhsal ve fiziksel sağlığını tehlikeye sokan işlerin yanı sıra bağımlılık kazanmasına neden olacak işlerde (mobilya cilası, ayakkabı tamirciliğinde kullanılan madde, vs.) çalıştırılmaktadır.

Bu çocuklar para kazandığı için kendisini yetişkin gibi hissetmektedir. Çoğu zaman ailenin denetiminden uzaklaşan çocuk, eğitimini yarıda bırakmakta, akran gruplardan soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da girememekte, iş ortamında da uyum

sağlayamayarak ayrılmakta, sokaktaki sınırsız ve sorumsuz özgürlüğü seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopmakta ve bir süre sonra sokakta yaşamayı tercih eder hale gelmektedir.

Bunlar sokaklardaki akran grupları ile ilişkileri bulunan, değişik etkiler altında sokaklarda başıboş gezen çocuklar olmaktadır. Uyuşturucu ve uçucu madde bağımlısı olup dilencilik, vb. yollarla geçimini sağlamaya başlayan bu çocuklar, komün hayatı biçiminde sokak yaşamını sürdürmekte ve sevgi, güven, korunma, ait olma vb. gereksinimlerini bu gruplarda karşılamaya çalışmaktadırlar. Sokağın olumsuz etkileri nedeniyle zaman zaman sokakta çetelere karışıp yankesicilik, gasp, hırsızlık vb... yollara da yönelebilmektedirler.

Fiziksel ve duygusal istismar, çevre baskısı, zorla çalıştırılma, daha özgür bir yaşam isteği ile ailesi yanında elde edemeyeceğini anladığı maddi imkânlarla kavuşabilme isteği gibi çeşitli nedenlerle evden kaçan çocuklar alışkanlık haline getirdikleri bu kaçma eylemi sonucu farklı yaşam biçimleri geliştirmişlerdir. Sokaklarda, otogarlarda, ormanlık alanlarda, köprü altlarında, son derece sefil ve perişan, her türlü tehlikeye maruz kalabilecek bir durumda ama alabildiğine özgür, kendilerine has, kendileri gibi olanların bulunduğu, kendilerine özgü bir dünya kurmuşlardır.

Bu dünyanın kendine has kuralları vardır. Bu kurallar, kuralsız hayatın geçerliliği ve güçlü olanın yaşayabileceği gerçeği üzerine kuruludur. Yaşadıkları tüm bu olumsuzluklara rağmen sokağın, sorumsuz ve başına buyruk yaşama, toplum ve aile baskısının olmaması gibi onlara göre çekici bir yapısı vardır. Bu çocuklar yasal olmayan yollarla kazandıkları her şeyi, grup içinde güçlü olabilmek ya da grup dışına itilmemek adına, paylaşmaktadırlar.³⁵

2.4. YAPILAN ÇALIŞMALAR ve İLGİLİ KURUMLAR

Dünyada çoğu gelişmiş ülkelerde olmak üzere 100 milyon sokak çocuğu olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının %40'ı Latin Amerika, %30'u Asya, %10'u ise Afrika

³⁵ İSTONBUL, s.13.

lkelerinde yaşamaktadır. Türkiye’de ise resmi olmayan verilere göre 100 bin sokak çocuğu bulunmaktadır.³⁶

2000 nüfus sayımı sonuçlarına göre ocuk nüfusun toplamı 28.909.200’dir. Bu sayının genel nüfusa oranı %41.78’dir. ocuk nüfusun %42.37’si erkek, %48.64’ kızıdır. Bu istatistikler Türkiye’nin Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde ocuk nüfusa sahip olduğunu gösterir. ocuk sayısındaki bu ciddi göstergeler Türkiye’de ocuk nüfusun devlet ve toplum için önemli bir toplumsal olgu olduğuna tanıklık etmektedir.

Türkiye’de çocuklara yatılı hizmet sadece resmi kurumlarca verilmektedir. Sokak çocuklarına hizmet veren tek kamu kurumu Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) dur. 1983 yılında 2828 sayılı yasayla oluşturulan SHÇEK “korumaya muhtaç çocuklar” için hizmet üretir. SHÇEK’in sokak çocuklarına yönelik projeleri vardır. Ülkemizde sokak çocuklarına götürülen ilk hizmet modeli, Devlet Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında imzalanan l protokol gereği hizmete açılan ocuk misafirhanesidir. Bu proje ancak 1,5 yıl sürmüştür. İstanbul ocuk misafirhanesinde hizmet çeşitli nedenlerle sürdürülememiştir. 1997 yılında bu bina devlet ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile bir kez daha hizmete açılmıştır. İKORED (ocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği), ağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, İstanbul Barosu ocuk Komisyonu, Kadıköy Belediyesi Sokak ocukları Gönüllüleri Derneği, İstanbul Valiliği ve SHÇEK işbirliği ile açılan bu merkezde sokak çalışmaları sürekli yürütülmektedir.

Ayrıca Emniyet Müdürlüğü’ne bağlı olarak Küçükleri Koruma şubeleri çalışmalarını İstanbul’un yanında 19 ilimizde sürdürmektedir. Terk edilmiş, başı boş ve kaçak olan 7-8 yaş grubu çocukların aile ve yakınları bulunamayanları ilgili kurumlara teslim etmek, çocukların suça itilmelerini engellemek, suça itilmiş olanlar hakkında yasal işlem yapmak, ilgili kamu kurum ve diğer emniyet birimleriyle işbirliği ve koordinasyon sağlamak amaçları arasındadır.³⁷

³⁶ Gülaçar Hız, “Sokak ocukları Nasıl Kurtulur”, **İSTONBUL**, İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fab. San. Tic. A.ř. Yayını, Sayı:4 (Nisan-Mayıs-Haziran 2001), s.7.

³⁷ Sayıta ve şirin, s.280, 281.

SHÇEK'in sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların topluma yeniden kazandırılmasına yönelik hizmet veren kuruluşları olan Çocuk ve Gençlik Merkezleri'nin sayısı yurt çapında 2003 yılı itibariyle 27'ye ulaşmıştır. Ayrıca istismara uğrayan, desteğe gereksinim duyan kadın ve çocuklara yönelik Alo 183 SHÇEK tarafından kurularak bir çok ilde uygulanmaya başlamıştır.³⁸

Son yıllarda ülkemiz genelinde olduğu gibi İstanbul'da da sokak çocuklarının rehabilitasyonu için resmi ve gönüllü kuruluşlar işbirliğine girmiş, çeşitli projeler geliştirilmiştir.

İstanbul'da bu alanda çalışma yapan Sokak Çocukları Vakfı ve Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği bulunmaktadır. İstanbul Valiliği, sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocukları koruma çalışmalarını sürdürmektedir. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı ve kendilerine valilikçe görev verilen kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarınca bugüne kadar sürdürülen çalışmalarda sokakta çalıştırılan 6088, sokakta yaşayan 1506 çocuğa hizmet verilmiştir. Bu hizmetler ve hizmet verilen yerler şu şekilde sıralanabilir:³⁹

1. Ayvansaray Çocuk Koruma İstasyonu

Ayvansaray Çocuk Koruma İstasyonuna gelen çocukların yemek, giyim, sağlık, temizlik gibi ilk temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Belirli bir süre uyum sürecini tamamlayan çocuk Ağaçlı Çocuk ve Gençlik Merkezine yönlendirilir.

Merkezde her gün gündüz ve gece sokakta yaşayan ve sokakta çalıştırılan çocuklar ile ilgili alan çalışması da yapılır. Bu güne kadar toplam 1239 çocuğun muhafaza altına alındığı istasyonda şimdiye kadar 6555 çocuğa işlem yapılmıştır. Sokakta çalıştırılan çocuklar ile ilgili olarak 5824 erkek, 934 kız çocuğu muhafaza altına alınmıştır. 312 çocuk ailesine, 1110 çocuk diğer kuruluşlara, 3 çocuk Vakıfbank Umut Çocukları'na, 231 çocuk UMATEM'e, 24 çocuk da Taksim Çocuk Evi'ne sevk edilmiştir.

³⁸ Ennew, s.2.

³⁹ www.denizfeneri.org.tr

2. Küçükbakkalköy Umut Çocukları İlk Adım İstasyonu

Çocuklar ilk olarak K. Bakkalköy İlk Adım İstasyonuna gelmekte ve burada yemek, giyim, sağlık, temizlik gibi ilk temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Daha sonra belirli bir süre uyum sürecini tamamlayan çocuk Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezi'ne yönlendirilir.

Merkezde görevli sosyal hizmet uzmanları, akran çocuk ve emniyet görevlilerinin yer aldığı sokak ekibi haftada iki gün sokak çocuklarının sık bulunduğu yerlere giderek çalışmalar yapar. Çocuklar ikna edilerek İlk Adım İstasyonuna yönlendirilir.

3. Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezi

İstanbul'da 6-18 yaş arasında olan ve ebeveyni tarafından ihmal ve istismar edilerek her türlü tehlikeye karşı korumasız bırakılan, sokakta yaşayan çocukları yeniden topluma kazandırır.

Küçükbakkalköy İlk Adım İstasyonu'nda barınan ve uyum sürecini tamamlayan çocuklara bakım ve rehabilitasyon hizmetleri verilir. Sosyal Servis Çalışmalarının yapıldığı merkezde çocuklarla kişisel görüşmeler, grup çalışmaları, aile ziyaretleri, nüfus cüzdanı işlemlerinin yanı sıra, I. ve II. kademe eğitim çalışmaları, açık ilköğretim, ev ekonomisi, el sanatları, mum atölyesi faaliyetleri de sürdürülür.

Sağlık açısından da takip edilen çocuklara genel muayene ve tetkikler, ruhsal durum muayene ve tetkikleri, gerekirse tedavileri ve madde bağımlılığı tedavisinin takibi gibi hizmetler de sunulur.

Halk oyunları, yaz okulları, yaz kampları, sinema, tiyatro, gezi. gibi sosyal ve sportif etkinlikler de merkezin çalışmaları arasında yer almaktadır.

4. Ağaçlı Çocuk ve Gençlik Merkezi

Küçükbakkalköy İlk Adım İstasyonu ve Ayvansaray Çocuk Koruma İstasyonu'ndan buraya yönlendirilen çocukları kabul eden merkez, sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar olmak üzere her iki gruba da hizmet vermektedir. Sokakta çalışan çocukların ilk

olarak tıbbi açıdan bakımları yapılır. Sonra ailelerine ulaşılır. Sosyal servis elemanlarınca aileler ile bireysel görüşmeler yapılır.

Bu görüşmelerde aileye sokakta çocuğu bekleyen tehlikeler anlatılarak ve para kazanma sorumluluğunun çocuğa değil ebeveyne ait olduğu belirtilerek aileye yasal sorumlulukları hatırlatılır.

Sokakta yaşayan örgün eğitime devam edemeyecek durumda olan çocuklara ise psiko-sosyal yardım sunan merkez, kuruluş içerisinde yer alan mum atölyesi, galoş atölyesi, bakır ve gümüş atölyesi, tarım-bahçe alanları, hayvan barınakları gibi meslek atölyelerinde de rehabilitasyon hizmetleri çerçevesinde çeşidi meslek eğitimleri vermektedir.

Merkezde bugüne kadar sokakta yaşayan 350 çocuğa hizmet verilmiştir. 718 çocuk hakkında işlem yapılmıştır. Sokakta çalıştırılan 8175 çocuk hakkında işlem yapılırken, 5042 çocuğa da hizmet verilmiştir. Bu çocuklardan 553'ünün ailesi hakkında suç duyurusunda bulunulmuştur. 75 aileye para cezası verilirken, 4 aile hakkında takipsizlik kararı çıkmıştır.

5. Florya Çocuk ve Gençlik Merkezi

Florya çocuk ve gençlik merkezi, sokakta yaşamak zorunda kalan çocukları örgün eğitime yeniden kazandırabilmek amacıyla açılmıştır. Yarım kalan eğitimlerine devam edebilmeleri amacıyla çevre okullara kayıtları yapılan öğrenciler buradaki yatılı tüm rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmektedir.

6. Taksim Çocuk Evi

Beyoğlu 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi bünyesinde açılan kuruluş kız çocuk ve gençlere hizmet verir.

Kız çocuklarına hizmet vermek ve onları yeniden topluma kazandırmak amacıyla açılan kuruluştan 6-18 yaş arasında olan ve ebeveyni tarafından ihmal ve istismar edilerek her türlü tehlikeye karşı korumasız bırakılan, kız çocuk ve gençlerimiz faydalanabilmektedir.

Merkezde bu güne kadar 175 kız çocuğuna hizmet verildi. Bu çocuklardan 57'si ailesine, 7'si diğer kuruluşlara sevk edilirken, 5'i koruma altına alınarak yurt ve yuvalara sevk edilmiştir.

7. Beyoğlu 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi

İstanbul ilinde sokakta çalışan çocuklarla ilgili olarak ilk çalışmalar Beyoğlu 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi'nce başlatılmıştır. Merkezde sorun alanına yönelik; çalışma/çalıştırılma nedenleri, çalışma şekilleri, yaş grupları, eğitim durumları, çocukların ve ailelerin psiko-sosyal, demografik ve antropolojik özelliklerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalar yapılır. 689 çocuğa gündüzlü hizmet verilen merkezin yataklı kısmında 185 çocuğa, 136 da sokakta çalışan kız çocuğuna hizmet verilmiştir.

2.5. ÇOCUKLARI SOKAKTAN KURTARMAK İÇİN ÖNERİLEN ÇÖZÜMLER

Çocukları sokağa düşüren nedenler ile sokak çocuklarının sorunlarının araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla kurulan TBMM Araştırma Komisyonu'nun ülkemizdeki durum tespitleri ve çözüm önerileri şöyledir;

- Uzman personel yetiştirme konusunda ciddi bir eksiklik vardır. Türkiye'de yalnızca Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet uzmanı yetiştiriyor. Bu sayı artırılmalı ve bunlar öncelikle sosyal hizmet kuruluşlarında görevlendirilmelidir.
- Sokak çocukları olgusunun çözümüne iş dünyasının da katılımı gerekmektedir. Her bir işadınının bir sokak çocuğunu işe yerleştirmesi halinde, rehabilite edilen sokak çocuklarının işsiz kalması gibi bir sorun olmayacaktır.
- Tek başına sokaktaki çocuklar üzerinde yapılacak çalışma da yeterli olamaz. Risk altındaki aileler üzerinde de koruyucu, önleyici çalışmalar yapılmalıdır. O ailelerin çocukları da okula yerleştirilmeli ki tehlikelerden korunabilsinler.

- Şu an için risk altındaki ailelere ve çocuklara ulaşabilecek herhangi bir veri tabanı bulunmamaktadır. Kime yardım ulaştığını, kime ulaşmadığını görebilme olanağı yoktur. Tüm belediyeler sınırları içindeki ailelerin profilini çıkartılmalıdır.
- Konu ile ilgili önemli yasal boşluklar bulunmaktadır. Ayrıca sokak çocukları, sosyal yardıma muhtaç aileler ve risk altındaki gruplara yönelik çalışmalar konusunda bir bakanlığın mutlaka koordinasyonla ilgili görevlendirilmesi gereklidir. Sokakta herhangi bir suça karışan çocuklara avukat gibi olanaklar temin edilebilmesi, devletin bu çocukların velayetini üzerine alabilmesi konusunda yasal düzenlemeye de ihtiyaç vardır.
- Çocuk ıslahevleri çocukları ıslah etmekten uzaktır. Çocuklar ıslah olmak yerine suç işlemek üzere eğitilerek çıkmaktadır. Öncelikle ıslahevleri ıslah edilmeli, buralarda sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmelidir.⁴⁰
- Türk İş Kanunu, 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasını yasaklamıştır. Ancak söz konusu kanunun uygulamasında eksiklikler mevcuttur. 2005 yılı Temmuz ayında kabul edilen Çocuğun Korunması Kanunu, sorunlu adli tahkikat altında bulunan veya hüküm giymiş çocukların haklarını ve esenliğini korumayı amaçlamaktadır. Söz konusu kanunun ilgili Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine uyumlu olarak daha etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.⁴¹

Ve diğer çözüm önerileri;

- Zorunlu eğitime önem verilmesi,
- Sokakta yaşayan çocuklarla ilgili rehabilite hizmeti verecek çocuk ve gençlik merkezlerinin yaygınlaştırılması,
- Ekonomik yoksulluk içerisindeki ailelere gerekli desteğin verilmesi,

⁴⁰ Sokak Çocukları Araştırma Komisyonu Raporu, 2005, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_basin_aciklamalari_sd_aciklama_pl=18645, (2 Mart 2005)

⁴¹ Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 17 <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>

- Sokakta yaşıyan çocukların işe yerleştirilmesi için devlet ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliği yapılması,
- Tiner, bally gibi bağımlılık yapan uçucu ve uyuşturucu maddelerin satışının kontrol altına alınması,
- Tren istasyonları ve otogarlarda bulunan polis noktalarının evden kaçan çocukların tespiti yönünde çalışmalar yapması ve bu çocukların sokak yaşantısına alışmadan ailesine yönlendirilmesi,
- Sosyo-ekonomik yoksunluk içindeki bölgelerde toplum merkezlerinin açılması (bu merkezde ailelerin çocuk yetiştirilmesi konusunda bilinçlendirilmesi için ana-baba okulu uygulamasının yapılması, istihdama yönelik mesleki eğitim verilmesi vb.),
- Sokakta yaşıyan çocukların aileye dönüşünün sağlanması için, sokakta ihtiyacının karşılanmaması yönünde halkın bilinçlendirilmesi,
- Belediyelerin sokakta yaşıyan çocuklarla ilgili görevlerinin yerine getirilmesinin sağlanması,

Sokakta çalışan çocukların çoğunluğunun aile içi şiddete maruz kaldığı göz önüne alındığında, ailelerine yönelik eğitim programlarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile özellikle risk grubundaki semtlerde aile eğitimi çalışmaları yaygınlaştırılabilir. Kitle iletişim araçlarında bu tür eğitim programlarına yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

3. ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE AHLAKİ ve DİNİ DUYGU GELİŞİMİ

Çocuk doğduğu andan itibaren devamlı bir halden bir başka hale geçerek, sürekli değişme ve başkalaşma halinde olarak ruhen ve bedenen gelişir. Gelişme sadece sayısal ölçümlerle açıklanamayan, birçok yapı ve fonksiyonları bütünleştiren karmaşık bir olgudur. Bu bütünleşme sebebiyle gelişimin her evresi, kendinden bir sonraki evreyi doğrudan etkiler.⁴² Bir başka tanımla gelişme, ferdin bedenen ve ruhen açılıp serpilmesi ve buna bağlı değişimleriyle birlikte biçimlenmeye, olgunlaşmaya doğru bir açılma faaliyetidir.⁴³

Her çocuğun kendine has bir gelişme özelliği vardır. Bedenen, ruhen ve inanç bakımından sağlıklı ve dengeli bir gelişmeyi sağlayabilmesi için çocuğun ihtiyacı olan iç ve dış tesirlerle beslenmesi gerekir. Sağlıklı bir gelişme için çocuğun bedeni ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması son derece önemlidir.

Çocuğun gelişip hayatının şekillenmesi ve gerçekleşmesinde kabiliyet, istidat, hissetme, düşünme, arama, merak etme, inanma, isteme, ilgi duyma gibi, duygusal ve zihinsel arayış yani ruhsal güçlerin olduğu kadar çocuğun içinde yaşadığı çevre, hayat şekilleri onu ören kültürel değerler, değer ölçüleri gibi dış etkenler de önemlidir.

3.1. AHLAKİ GELİŞİM ve KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Türkçede tekil olarak kullanılan ahlak kelimesi Arapça “hulk” kelimesinin çoğuludur. “ hulk, din, tabiat, huy ve karakter gibi manalara gelir.”⁴⁴

İngilizce’de karşılığı “moral” kelimesiyle ifadesini bulan ahlak, Latince “moralis” kelimesinden türetilmiştir. Moralis adet, karakter, hal ve hareket tarzı manalarına gelir.⁴⁵

⁴² Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, s.11.

⁴³ Kerim Yavuz, **Çocuk ve Din**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay. 1994, s.52.

⁴⁴ İbn Manzur, Lisanu’l- Arab, C. X, Beyrut 1956, s.86 “Hulk”, nakleden Recep Kılıç, **Ahlakın Dini Temeli**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1992, s.1. Karş, Ahmet Hamdi Akseki, **Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı Dersleri**, Ankara: Nur Yay. S.28.

⁴⁵ The Shorter Oxford English Dictionary, ed. By. C.T. Onions, C.I, Oxford: Clarendon Press 1950, s. 1280 nakleden Kılıç, Recep, **Ahlakın Dini Temeli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1992, Ankara s.1.

Toplumca kabul gören ve davranışın kabul edilebilir olup olmadığı yargısında kullanılan bir davranış standardı olan ahlakın birçok tanımları yapılmıştır.⁴⁶ Ahlak, etika veya morale kelimeleri, çoğunlukla “yaşama kaideleri” manasına kullanılır. Bu yaşama kuralları insanların belli bir düzen içerisinde faydalı ve mutlu hayat geçirmelerini ve giderek bu hayatın yükselip kemale ermesini sağlamak içindir.⁴⁷ Yaratılmışların en seçkini olan insan, akıl ve irade ile de canlıların en mükemmelidir. Bu akıl ve irade sayesinde insan iyiyi ve kötüyü ayırt eder, ahlaka uyan ya da uymayan davranışlarda bulunur.⁴⁸ Bundan dolayı insanın iyi ve doğru olanı yaparak, kötü ve yanlış olan şeylerden sakınması için uyulması gereken kuralların oluşturduğu bir sistem olarak da tanımlanabilir.⁴⁹ Ahlaki his olarak tanımlanan “vicdan” kavramı dikkati çeker. Vicdan insanda hayır ve şerri yanılmaz bir surette tayin eden zihni ve hissi kabiliyetlerden oluşan bir meleke olarak tanımlanır.⁵⁰

Ahlaki gelişim, çocukların davranışları “doğru” ya da “yanlış” olarak değerlendirmeleri ve kendi fiillerini yönetmeleri için gerekli olan ilkeleri, değerleri benimsedikleri, kazandıkları süreçtir.⁵¹

Ahlaki bilinç ve ahlaki davranış bireyin toplumla karşılıklı etkileşim süreci içindeyken gelişir.⁵²

Ahlaki gelişim alanındaki çalışmalar eski Yunan filozofları Sokrates, Platon ve Aristoteles döneminden başlar. O dönemden itibaren düşünürler, insanların ahlak alanında tümünün uyabilecekleri ortak bir davranış örneği belirlemek için çalışmışlardır.

Psikolojide bu alanda ilk bilimsel ve kuramsal yaklaşım da Freud ile başlar. Ahlaki davranışın kaynağını açıklayan Psikanalitik Teori’nin yanında Sosyal Öğrenme Teorisi, Davranışçı Teori ve Bilişsel Gelişim Teorilerini söyleyebiliriz.⁵³

⁴⁶ **Psikoloji Sözlüğü**, “Ahlak”, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 2003, s.23.

⁴⁷ Osman Pazarlı, **İslam’da Ahlak**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980, s.12.

⁴⁸ Hüseyin Peker, **Din ve Ahlak Eğitimi**, Samsun: Aksi Seda Mat. 1998, s.183.

⁴⁹ Yavuz, s.204.

⁵⁰ İbrahim Alaaddin, **Çocuk Ruhü**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, s.394.

⁵¹ Bekir Onur, **Gelişim Psikolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1995, s.136.

⁵² Nermin Çiftçi, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi”, **Değerler Eğitim Dergisi**, S.1 (2003) s.47.

⁵³ Aysel Çağdaş ve Zariye Seçer, **Çocuk ve Ergende Sosyal Ahlak Gelişimi**, Ankara: Nobel Yay., 2002, s.102.

3.1.1. John Dewey ve Ahlaki Gelişim Evreleri

Ahlaki gelişimi zihinsel gelişimin paralelinde olarak düşünen ilk kuramcı ve İşlevselcilik ekolünün öncülerinden olan J. Dewey'e göre insan davranışı yapay, bilimsel bir yapı olarak incelenmemeli, organizmanın çevreye uyum sağlama sürecindeki önemi açısından ele alınmalıdır.⁵⁴ J. Dewey gibi sosyal öğrenme kuramcılarına göre insan, doğuştan iyi ve kötü özellikler getirmez, gelişme süreci içinde koşullanma ve öğrenme ile istenilen yönde şekillendirilebilir. Ahlak da öğrenilmiş alışkanlıklar, tutumlar ve değerler toplamıdır. Dolayısıyla çocuğun ahlaki gelişimi, aile ve toplum gibi sosyal çevreden ödül, ceza vasıtasıyla pekiştirilerek geçirmiş olduğu öğrenme sürecidir. Sosyal öğrenme teorisinde ahlaki davranışın kazanılması "modellerle ve taklit ederek öğrenme" şeklinde olmaktadır.⁵⁵

Çocuk farklı değerler ve bu değerlere ilişkin kararlarda aktif olarak akıl yürütebilir.

1. Gelenek öncesi düzey; biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülenen ahlaki davranışları içeren evredir.
2. Geleneksel Düzey; insanın içinde bulunduğu grubuna özgü değerleri benimsediği evredir.
3. Özerk Düzey; insanın davranışlarının kendi akıl yürütme ve karar vermesiyle oluştuğu, içinde bulunduğu grubun standartlarını irdeleyerek benimsediği evredir.

Dewey'in ahlak gelişimi alanında ileri sürdüğü evreler kuramsal düzeyde kalmıştır.⁵⁶

3.1.2. Sigmund Freud ve Ahlaki Gelişim

Ahlak gelişimini id, ego, süper-ego ilişkilerindeki denge kavramına bağlayan Freud onu duygusal ve güdüsel bir süreç olarak ele almıştır.⁵⁷ Kısaca bu kavramlara değinelim.

İd; (alt- ben) kişiliğin enerji deposu olarak nitelendirebileceğimiz bilinçaltı kısmıdır. İnsanın doğuştan sahip olduğu tüm güdülerin toplamıdır.

⁵⁴ Duane P. Schultz, Sydney E. Schultz, **Modern Psikoloji Tarihi**, Yasemin Aslay (çev.), İstanbul: Kaknüs Yay. 2002, s.246.

⁵⁵ Erol Güngör, **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, İstanbul: Ötüken Yay, 1995, s.43.

⁵⁶ Çağdaş ve Seçer, s.108.

⁵⁷ Onur, s.38.

Ego; (ben) kişinin çevreyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan kişiliğin gerçekçi ve ussal ögesidir. İsteklerinin karşılanması için sürekli olarak idin baskısı altında bulunan ego, bilinçlidir ve idin toplumca kabul edilen isteklerinin bilinç düzeyine çıkmasına izin verirken, diğerlerini “bastırma” mekanizmasını kullanarak bilinçaltında tutar.

Süper-ego (üst- ben), egonun hangi isteklerinin bilinç düzeyine çıkmasına izin vereceğini, hangilerini ise bilinçaltında tutması gerektiğini belirleyen kısmıdır. Süper-ego çocuğun büyükleriyle olan etkileşimi sonucu gelişir ve toplumsal yasakları içerir.⁵⁸

Ahlak gelişimi için en önemli devre,psikanalitik çerçevede ele alınan gelişim dönemlerinin 3-4 yaşlarına rastlayan dönem ile bunun 5 yaş civarı sonuçlandığı dönemdir. Bu devrede karşı cinsten olan ebeveynine aşırı düşkünlük gösteren çocuğun, bu düşkünlükten kurtulması ancak, hemcinsi olan ebeveyniyle özdeşleşmesi ile mümkündür. Freud bu düşüncesi ekseninde kişilik ve ahlak gelişiminin ana hatlarının çocukluğun ilk 5 yılında tamamlandığı fikrindedir.⁵⁹

Psikanalitik kuram ve izleyicilerini etkileyen görüş, doğuştan kötü olan insanın gelişme süreci içinde yetişkin müdahalesine ihtiyacı olduğu düşüncesidir. Ahlak eğitiminde başarı negatif dürtülerin yani id'in kontrolünün sağlanmasına bağlıdır.⁶⁰ Freud, özel bir ahlak gelişim kuramı getirmiş olmamasına rağmen bebeklik ve çocukluk dönemi ilişkilerinin kişilik gelişmesinde kalıcı özelliğini vurguladığı için çocuk yetiştirme teknikleri üzerinde çokça çalışmaya neden olmuştur.⁶¹

3.1.3. Erik Erikson ve Gelişim Evreleri

Psikanalitik geleneğe bağlı bir kuramcı olan Erikson, birey ve din ilişkisini temel güven bağlamında ele alır.⁶²Kişinin yaşam süreci boyunca sürekli bir kişilik gelişiminde yer aldığını belirterek 8 psikososyal evreden söz eder. Kişi bu sekiz evreden her birinde yeni bir

⁵⁸ Yapıcı, s.119, Karş. Çağdaş ve Seçer, s.105.

⁵⁹ Meral Çileli, **Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi**, Ankara: V Yay. 1986, s.16. Karş. Bedii Ziya Egemen, **Din Psikolojisi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952, s.38.

⁶⁰ Çiftçi, s.50.

⁶¹ Çileli, s. 17.

⁶² Yurdagül Mehmedoğlu, **Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci**, İstanbul:DEM Yay. 2005, s.94.

çatışma yaşayarak, her çatışma esnasında da birbirine zıt iki duyguyla da mücadele eder. Bu mücadele sonunda galip gelen duygu bir sonraki evrenin temelini oluşturur.⁶³

Bu evrelere birer cümle ile değinelim:

1. Bebeklik; 0-1 yaş arasındaki evredir. Bu evrede yaşanan duygu, güvene karşı güvensizliktir. İstenen sonuç, güven ve iyimserliktir.⁶⁴
2. Küçük Çocukluk; 1-3 yaş arasındaki evredir. Bu evrede yaşanan duygu, özerkliğe karşı utanç ve kuşkidur. Beklenen durum özdenetim ve yeterlilik duygusudur.⁶⁵
3. İlk Çocukluk; 3-5 yaş arasındaki evredir. Bu evrede girişkenliğe karşı suçluluk duygusu hakimdir. Bir etkinliği başlatma yeteneği amaç edinilir.⁶⁶
4. Orta Çocukluk; 5-11 yaş arası geçen dönemdir. Bu evrede yaşanan duygu da çalışkanlığa karşı aşağılık, değersizlik duygusudur. Bu evrede istenen sonuç da entelektüel, sosyal ve fiziksel becerilerde yetkinlik kazanabilmektir.⁶⁷
5. Ergenlik; 11-21 yaşlarındaki dönemdir. Kimliğe karşı rol karışıklığı yaşanır. Bu evredeki beklenen durum benzersiz bir kişi olarak bütünleşmiş bir benlik imgesidir.⁶⁸
6. Genç Yetişkinlik; 21-40 yaşlarındaki evrede yakınlığa, candanlığa karşı soyutlanmışlık duygusu yaşanır. Bu evrede istenen sonuç, yakın ve kalıcı ilişkiler kurma ve mesleki ilgiler geliştirmedir.⁶⁹
7. Orta Yetişkinlik; 40-65 yaşlarındaki dönemdir. Üretkenliğe karşı durgunluk yaşanır. Aile, toplum ve gelecek kuşaklarla ilgili kaygılar hakimdir.⁷⁰

⁶³ Onur, s.41.

⁶⁴ R.L. Atkinson, R. C. Atkinson, **Psikolojiye Giriş**, Yavuz Alogan (çev.), Ankara: Arkadaş Yay., 2002, s.108. Karş. Erik Erikson, **İnsanın Sekiz Çağı**, T. Bedirhan Üstün - Vedat Şar (çev.), Ankara: Birey ve Toplum Yay. 1984, s.2-3.

⁶⁵ Erikson, s.12-14.

⁶⁶ Erikson, s.16-20.

⁶⁷ Erikson, s.22-24.

⁶⁸ Erikson, s.26-28.

⁶⁹ Erikson, s.31-34.

8. İleri Yetişkinlik; 65 yaş ve üzeri dönemi ifade eder. Bütünlüğe karşı umutsuzluk duygusu yaşanır. İstenen sonuç, kendi yaşamından kıvanç ve tatmin duyma, ölümle yüz yüze gelme istekliliğidir.⁷¹

Konumuz itibariyle girişkenliğe karşı suçluluk evresinden, yakınlığa karşı yalıtılmışlık evresine kadarki dönem bizi ilgilendirmektedir. Bu evrede çocuk aile ortamından sosyal çevreye geçerek, ben-merkezlilikten sosyal düşünceye doğru ilerler. Cinsel rol ve kimliğini kazanmanın yanında, yaşamı ve kendisini sorgular, gelecekle ilgili ve seçeceği mesleğe yönelik planlar yapar. Hayata dair duygu ve düşüncelerini analiz ederek “ben kimim?” sorusunun yanıtını aramaya çalışır.⁷² Bu dönemdeki gençler alternatif davranışları, ilgi alanları ve ideolojileri araştırabilirler. Bu arada birçok inanç da bütünleşmiş bir benlik kavramını biçimlendirme içinde denenerek, değiştirilebilir ya da vazgeçilebilir.⁷³

3.1.4. Jean Piaget ve Ahlaki Gelişim Kuramı

Bilişsel görüşe göre insan doğuştan iyidir ve ahlaki gelişim, zihinsel gelişimle paralellik arz eder, belli aşamalar izler.⁷⁴ Yetişkinler tarafından oluşturulan dışa odaklı, dış denetimli ahlak, sadece ahlakın olgun olmayan ön basamağıdır. Bu basamak, bilişsel olgunlaşma ve akranlarla geliştirilen ilişkilerle beslenen otonom ahlak ile tamamlanır.⁷⁵

Çocukların ahlaki gelişim özelliklerini onların oyunlarını izleyerek anlamaya çalışan Piaget, çocuğun bilişsel gelişimi ile ahlaki yargıları arasında ilişki olduğuna inanır.⁷⁶ Çocuk mantığının tamamen karışık bir saha olduğunu belirten Piaget, çocuklarla oyun, diyalog yoluyla doğrudan ilişkiye geçerek vakıyalardan yola çıkılarak varılan bir sonucun,

⁷⁰ Erikson, s.36-37.

⁷¹ Erikson, s.39-40. Genel bilgi için ayrıca bkz., Atkinson, s.108.

⁷² Şenay ve Mehmet Yapıcı, **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Ankara: Anı Yay. 2005, s.55.

⁷³ Atkinson, s.109.

⁷⁴ Güngör, s.28.

⁷⁵ Çiftçi, s.50.

⁷⁶ Refia Şemin, **Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı**, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. 1979, s.6.

nazariyelerden daha gerçekçi olduğunu düşünür.⁷⁷ Ahlaki yargının gelişimini en sistemli şekilde ilk kez açıklayan kuramcıdır.⁷⁸

Piaget'e göre gelişim dönemleri şöyledir;

1. Duyusal-Motor Dönem (0-2 yaş arası); Bu dönemin başında bebek farkındalığın hiç olmadığı bir durumdadır, daha sonra yakın çevresindeki duyuşsal motor eylemleri gerçekleştirebilme yetisine sahip hale gelir. Kendi vücudunu algılamakla beraber çevreyi tanımaya nesneleri kullanmaya başlayan bebek 2 yaşına girdiğinde konuşmaya başlar, sembolik tasarımlama gibi zihinsel işlevler geliştirir. Dil gelişiminin kazanılması ile de çocuk artık bir sonraki dönemin kavramsal gelişimine adım atacak kıvama gelir.⁷⁹

2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş arası): Düşünce gelişimini dil gelişiminin temelinde arayan Piaget'e göre işlem öncesi dönemde dil yeteneklerini, sembol oluşturma becerisini kazanan çocuk nesnelere kendileri dışındaki olguların sembolleriymişçesine davranma yetisi geliştirir. (Süpürgeyle at olarak oynayabilir.)⁸⁰

Bu dönemde çocuk benmerkezcidir, sadece kendi bakış açısıyla düşünür, kendini bir başka kişinin yerine koyarak kendini eleştirme yetisine sahip değildir.

3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş arası): İşlem öncesi düşünce ile soyut düşünce arasındaki geçiş dönemidir. Bu dönemde çocuklar mantıksal düşünüşün temellerini atarlar. Başkalarının görüş açılarını anlayabilir duruma gelen çocuk, dönüştürme yapabilir, tüm zihinsel işlemler için gerekli olan tersine çevirebilirlik yeteneğini kazanabilir. Söze dayanan soyut ve karmaşık işlemleri henüz çözemeyen çocuk, somut olay ve nesnelerle ilişkili işlemleri çözebilir.⁸¹

4. Soyut İşlemler Dönemi (11-15 yaş arası) Bu dönemin çocuğı nesneleri mantığa dayalı soyut ölçütlerle sınıflayabilir. Herhangi bir önermeyi diğer olasılıklar çerçevesinde

⁷⁷ Jean Piaget, **Çocukta Dil ve Düşünme**, Sabri E. Siyavuşgil (çev.), İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi, 1938, s.7.

⁷⁸ Çileli, s.22.

⁷⁹ Çileli, s. 26. Karş. Refia Şemin, **Ruh Sağlığı**, İstanbul: Matematik Araştırma Enst. Baskı Atölyesi, 1979, s.26-27.

⁸⁰ Çileli, s.26. Karş. Çağdaş, s.109.

⁸¹ Çileli, s.27. Karş., Atkinson, s.82, Çağdaş, s.109.

yorumlayabilir. Soyut işlemlerle önemli bir zihinsel güç kazanan çocuk, evreni kendi algıları neticesinde anlamlandırmaya çalışır.⁸²

Çocuğun, ergenin evreni anlamlandırma çabasını, yani soyutlama becerisini şu faktörler etkilemektedir;

- Çocuğun doğumundan itibaren geçirmiş olduğu bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimin niteliği,
- Çocuğun doğumundan ergenliğine kadarki yaşamında etkileşime girdiği uyarıcıların zenginliği ve niteliği,
- Çocuğun, ergenin soyutlama becerisini geliştirmeye başladığı dönemde, aile içi yaşamın sakinliği, dengesi,
- Bu dönemdeki çocuğun içinde bulunduğu eğitim kurumunun ve sosyal çevresinin katacağı destek,
- Bu dönemdeki çocuğun kendisiyle baş başa kalabileceği özel bir mekanın varlığı, fiziksel ortam,
- Karşı cinsle ilgili yaşantının niteliği.

Tüm bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklı bölgelerde yetişen çocuklar arasında ciddi farklar söz konusudur. Köyde, kasabada veya ekonomik yoksunlukta bulunan bir aile içindeki çocuk ve ergen, soyutlama yapma açısından, etrafında entelektüel uyarıcıların bulunduğu kent hayatında yer alan bir çocukla aynı kapasiteye sahiptir. Fakat soyutlama becerilerindeki gelişim, içinde bulundukları bu şartlardan dolayı farklılık arz edebilir.⁸³

Piaget, kurallara uyma kavramının olmadığı 0-2 yaş dönemini “ahlak öncesi evre” olarak isimlendirmiştir.⁸⁴

⁸² Çileli, s.29. Karş., Atkinson, s.84.

⁸³ Yapıcı, s. 156.

⁸⁴ Zeynep Nezahat Özeri, **Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi**, İstanbul: DEM Yay., 2004, s.78.

Ahlaki yargı konusunda çocuklara bazı sorular sorarak onların tepkilerini incelemiş, cevaplarını 2 evrede toplamıştır;

1. Dışa bağlı ahlak; bu evrede ahlaki yargıları bakımından başkalarına bağımlı olan çocuklar, yetişkinler tarafından konulan kuralları sorgulamadan kabul ederler. 10 yaşına kadar süren bu evrede, ahlaki kurallar otorite figürü tarafından dayatılan değişmez özellikler olarak görülür. Bu dönemdeki çocuğun ahlaki gelişimi kurallara aynen uyma, otorite ve cezaya boyun eğme şeklindedir. Kuralları iyiyi ve kötüyü tam olarak algılayamayan çocuğun ahlaki anlayışı da esnek değildir. Doğruyu ve yanlışını mutlak zarara göre ölçerler, (mesela büyükler tarafından cezalandırılan şey yanlıştır.) niyet gibi soyut kavramları değerlendiremezler.⁸⁵
2. Özerk ahlak; sosyal dünyasının giderek arttığı akran gurubuyla genişlediği bu evrede çocuklar kuralların değişmez olduğu fikrini sorgularlar, bir eylemin doğru ya da yanlış olduğunu söylerken durumsal ve kişisel etkenleri dikkate alırlar. Kuralların anlaşmaya dayalı olduğunu ve yine aynı süreçte değiştirilebileceğini bilirler. Kurallara uymanın amaç ve sonuçları irdelendiği, boyun eğmenin yerini eşit alışverişin aldığı evredir.⁸⁶

3.1.5. Lawrence Kohlberg ve Ahlak Gelişim Kuramı

Kohlberg, Piaget'nin zihin ve ahlak gelişimi alanında ortaya koymuş olduğu dönemleri dikkate alarak ahlaki gelişimi incelemiştir. Piaget 12 yaşına kadar olan çocuk grubuyla çalışırken, Kohlberg, çalışmalarını 16 yaşındaki çocuklara kadar genişletmiştir. Araştırmasını, çocukların oyun oynadıkları esnada gözlemleyerek değil, onlara ahlaki ikilemleri kapsayan belirli hikayeleşmiş durumlar vererek, bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak gerçekleştirmiştir. (Hasta karısını kurtarmak için eczaneden ilaç çalan Heinz'in durumu)⁸⁷

Kohlberg'e göre ahlak bilişsel bir yetenektir. Kişinin kendisinin belirlediği, aynı zamanda da evrensel ilkelerle örtüşebilecek düzeydeki ilkelere göre yargıda bulunması,

⁸⁵ Özeri, s.78. Karş. Çağdaş, s.112.

⁸⁶ Özeri, s.80. Karş. Yapıcı, s.121, Çağdaş, s.113.

⁸⁷ Şemin, s.7.

kararlar alması ve bu doğrultuda davranabilmesidir.⁸⁸ Ahlaki prensip, evrensel seçim şeklidir. Bütün insanların benzer durumlarda başvurmalarını istediği yoldur.⁸⁹ Kohlberg'in kullandığı ahlak problemleri kesin doğru ya da yanlış davranışı saptamak için uygun olmaktan ziyade, doğru ya da yanlış yargısına ulaşmak için gereken usavuruş, kişinin hangi ahlak devresinde bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ahlak gelişiminde 6 evre vardır ve bu evreler üç temel düzeyde toplanır. Buradaki düzeyler, her bir düzey kendinden öncekine dayanmakta, kendinden sonrakine de bir temel oluşturma şeklindedir. Her düzey, bireyin kendi benliği ile toplumun kuralları ve beklentileri arasındaki farklı ilişki türünü yansıtır.⁹⁰

1. Gelenek Öncesi Düzey (0-9 yaş arası)

1. Evre; otoriteye bağımlılığın hakim olduğu bu evrede maddi, fiziksel sonuçlar, psikolojik sonuçlardan ayırt edilemez. Davranış fiziksel zararlar ölçülür, güdülenmeler ve gereksinme sonuçları göz önüne alınmaz. Eylemler dış görünüme göre yargılanır, ardındaki niyete bakılmaz. Kurallar, otoriteler tarafından konulduğu için dokunulmaz ve kutsaldır, çiğnendiğinde de cezanın gerekliliğine inanılır. Ben merkezci bakış açısı hakimdir.⁹¹
2. Evre, bireycilik ve çıkar ilişkisinin ön planda olduğu bu evrede, kendi ihtiyaç ve çıkarlarını tatmin etme ve diğer kişilerin aynı şeyi yapmalarını sağlama söz konusudur.

2. Geleneksel Düzey (9-15 yaş arası)

3. Evre; kişiler arası uyumun önemli olduğu bu evrede birey, kendi çıkarlarının önünde gelen ortak duygu, uzlaş ve beklentilerinin bilincindedir. Davranış niyete göre değer kazanır.

⁸⁸ Çiftçi, s.51.

⁸⁹ Çileli, s.67.

⁹⁰ Özeri, s.80.

⁹¹ Çiftçi, s.64. Karş., Atkinson, s.85-86, Şemin, s.10.

4. Evre; toplumsal sistem ve vicdanın ön planda olduğu bu evrede üstlenilmiş görevleri yerine getirmek önemlidir. Bireysel ilişkiler, içinde bulundukları sistemin bileşenleri arasındaki bağlantılar olarak görülür. Düzenin ya da sistemin korunması esastır.

3. Gelenek Sonrası Düzey (15-20 yaş arası)

5. Evre; toplumsal yararın veya bireysel hakların ön planda olduğu bu evrede, çoğunluğun hakları önemlidir. Toplumsal kuralların, sistem ve düzen karşısında, birey haklarının ve özgürlüğünün azami garantisini sağladığı için önemli olduğu düşüncesi hakimdir. Kanunlara körü körüne bağlılık yerine, kamu yararına dayanan yasa ve yükümlülöklere ilgi duyulur.
6. Evre; kişilere karşı tarafsız bir saygı tutumunu ifade eden ahlaki tavrın temsil edildiğı bu evrede, evrensel haklar önemlidir. Kişi ahlak ilkelerini kendisi seçip, oluşturur.⁹²

3.2. DİNİ DUYGU ve DÜŞÜNCE GELİŞİMİ

3.2.1. Duygu, İlgi, İstek

3.2.1.1. Duygu

İç dünyamızla ilgili karmaşık olaylar ve faaliyetler olarak bildiğimiz duygularımızı tek ve değişmez bir tanımla ifade etmek oldukça güçtür. Hatta bazılarına göre duygunun ne olduğu sorusu tartışmalı bir meseledir.⁹³ Duygu kavramı bilim adamları tarafından değişik açılardan tanımlanmaya çalışılmıştır.

Duygusal bir durumun dışavurumu olan gözlenebilir bir davranış yapısı olarak tanımlanan duygunun en sıradan örnekleri arasında üzüntü, sevinç ve öfkeyi sayabiliriz. “Ruh

⁹² Çiftçi, s.65. Karş., Atkinson, s.85, Şemin, s.13-17, Çağdaş, s.117-119.

⁹³ Kerim Yavuz, **Çocuğun Dünyası ve Gelişme**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay., 1992, s.29-30.

hali”ni daha yaygın ve sürekli duygusal iklim olarak tanımlarsak, buradan hareketle duyguyu da duygusal havadaki daha geçici, duruma bağlı değişmelerle ilgili olarak tanımlayabiliriz.⁹⁴

C. Schwarz’a göre; “ İnsan ruhunda ilk beliren duygudur ve bütün hayat boyunca o ruhun temeli olarak kalır.”

F. Kurueger’e göre duygu; “ Ruhta tecrübe edilen şeylerin ve onların en verimli beslenme yerlerinin ana kaynağıdır.”⁹⁵

Duygu, kişinin içinde cereyan eden iç yaşayışlar ve gösterilen tepkilerden anlaşılan durumlardır. İçinde geçen eğilimlerini ve hallerini belirten iç yaşayışların temel fenomenleridir. Başka bir deyişle, ruhi güçlerin güdülerin ve davranışların açığa çıkmasıdır. İnsanda iç ya da dış etkiler sonucunda, şuurlu bir katkı olmadan ortaya çıkan, hoş giden veya gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal bir durumdur.⁹⁶

İç yaşayışın bütünü için duygunun derinliği, sadece o duygunun değerini göstermez, aynı zamanda ferdin yapısını, onun şekillenip mana kazanan bütün şahsiyetini de yansıtır. Başkalarına yönelik bireysel ilişkiler sonunda beliren acıma, koruma, yardımseverlik, başkalarının mutluluğuna katılış, sevgi vb. derin duygular olduğu gibi kişinin bütün hayatı boyunca önemli olan kültür alanlarına, doğruya güzele, iyiye ve kutsala ait değerler de derin duygulardır.

Rohracher’e göre, ruhun derinliğinde duyulan güçlü bir dini yaşayış, sanata olan aşırı düşkünlük, adalet duygusunun inceliklerine nüfuz ediş ve güzellik duygusu, gerçek anlamda çok az kişilerde bulunur. Derinlik ve içtenlik anlatan duyguları Krueger “yüksek duygular” olarak nitelendirir. Wundt da duyguları, haz-elem, heyecan-sükûnet ve gerilme-gevşeme biçiminde üçlü zıt kavramlar altında toplar.

Max Scheler ise duyguları;

– Bedeni ve duysal duygular (istek, açlık, acı, öfke)

⁹⁴ Psikoloji Sözlüğü, “Ruh Hali”, Bilim ve Sanat Yay. Ankara 2003, s. 230.

⁹⁵ Yavuz, s.30.

⁹⁶ Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003, s.102.

- İçgüdüsel duygular (korku, kıskançlık)
- Manevi ve ruhi değerlere ait duygular (dini, ahlaki, estetik, sosyal)
- İnsanın benini iyice saran içine işlemiş duygular (mutluluk, hayal kırıklığı vb.) olarak sınıflandırır.⁹⁷

Rohracher duyguları;

- Duyularla ilgili (ağrı, acı, tatlı, istek, üşüme)
- İçgüdüsel (haset, kıskançlık, temas kurma, sosyal eğilimler ve onların tatmini)
- Kişiliği gerektiren, şahsiyete etkisini direkt gösteren (dini, ahlaki, estetik, lojik, sempati, adalet, zerafet vb.) duygular olarak tasnifler.

İslam kültüründe de duygular;

- İç- dış (dahili, harici)
- Açık- gizli (zahiri, batını)
- Dini, ahlaki, utanma gibi ifadelerle yerini bulmuştur.⁹⁸

3.2.1.2. İlgi

“Alaka, merak, iştıyak ve heves” olarak da tanımlanan ilgi, belli objelere, olaylara, fikirlere karşı şuurlu iradeli olarak ruhi bir katılış, yöneliştir. İlgi, irade ve isteklerde bir ihtiyaç olarak kendini hissettirir. Her geçen gün çevresini genişleten çocuk giderek ilgisini de arttırmaktadır. İlginin şuurlu olarak oluşmasında eğitim sürecinin de katkısı vardır.

Hurlock’a göre ilgi gelişimi, kişiden kişiye fark eder, çocukların öğrenim hazırlığı ile ilişkilidir, öğrenme şartlarının da sunulmasına bağlıdır. Kültürel etkenlerin öneminin yanında, hissi bir karakter de gösterir.⁹⁹

⁹⁷ Yavuz, s.35.

⁹⁸ Akseki, s.164.

3.2.1.3. İstek

Psikologlardan bazıları isteği tanımlarken duygu içerisinde değerlendirmişler, bazıları da düşünce ve tasavvur içinde değerlendirmişlerdir. Bazıları da isteği kendi öznel görüntüsü içinde bağımsız ruhsal bir realite olarak ele almışlardır.¹⁰⁰ Düşünce, isteğin uyarılması ve harekete geçirilmesi, dolayısıyla hedefine ulaşmasında yardımcıdır. Kişinin düşünce ve davranışları aynı zamanda onun isteklerini de ortaya koyacak niteliktedir.

İstek, kişinin şuurlu olarak içinde kararlaştırdığı ve belli bir amaca ulaşmak üzere gösterdiği ruhi faaliyettir. Birey isterken onun şuurundadır ve onu geleceğe doğru organize ederek arzularına ulaşacağına inanır. Bu da bize istekle amacın sıkı bir ilişkide olduğunu gösterir.

İstek kişiyi belirli objelere ve şartlara doğru olumlu yönde ittiği gibi, olumsuz yönde de itebilen güçlerden biridir.

Gaye; kişinin ulaşmak ya da sakınmak üzere yaptığı son harekettir. İsteğin gayesi insanın içinde verilen karardan çıkarılabilir. İstek olmadan gaye olamayacağı için, her isteğin bir gayesi vardır diyebiliriz. Bu noktadan hareketle isteği üç aşamalı olarak inceleyebiliriz.

1. İçten gelecek iznin çıkışına kadar süren motivasyon süreci, karar haline dönüşüncüye kadarki içinde cereyan eden olayları içerir.
2. İsteğin içinde kararlaştırılması, planlanması,
3. Gayenin ulaşmasına kadar sürece fiiller, isteğin gerçekleşmesi sürecidir.

İstekleri, 5 kategoriye ayırabiliriz:

1. Doğal istekler (şiddetli arzu, eğilim)
2. Pratik istekler (bilinçli, yararlı)
3. Akli istekler (belli görüş düşünce ve prensiplere uygun)

⁹⁹ Kerim Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi**, Ankara: Diyanet Yay., 1982, s.68.

¹⁰⁰ Kerim Yavuz, **Çocuğun Dünyası ve Gelişme**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay., 1992, s.53.

4. Ahlaki istekler (iyi-kötü, faydalı-zararlı)

5. Dini istekler (sonsuz, ilahi olana ilgi)¹⁰¹

3.2.2. Dini Duygu

Dini duygu, ilahi bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı duygudur.¹⁰² İnsanı ilahi varlıkla temasa geçiren ve ona doğru yönlendiren dini duyguyu bütün özellikleri ve sınırları ile tanımlamak zordur. Her türlü dini objeler karşısında beliren pek çok dini duygunun ortak bir adıdır. Bireyin dini inanca sahip olması ancak, “ilahi âlem” dediği yerde tüm ideallerin gerçekleşeceği inancını pekiştiren duyguyu içinde hissetmesiyle mümkündür.¹⁰³ İlâhi bir nizamın varlığından kaynaklanan düşünce ve tasavvurlar yerine göre isteme, yerine göre sakınma biçiminde gelişerek dini duyguları oluştururlar. Bir insanın bir dine mensup olabilmesi, sosyal çevresinin ve din şuurunun gelişmesiyle gerçekleşir.¹⁰⁴

Dini duygu oluşumu farklı şekillerde tasniflenmiştir:

Çocukluk dönemi, duyguların gelişmesinde en belirgin ve en önemli dönemdir.

E. Barnes’a göre çocuklar üç inanç basamağından geçer;

1. Yalnızca dış dünyayla ilgilenen bir din anlayışı (0-6 yaş arası)

2. Gerçekçi bir din anlayışı (7-12 yaş arası)

3. Manevi âlemle de ilgilenen bir din anlayışı (12 yaş ve üstü)

Barnes’la aynı görüşte olan bir diğer araştırmacı da Harms’tır. O’na göre de dini duygu üç basamakta ele alınır;

1. Peri masalları çağı (3-6 yaş arası)

¹⁰¹ Kerim Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi**, Ankara: Diyanet Yay., 1982, s.91.

¹⁰² Peker, s.110.

¹⁰³ Yavuz, s.36. Karş, Veysel Uysal, **Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, İstanbul: M.Ü.İ.F.Vakfı Yay., 1996, s.20.

¹⁰⁴ Uysal, s.24.

2. Realistik çağ (7-12 yaş arası)

3. Ferdiyetçi çağ (12 yaş ve üstü)¹⁰⁵

Ronald Goldman da üçlü tasnif şeklinde ele alır. Goldman'a göre dini düşünce özü itibariyle diğer düşünce formlarından ayıramayacak olan bir düşünce formudur. Bundan dolayı da Piaget gibi düşüncenin gelişim aşamalarını izler. Üçlü tasnifi şu şekilde ele alır;

1. İşlem öncesi sezgisel dini düşünce (7-8 yaşa kadar)

2. Somut dini düşünce (7-8 yaş ile 13- 14 yaş arası)

3. Soyut dini düşünce (13 -14 yaş ve yukarısı)¹⁰⁶

3.2.3. Dini Tasavvur ve Dini Düşünce

Tasavvur; ruhsal güçler ve duygusal uyarılarla zihinde önceden oluşan idrak edilmiş şeylerin (obje, olay, kavram gibi) tekrar zihinde canlandırılması, yeniden anlam kazanması demektir.

Dini tasavvur da dini kavramların (Allah, cennet, cehennem, melek, şeytan gibi) dini olayların ve nesnelerin zihinde canlandırılmasıdır.¹⁰⁷ Mesela, ilahi varlık olarak hayatın ve var oluşun kaynağı olan, her şeyi bilen, hükmüne karşı konulmayan, insanlara doğru yolu gösteren, ahlaki yönden ferdi ve toplumsal hayatı düzenleyici kanunlar koyan, iyileri mükâfatlandıran gibi bir Allah tasavvuru ortaya çıkar.

Düşünce; kavramaya, sanmaya, hüküm yürütmeye ve sonuç çıkarmaya yönelik çoğunlukla bilinçli bazen de bilinçsiz olabilen ruhsal bir faaliyettir.¹⁰⁸ Çocuklar 7 yaşından itibaren, bir algılama gücüne sahip olarak somuttan soyuta doğru bir açılış içindedirler. Çocuğa göre her şeyi düşünen akıl Allah'ı da düşünür.

¹⁰⁵ Ronald Goldman, "Düşünme ve Dine Tatbiki" Süleyman Akyürek (çev.), Erciyes Ü.S.B.E.D. S.11 (2001), s.435.

¹⁰⁶ A.Ulvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din**, İstanbul: DEM Yay., 2004, s.86.

¹⁰⁷ Peker, s.97.

¹⁰⁸ Yavuz, s.194.

Dini düşünce; R. Goldman’a göre dini düşünce, metodu ve özü bakımından diğer düşünce formlarından farklı değildir. Dini düşünce ve kavram gelişimi zihin gelişimini takip eder.¹⁰⁹

3.2.4. Dini İlgi ve İstek

Genellikle ilgisini kendisiyle özdeşleştiren çocuk, ilgi duyduğu şeyin önemli bir parçası olduğunu, onsuz yaşayamayacağını hisseder. Çocuğun içindeki bu ilgi aktiftir ve merak ettiği Tanrı hakkında çokça sorular yönlendirerek onu tanıma çabası içerisine girer. “Kim? Nerede? Nasıl?” gibi zincirleme sorularla dinle ilgili kavramları bilmek ister. Çocuğun inanmaya dair bu ilgisinin ilk pratikleştiği, değer kazandığı yer ailesidir. Uyumlu ve tutarlı bir ilişki içerisinde bulunan ailede çocuğun dine ilgisi de normaldir.

Dini ilgi ve isteklerin belirmesinde aile, öğretmen, arkadaş gibi çevrenin önemli bir etkisi vardır.¹¹⁰ Yaşı ilerleyen çocuğun dini ilgisinde de tercihler söz konusudur. 9-10 yaşlarındaki bir çocuk, Allah’ın zatına ilişkin sorular sorarak bu anlamdaki arayışlarını dile getirirler. Allah’ın varlığına birliğine inanırken, evreni, içindekileri nasıl yarattığına ilişkin sorular sorarlar. Hz. Muhammed’e ilişkin sorular da genelde 10-12 yaşındaki çocuğun sorularıdır. Bu yaşın çocukları Müslümanlığın, dinin ne manaya geldiğini, nasıl doğup geliştiğini ve diğer dinlerden üstün olan yönlerini öğrenmek isterler.¹¹¹

Din, istekleri belli bir ölçü ve disiplin ile eğiterek yine fertlerin belirlenmiş bir arayış çerçevesi içinde arzularına ulaşmalarına yardımcı olur. Dine göre isteğin objeleri, büyük küçük, gelip geçici, bedeni, zihni, ruhî de olabilir. Allah’a inanma çocuklarda vazgeçilmez bir istektir. Dini ihtiyaçlar da doyum bekleyen ihtiyaçlardır.¹¹²

3.2.5. Dini Arayış ve Dini Şüphe

İnsanın özünde doğal olarak var olan dini arayış ve ferdi yetenek işlenmezse, onun dini duyguları gelişmemiş olarak kalabilir.

¹⁰⁹ Yurdagül Konuk, *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygu Gelişimi ve Eğitimi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. s.17.

¹¹⁰ Yavuz, s. 71.

¹¹¹ Yavuz, s.91.

¹¹² Yavuz, s.98.

Sosyo-ekonomik ve kültür seviyeleri yüksek çevrelerde yaşları ilerleyen bazı çocukların ilgileri, özlemleri, istekleri dış dünyaya çok yönlü bir açılma gösterir. 9-10 yaşlarından itibaren oluşan bu yayılış, dini arayışı eski canlılığından uzaklaştırabilir.

Yoksul ve orta halli bir ortamdaki çocuklarda ise, Allah'ı arayışlarındaki bilinçlenmenin arttığını görebiliriz. Çocuk eksikliğini duyduğu özlemini çektiği şeyin, Allah tarafından karşılanabileceğini ümit eder.¹¹³

Allah'ın aranmasında 3 yol vardır,

- Kalp Yolu, sezgisel iç gözlem; ruhun temel fonksiyonlarından birisi iç gözlem den kaynaklanan duygusal sezgidir. Çocuk Allah'ın kalbinde doğacağını, O'nun kendisini kalpte bildireceğini söyler.
- Akıl Yolu; akıl Allah'ı bulacak güçtedir. Çocuk objelere direkt bakar, onlar arasındaki ilişkileri ve nedenleri araştırarak “ilk sebebi” kavramaya çalışır. Bu düşünce akışının sonunda, çocuğa göre bir yaratıcının var olması gerekir.
- Eğitim öğretimin yolu (dış tesirler); öğrendiklerinin, duyduklarının, dıştan gelen diğer uyarıların yardımıyla Allah'ı arayıp bulacağına inanır. Sosyo-kültürel şartların etki ve desteği söz konusudur.

Küçük yaşlardaki çocuğun dini anlayışı daha çok egosantrik olduğu için, inançları üzerinde çok fazla düşünmez, ona göre inançları doğru ve faydalıdır. Ancak yaşları ilerleyen çocuklar, tenkit etmeden duygusal olarak kabul ettiklerini akılla kavrama isteğinde olurlar. Bu durumda da bazı güçlüklerle karşılaşabilirler. Bu süreci yaşayan çocukları, Allah'ın görünmeyişi, kavranamayışı düşüncesi rahatsız eder. Allah'ın varlığını kendi varlığı açısından önemli gören çocuk, Allah'a görmediği halde inanırken, cennet, cehennem, şeytan gibi kavramların varlıklarından şüphe edebilir.¹¹⁴ Ergenliğe geçiş döneminde daha çok dini

¹¹³ Yavuz, s.126.

¹¹⁴ Yavuz, s.237.

şüpheye rastlanır. Hatta bazı psikologlar, ergenin dinde kuşku göstermemesini zekâca gerilik belirtisi olarak da değerlendirmişlerdir.¹¹⁵

3.2.6. Dini Hazırlık ve Yetenek

Çocuğun hayatının biçimlenmesinde, çizilmesinde istidatların önemli rolü vardır. İstidadı, “hazırlık, hazır oluş, eğilim, planlanmış yetenek, kabul etme, içeri alma” olarak tanımlarken; kabiliyeti de basit olarak “yetenek, beceri gücü, yeterlik, güç, kabul etmeye elverişli” olmak şeklinde tanımlayabiliriz.¹¹⁶

Bazı psikologlarca “ruhî enerji, ruhî güç” olarak nitelendirilen istidat, gelişmek durumundaki insan için itici bir güçtür.¹¹⁷

Çocuğun gelişiminde istidat ve kabiliyetleri denilen ruhsal güçlerin etkisi olduğu kadar, kültürel çevrenin de etkisi büyüktür. Dini inancın gelişimi de böyledir. Çocukta doğuştan olan inanma gücü ve eğiliminin kendini gösterebilmesi için dış etkenlerle beslenmesi gerekir.

Bu kavramlarla ilişkili olan bir başka kavram da fıtrattır. Fıtrat Hakk’ı kabul ve idrak kabiliyetidir.¹¹⁸

Çocuk ruhsal bir bağlanmaya elverişlidir, gelişme süreci içinde bu inancını aramak ve bilmediği konuları çözmeye gayret etmek suretiyle gösterir. İyiyi, kötüyü değer hükümlerini bildirmek Allah’a aittir, insana bunları kavrayacak güç ve kabiliyet verilmiştir.

Gazali’ye göre ruh yaratılışı itibariyle hakikati kavramaya susamıştır, kabul etmeye yeteneklidir. Allah’ı bulacak ve kavrayacak güce sahiptir. Kavradığını, anladığını taşıyacak ve kalbinde koruyacak güçtedir.¹¹⁹

İbn Sina’ya göre çocuk kendisine verilenleri kabule hazır ve algılamaya elverişli bir ruhi güçle dünyaya gelir.

¹¹⁵ Armaner, s.98.

¹¹⁶ Yavuz, s.109.

¹¹⁷ Yavuz, s.105.

¹¹⁸ E. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul: Nebioğlu Basımevi,1960, C.6, s.3824.

¹¹⁹ Çelebi, s.294.

İbn Haldun’a çocuk kendisine anlatılanları kabule ve taklide çok elverişlidir. Ona yön vermede dış etkenlerin rolü büyüktür.

İbn Tufeyl’e göre de kültürsüz toplumun gerçekleri anlaması çok zordur. Tanrının insana verdiği ruh, Tanrısını kavrar ve aklıyla onun bilgisine ulaşır.¹²⁰

3.2.7. İnanç ve Dini İnanç

Günlük dilimizde inanç, hem kesin olmayan bir bilgi veya kanaate hem de müşahhas gerçeklere dayanan bir hükmün ifadesi olarak kullanılır. Daha özel anlamıyla da şüpheden arındırılmış olarak tam bir kabul ve tasdiki belirtir. İnancın zihinsel, duygusal ve iradi yönünden söz edebiliriz. Hüküm olma açısından zihinsel, teslimiyet ve boyun eğme açısından duygusal, davranışa dönüşme bakımından da iradidir.¹²¹ J. Fowler, çalışmalarını Piaget’nin teorisi üzerine temellendirerek iman gelişimini basamaklar halinde ele almıştır. Her basamak yapısal bir bütündür ve basamakların her biri sıralı bir biçimde birbiriyle ilişkilidir.¹²² Fowler, iman ile inancı kavramsal olarak birbirinden ayırmıştır. İman, inançtan daha derindir ve bilinçdışı motivasyonlarımızı kapsayarak bilinçli inanç ve fiillerimizi de içerir.¹²³

Fowler’e göre iman bilincinin evreleri:¹²⁴

1. İlksel İman; Ana rahminde ve hayatın ilk birkaç ayında gerçekleşen inançtır. Dilin oluşmasından önceki evreye rast gelerek daha sonra oluşacak imanın temelini oluşturur.
2. Sezgisel, Yansıtıcı İman; İlk çocuklukta ve dilin öğrenilmesi ile ortaya çıkar. Tanrı tasavvurları bu dönemde bilinçli bir şekil alır. Çocukların anne babaları ve duygusal yönden iletişime geçtikleri diğer yetişkinlerle olan ilişki biçimleriyle örtüşür.

¹²⁰ Yavuz, s.114.

¹²¹ Peker, s.73.

¹²² Konuk, s.19.

¹²³ James W. Fowler, “İman Bilincinin Evreleri”, Ali Ulvi Mehmedoğlu (çev.), **M.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi**, S.19 (2000), s.90.

¹²⁴ Fowler, s.94-98.

3. Mitsel, Lafzi İman; İlköğretim yılları ve sonrasında ortaya çıkar. Somut işlemsel düşünce evresine rast geldiğinden, gerçeği fanteziden ayırd edebilme dönemidir.
4. Terkibi, Geleneksel İman; Ergenliğin ilk döneminde ortaya çıkar ve soyut fikir ve kavramları algılama yeteneğiyle örtüşür. Birey, geçmiş yaşantıları düşünerek onları değerlendirebilir, yeni fikirlerle tanışarak kişilerarası bakış açısını elde edebilir.
5. Bireyleştirici, Yansıtıcı İman; Kişinin hayatında şekillendirdiği inanç ve değerleri sorguladığı, irdelediği döneme rast gelir. Eleştirmeden kabul edilen örtülü inanç yerini, eleştirerek, incelenerek bilinçli olarak seçilmiş dışsal bağlılığa, imana bırakır.
6. Birleştirici İman; 40 yaş ve sonraki dönemde ortaya çıkan bu imanda kişinin hayatındaki zıt uçların tekrar bütünleşmesine doğru bir dini boyut yer alır. Sembollerin ulaştırdığı gerçekliğe daha bir özlem duyulur.
7. Evrenselleştirici İman; Bu dönemde benlik merkez değiştirerek, sevgi ve adalet yeteneğinin evrenselleştirilmesine yönlendirilir. Kişiler zıtlık ve kutuplukların ötesinde varlığın veya Tanrı'nın gücüyle birlik temeline dayanırlar.

İnsanlar arasında inanç yönünden farklılıklar söz konusudur. Kimi, Allah'ın emirlerini en üst düzeyde yerine getirip, kendini tamamen dine verirken, kimi de Allah'ın bir yanılsama sonucu kabul edildiğine inanır. Bu insanların duygusal, zihinsel ve sosyo-kültürel özelliklerinin farklılığından kaynaklanır.¹²⁵

İmam-ı Azam'ın deyiimiyle “kalp ile tasdik, dil ile ikrar” olan iman, selefi âlimlerce “kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve muhtevası ile amel etmektir” cümlesi ile ifadesini bulur.¹²⁶

Bireyi Allah'a inanmaya sevk eden etkenleri şu başlıklarla sıralayabiliriz;

1. Modelden Öğrenmek

¹²⁵ Peker, s.76.

¹²⁶ Peker, s.74.

Çocukta var olan “kolay inanırlılık” özelliği ile anne-babasının dini inanç ve uygulamaları onun hayatında önemli bir etkiye sahiptir. Zamanla anne-babanın yanına okul, öğretmen, arkadaş gibi çocuğun sosyal çevresi eklenir.¹²⁷ İnsanın yaşamını sürerken doğaya uyum sağlaması yanında, içinde bulunduğu toplumla ahenk içinde yaşaması, uyumlu olması onun davranışını şekillendirir.¹²⁸

Örnek veya model çocuğun duygularına işleyerek onu belli bir hedefe doğru yönlendirir. Benzemeye ve uymaya çalıştığı insan ya da obje ile özdeşleşmesi başlangıçta bilinçli ve iradeli değildir. Zamanla çocuk, taklit ettiği objeler arasından seçmeler yaparak, örnek aldığı kişide gördüğü dile, dine, ahlaka, hukuka, sanata dair hayat anlayışını kabul eder ve kendi davranışını ona göre şekillendirmeye çalışır. Kendi dışında olana uyum sürecini yürüten çocuk, içinde de bir denge sağlamaya çalışır. Dini dünyanın içine taklitle giren çocuk, 10-12 yaşlarına geldiğinde bu taklit etmeyi, bilinçli ve iradeli bir karakter kazanmaya doğru terk eder. Dua namaz gibi ibadetlerin nedenlerini kendilerine göre açıklamaya çalışırlar.¹²⁹

2. Güçsüzlük ve Çaresizlik Hissi

İnsanda var olan güçsüzlük ve çaresizlik hissi, kendini emniyete almak için güçlü kuvvetli bir varlığa yönelme ihtiyacını ortaya çıkarır. Özellikle Freud ve Marx, dini bu duygudan hareketle tanımlamışlardır. Onlara göre din gerçeklerden kaçma ve bir telafi aracıdır. Freud’a göre din, insanın toplum ve tabiat karşısındaki güçsüzlüğünün, çaresizliğinin bir ürünüdür.¹³⁰ Marx da ekonomik mahrumiyetten dolayı insanların dine sığındığını düşünür.

İnsanın tehlike durumunda, kendini çaresiz hissettiğinde Allah’a yalvarıp, tehlike geçtikten sonra ise Allah’ı unuttuğu Kur’an-ı Kerim’de belirtilmiştir. Oysa insana yakışanın her zaman Allah’ı hatırlaması olduğu da vurgulanır.¹³¹ Görüldüğü gibi çaresizlik ve güçsüzlük tecrübeleri insanı ancak geçici bir süre için dine yöneltir. Hatta bu durum bazı kişilerin dinden uzaklaşmasına bile sebep olabilir.¹³²

¹²⁷ Peker, s.76.

¹²⁸ İbrahim Agah Çubukçu, **İslam’da Ahlak ve Mutluluk Felsefesi**, Ankara: Ayyıldız Mat., 1977, s.42.

¹²⁹ Yavuz, s.149.

¹³⁰ Egemen, s.39. Karş, Ayten, s.33.

¹³¹ K.Kerim, Zümer Suresi 39/49, Yunus 10/12.

¹³² Peker, s.78.

3. Bir Varlığa Bağlanma İhtiyacı

Bir varlığa bağlanma, yönelme ihtiyacı insanın doğasında vardır.

İnsan, güçlü görülen bir varlığa bağlandığında ihtiyaç, istek ve arzularının tatmini yönünde kendini güvende hisseder, o ölçüde de kaygı ve endişeleri azalır.¹³³ Kendiliğinden gelen bir duygu ile güvenme, bağlanma ve sığınma eğilimi gösteren çocuk, kendini Allah'a inanmakla güvende hisseder. Bu anlamda ilk tecrübelerini de anne ve babanın kişiliğinden kazanmıştır. Aile ortamında otorite, korunma, güvenme, bağlanma, sığınma, dayanma ve emniyetin ne olduğunu öğrenen çocuk yaşı ilerledikçe ve yaşama dair tecrübeleri arttıkça hayatın anlamını daha iyi kavrar. İstek ve ihtiyaçlarının yerine getirileceğine inandıkça, kendini güçlenmiş ve endişelerden uzaklaşmış hisseder. Böylece Allah'tan uzaklaşmayı da düşünmez.¹³⁴

4. Akıl Yürütme ve Zihinsel Tatmin

İnsanın ve evrenin nasıl var olduğunu merak duygusu 2-3 yaşlarından itibaren insanda mevcuttur. Yaş ilerleyip zekâ geliştikçe bu sorular metafizik bir özellik taşımaya başlar. Kâinatın bütünlüğünde kendini değerlendirerek, kendi yerini belirlemeye çalışan insan sonunun ne olacağını da düşünür. E. Fromm'a göre insan, var oluşundaki anlamın hesabını kendi kendisine vermek zorundadır.¹³⁵ Her çocukta emniyet, güven, dayanma, korunma, sığınma, kabul görme, teslim olma ve sevilme gibi temel ihtiyaçlar bulunmaktadır. Allah ile içten bir bağlılık kurma özlemi içinde bulunan çocuklar, aynı zamanda her insanın kesin olarak Allah'a muhtaç olduğuna inanmaktadırlar.

Bu zihinsel süreçte tüm bunların ancak güçlü ve kudretli bir yaratıcı tarafından düzenlenip organize edilebileceğini, başka türlü tatmin edici bir açıklamanın yapılamayacağını kabul etmesi insanı, Tanrı'ya inanmaya sevk eder.¹³⁶ Başka yol olmadığını düşünürler çünkü; insanın var olması Allah'a bağlı olduğu gibi varlığını ve hayatını sürdürmesi de O'nun elindedir. Hayatın sürdürülmesi için gerekli olan tüm ihtiyaçları

¹³³ Peker, s.80.

¹³⁴ Yavuz, s.137.

¹³⁵ Fromm, s.33.

¹³⁶ Peker, s.81.

karşılacak olan da insanın yaratıcısıdır. Bu yaratıcı insanı tüm tehlikelerden de korur. Özetle çocuğun zihninde Allah, her türlü güven, sığınak ve emniyetin kaynağıdır.¹³⁷

5. İnsanın Korkusu

İnsan davranışlarında önemli bir güdü olan korku, aslında kendine zarar verici durumlardan korunması, hayatını denge ve düzen içinde sürdürmesi için gerekli olan bir duygudur. Naturalizm (doğa güçlerine tapma) ve animizme (ruhlara tapma) baktığımızda da bu tapınma yollarına sevk eden güdünün korku olduğunu görürüz. Günümüzde de yapılan araştırmalar, insanların duaya en çok başvurdukları an, sığınma ihtiyacının canlı olduğu korku anlarıdır. Kişi korkulu durumlarda kendini güvende hissetmek için Allah'a sığınma ihtiyacı duyabilir.¹³⁸

6. Ölümsüzlük Arzusu

Ölümden kurtuluşun olmadığını bilen insan öte yandan ölümsüz olma, ebedi yaşama arzusuna da sahiptir. Sürekli yaşama arzusu insanın doğasında mevcuttur. Vergote'a göre ölüm karşısında dinin sunduğu mesaj(ahiret hayatı, cennet vs.) insanın Allah'a inanmasında ve dine bağlanmasında olumlu bir etkiye sahiptir.¹³⁹

7. Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu

İki yönlü bir güdülenme söz konusudur. Kişide var olan suçluluk duygusu onu Allah'a yönlendirir ve diğer taraftan da Allah'ın emirlerini yerine getirmeme de günahkarlık ve suçluluk duygusuna sebep olur.¹⁴⁰

8. Dini Sembollerle Karşılaşma

Kişi çocukluğundan itibaren içinde yaşadığı toplumun dini sembolleriyle karşılaşır. Bu semboller hakkında bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak bilgi sahibi olur. Edinmiş olduğu bu bilgiler onu Allah'a inanmaya sevk eden unsurlar arasındadır.¹⁴¹

¹³⁷ Yavuz, s.136.

¹³⁸ Peker, s.82.

¹³⁹ Peker, s.83.

¹⁴⁰ Peker, s.84.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

1. EVREN ve ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini İstanbul ili, Tarlabası, Şehremini, Bayrampaşa, Aksaray, Kasımpaşa ilçelerinde ikamet edip, Hayat Vakfı “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesi kapsamında ilgilenilen sokakta çalışan, okullarına devam eden ve 11-16 yaş arasındaki 31 çocuk oluşturmaktadır.

Mülakata katılan çocuklardan biri (11 yaş, erkek) kendisine yöneltilen sorulara genellikle “bilmiyorum” cevabını verdiği için değerlendirme kapsamına alınmamıştır ve 30 denek üzerinden içerik analizi yapılmıştır.

2. VERİLERİN TOPLANMASI

Bu araştırmada din psikolojisinde kullanılan bilgi toplama tekniklerinden mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Çocuğun dünyasına girmenin en uygun yolunun mülakat yöntemi olduğu düşünülmüştür.

Mülakat, mülakatı yapan kişinin deneklere soruları sözlü ve çoğunlukla da yüz yüze olarak yönelttiği bir araştırma tekniğidir. Mülakat iki şekilde gerçekleştirilir. Aynı sorunun herkese sorularak, cevapların kaydedildiği standartlaşmış birinci şeklidir. İkincisi de serbest mülakat şeklidir. Mülakatı uygulayan kişi, soruları sorarken sınırı önceden belirlemeyip, cevap durumuna göre belirler.¹⁴²

Mülakat esnasında, güvenilir bilginin elde edilmesi için, araştırmacı ve denekler arasında samimi ve karşılıklı güvene dayalı bir ortamın sağlanması önemlidir. Mülakat sırasında konuşulanlar not alınarak veya ses kaydı yapılarak veri haline getirilir.¹⁴³

Çocuklarla önceden belirlenmiş bir yerde, Hayat Vakfı binasında oyun, eğitim ve eğlence gibi çeşitli sosyal faaliyetler için çocuklara tahsis edilen proje odalarında ve

¹⁴¹ Peker, s.85.

¹⁴² Peker, s.65.

¹⁴³ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2003, s.14.

belirlenmiş bir zaman diliminde görüşülmüştür. Çocukların kendilerini güvende hissederek, baskısız dostane bir ifade rahatlığıyla konuşmalarını sağlamak amacıyla planlı hareket edilmiştir. Sorular önceden belirlenmiş, düzenlenmiş, çocuklara karşılıklı sohbet havasında sözlü olarak sorulmuştur. Çocukların verdiği cevaplar ölçüsünde soru yerleri gerektiğinde değiştirilmiştir. Mülakat her çocukla birebir yapılmış ve sürenin 15 dakikayı aşmamasına özen gösterilmiştir. Çocukların fark etmeyeceği şekilde ses kaydı yapılmış, onların yanında da onların dikkatini dağıtmayacak şekilde küçük notlar alınmıştır.

Çocuğa bu çalışmanın amacı belirtilmiştir. Sorulara içtenlikle ve sağlıklı cevap vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMAYA KONU OLAN PROJENİN KAPSAMI

2002-2006 yılları arasında Çocuk ve Gönüllü Faaliyetlerinde yer aldığım “Çocuklar Sokakta Solmasın Projesi”nin amacı ve faaliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz;

Amaç:

- Okulda, evde ya da oyun ortamlarında olması gereken yaşlardaki çocukların sokakta para kazanmak için çalışma nedenlerini araştırıp, ortadan kaldırmaya çalışmak,
- Diğer yaşlıları gibi okuldan veya akşam saatlerinde evlerinde olmalarını sağlamak
- SOKAK ÇOCUĞU OLMALARINI ENGELLEMEK

Hedef Kitle:

Ailesiyle birlikte yaşayan, ailesinin geçimine katkıda bulunmak için çalışan ilkokul çağı çocukları ve aileleri

Yöntem:

1. Çocukların belirlenmesi:
 - Çalıştıkları yerde çocukları tespit
 - İlgili kuruluşların önerileri
 - Okullardan tespit
 - Muhtarların önerileri

2. Çocukta aranan özellikler:

- Babası olmayan veya olsa da çalışmaya engel durumu olanlar
- İlkokula giden ve tercihen başarılı olanlar
- Görüşmelerden sonra diyalog kurulabileceğine inandığımız çocuklar

3. Yapılacaklar:

- Aile ve çocuğun ruh ve beden sağlıklarıyla ilgilenmek
- Çocuğun eğitimine katkıda bulunmak (giyim, gıda, ev eşyası, okul malzemesi, kira yardımı)
- Anne ve babanın çalışmasına yardımcı olmak
- Çocuğa ve ailesine kendi imkanlarıyla yaşayamayacakları güzellikleri sunmak (gezi, şenlik, sinema, ...) ve kendi çocuklarımızla tanıştırmak

4. Yardımların gerçekleştirilmesi:

- Her aileden sorumlu gönüllü kişiler belirlemek
- Aileleri periyodik ziyaret
- Çocuk ve ailelerin isteklerini değerlendirmek

Yapılacaklar:

1. Projeyi yürütecek kişilerin eğitimi
2. İlgili sivil toplum kuruluşları ile görüş alış-verişi
3. Çevreden bu amaçla bizzat çalışacak kişileri belirlemek
4. Sadece ayni ve nakdi yardım yapacakları belirlemek
5. Sağlık yardımı yapacak kişi ve kuruluşları belirlemek
6. Çocuk ve aile ile ilk tanışma ziyareti yapmak
7. Eğer çocuğun proje kapsamına alınmasına karar verildiyse, ne tür yardımlar yapacağımızı, ne kadar sıklıkla ziyaret edeceğimizi, bunların karşılığında onlardan ne bekleyeceğimizi onlarla konuşmak
8. Her türlü suiistimale karşı uyanık olmak
9. Konuyla ilgili görsel malzeme hazırlamak
10. Kamuyu bilinçlendirmek amacıyla panel ve benzeri toplantılar düzenlemek

ÇOCUKLAR SOKAKTA SOLMASIN PROJESİ'NİN İŞLEYİŞİ

Çocuklarla;

- Sokakta karşılaşılarak,
- Çevredeki bazı kişilerin tavsiyesiyle,
- Bazı okul öğretmenlerinin yönlendirmesiyle,
- Bazı resmi kurumlarla yapılan işbirliği sonucunda tanışılır.

Çocuklara gönüllüler ve vakıf, proje anlatılır, onlarla ve aileleriyle bir gönül bağı kurmaya çalışılır.

- Aile, anne çocuk ilişkisini incelenir, çocuğun maddi ve sosyal ihtiyaçları tespit edilir.
- Her ay proje ile ilgili genel komisyon toplantısı düzenlenir.
- Her aileyi takip edecek bir aile gönüllüsü tespit edilir.
- Her aileye yapılacak yardım miktarı ve çeşidi tespit edilir.
- Yardım alabilecek kişi ve kuruluşlarla işbirliği içine girilir.
- Çocukların eğitimlerine destek programları hazırlanır.
- Çocuklar için rehabilitasyon amaçlı gezi, piknik, sinema, tiyatro, elişleri gibi seçeneklerden oluşan sosyal programlar hazırlanır.
- Ailelerin doktor, ilaç gibi sağlık gereksinimlerinde destek olunur.
- Çocukların okul başarı durumu yakından takip edilir.
- Şu anda web sayfası hazırlık çalışmaları sürmektedir.
- Projeye maddi destek sağlayabilecek çay, kermes, konser vb. etkinlikler düzenlenir.
- Çocukla ilgili diğer STK'larla iletişim içinde bulunulur, STK'lar için düzenlenen organizasyonlara (kurultay, sempozyum vb.) katılıp ve proje sunumu yapılır.
- Çocukların kitap, kırtasiye malzemesi, defter, forma vb. ihtiyaçları karşılanır.
- Projeye yardım ve destek alacağımız kişi ve kuruluşlarla irtibat sağlanır.

4. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÇOCUKLARIN SOSYO DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

4.1. ÇOCUKLARIN YAŞ DURUMU

Aşağıdaki Tabloda mülakata katılan çocukların yaşlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1: Çocukların Yaşlara Göre Dağılımı

Çocukların yaşı	Sayı	%
11 yaş	6	20
12 yaş	2	6,66
13 yaş	5	16,66
14 yaş	4	13,33
15 yaş	10	33,33
16 yaş	3	10
Toplam	30	100

Çocukların yaşlarına göre dağılımı Tablo 12'deki gibidir. Tablo 11, 12, 13, 14, 15, 16 yaş olmak üzere 6 gruba ayrılmıştır. Buna göre 15 yaş grubu çocuk sayısı diğerlerine oranla daha çoktur. Bu sırayı 6 çocukla 11 yaş grubu, 5 çocukla 13 yaş grubu takip etmektedir. 14 yaşında 4, 16 yaşında 3, 12 yaşında da 2 çocuk mülakata katılmıştır.

Bugün ülkemizde sokakta çalışma yaşı 4'e kadar düşmüştür. Fakat çocukların ülke genelindeki çoğunluğunun çalışma yaşı Devlet İstatistik Enstitüsü'nün raporuna göre 15-17 yaş arasındır.¹⁴⁴

4.2. ÇOCUKLARIN CİNSİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Tablo 2: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kız	14	46,66
Erkek	16	53,33
Toplam	30	100

¹⁴⁴ M. Palen, "Rakamlarla Çocuklarımız", **Anlayış Dergisi**, S.32 (Ocak 2006), s.49.

Mülakata katılan çocukların cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 2’deki gibidir. Buna göre kızlarla erkeklerin sayısı birbirine yakın olmakla beraber erkeklerin sayısı 16, kızların da 14’tür.

lke geneline baktığımızda daha önce bu alanda yapılan araştırmalar, kız çocuklarına oranla erkek çocuklarının sayısının daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3. ÇOCUKLARIN KARDEŞ SAYILARINA GÖRE DAğILIMI

Tablo 3: Çocukların Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Kardeş sayısı	Sayı	%
3-4 kardeş	11	36,66
5-6 kardeş	12	40
7 kardeş	3	10
12 kardeş	4	13,33
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların kardeş sayılarına göre dağılımı Tablo 3’teki gibidir. Çocukların kardeş sayılarını, 3-4 kardeş, 5-6 kardeş, 7 kardeş ve 12 kardeş olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır. Buna göre çocukların %40’ı 5-6 kardeőlidir. 3-4 kardeőli 11 ocuk bunu takip eder. 7 kardeőli olan 3 ve 12 kardeőli olan da 4 ocuk vardır. Buna göre çocukların % 76,66 gibi bir çoğunluğu 3-6 kardeş arasını oluşturur.

Tablodan da anlaşılabacağı üzere sokakta çalışan çocukların çoğu çok çocuklu aileler içinden çıkmaktadır. Ailenin birey sayısı, çocuğun doğuş sırası, kardeş sayısı gibi etmenler çocuğun gelişimini etkileyen faktörlerdir.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Meliha Kırkınıcioğlu, **ocuk Ruh Sağlığı**, İstanbul: Esin Yay., 1995, s.17.

4.4. ÇOCUKLARIN ANNE BABALARININ HAYATTA OLUP OLMAMALARINA GÖRE DAĞILIMI

Tablo 4a: Çocukların Annelerinin Sağ Olup Olmamalarına Göre Dağılımı

Anne	Sayı	%
Anne sağ	30	100
Anne ölü	0	0
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların annelerinin sağ olmalarına göre dağılımı Tablo 4a'daki gibidir. Buna göre çocukları tamamının annelerinin sağ olduğu görülmektedir.

Tablo 4b: Çocukların Babalarının Sağ Olup Olmamalarına Göre Dağılımı

Baba	Sayı	%
Baba sağ	28	93,33
Baba ölü / kayıp	2	6,66
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların babalarının sağ olmalarına göre dağılımı Tablo 4b'deki gibidir. Buna göre çocukları 28'inin, %93,33 gibi büyük çoğunluğunun babalarının sağ olduğu görülmektedir. 2 çocuğun ise yani % 6,66'sının babasının kayıp olduğu görülmektedir.

4.5. ÇOCUKLARIN ANNE-BABALARININ BİRLİKTELİK DURUMUNA GÖRE DAĞILIM

Tablo 5: Çocukların Anne-Babalarının Birlikte Olmalarına Göre Dağılımı

A-B birlikte	Sayı	%
Birlikte	25	83,33
Ayrı	5	16,66
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların anne babalarının birlikte yaşamalarına göre dağılım Tablo 5'teki gibidir. Buna göre çocukların %83,33'ünün anne babası birlikte yaşamaktadır.

4.6. ÇOCUKLARIN DOĞUM YERLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Tablo 6: Çocukların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Bölgeler	Doğum Yerleri	Sayı	%
Güneydoğu Anadolu Böl.	Ş.Urfa	3	10
	Muş	4	13,3
	Mardin	2	6,66
	Siirt	7	23,3
	Diyarbakır	1	3,33
	Adıyaman	2	6,66
Akdeniz Böl.	Adana	4	13,3
İç Anadolu Böl.	Niğde	7	23,3
	Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların doğum yerlerine göre dağılımı Tablo 6'daki gibidir. Doğum yerleri Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri olmak üzere üç genel kategoride ele alınmıştır. Buna göre Güneydoğu Anadolu doğumlu toplam 19 çocuk vardır. Bunlardan 3'ü Ş.Urfa, 4'ü Muş, 2'si Mardin, 7'si Siirt, 2'si Adıyaman, 1'i de Diyarbakır doğumludur. Adana doğumlu 4 çocuk, Niğde doğumlu 7 çocuk vardır.

Tablodan da anlaşılabacağı üzere çocukların % 63,33 gibi büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. Bu sırayı % 23,3 ile İç Anadolu ve % 13,3 ile de Akdeniz Bölgesi takip eder.

4.7. ÇOCUKLARIN OKUDUKLARI SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMI

Tablo 7: Çocukların Sınıflarına Göre Dağılımı

	Sınıfları	Sayı	%
4-5-6. SINIFLAR	4. sınıf (ilköğretim)	1	1,33
	5. sınıf (ilköğretim)	7	23,3
	6. sınıf(ilköğretim)	1	1,33
7-8. SINIFLAR	7. sınıf (ilköğretim)	5	16,66
	8. sınıf (ilköğretim)	5	16,66
LİSE 1-2. SINIFLAR	Lise 1	8	26,66
	Lise 2	3	10
	Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların okumuş oldukları sınıfları Tablo 7'deki gibidir. İlköğretim 4-5-6. sınıf, 7-8.sınıf ve lise1-2. sınıf şeklinde 3 genel kategoriye ayrılmıştır. Buna göre çocukların 11'i lise 1 ve 2. sınıf öğrencisi, 10'u 7-8. sınıf öğrencisi, 9'u da 4-5-6. sınıf öğrencisi olarak öğrenimlerini sürdürmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere çocukların %36,66'sı lisede, %33,33'ü ilköğretim 7-8.sınıfta, %26'sı da ilköğretim 4-5-6. sınıflarda okumaktadır.

4.8. ÇOCUKLARIN SOKAKTA ÇALIŞMA DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI

Tablo 8: Çocukların Sokakta Çalışma Alanlarına Göre Dağılımı

Yaptıkları iş	Sayı	%
Mendil satma	8	26,66
Ayakkabı boyacılığı	11	36,66
Tartıda durma	8	26,66
Satış yapan büyüğünün yanında durma	3	10
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların sokakta satış yaptıkları durumlara göre dağılımları Tablo 8'deki gibidir. Mendil satmak, ayakkabı boyacılığı yapmak, tartıda durmak ve satış yapan bir büyüğünün yanında durmak gibi sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırılmaya göre çocukların 11'i ayakkabı boyacılığı yapmaktadır. 8'i tartıda dururken diğer 8 çocuk da mendil satmaktadır. 3 çocuk da satış yapan büyüklerinin yanında durarak sokakta vakit geçirmektedir.

9. ÇOCUKLARIN AİLELERİNİN EKONOMİK DURUMLARI (AED)

Tablo 9: Çocukların Ailelerinin Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

AED	Sayı	%
İyi	0	0
Orta	3	10
Düşük	27	90
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların ailelerinin içinde bulunduğu ekonomik durumları Tablo 9'daki gibidir. Ekonomik durumları iyi orta ve düşük olmak üzere 3 şekilde derecelendirilmiştir. Buna göre çocuklardan ailelerinin ekonomik durumu iyi olan hiç yoktur. Orta derecede olan 3 çocukla %10'nunu oluşturur. Araştırma kapsamına alınan çocukların %90'ının ise ekonomik durumu düşüktür.

Ailenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar da çocuğun ruh sağlığını etkiler. Fakirlik duygusu, arzuların tatmin edilmesine engel olabilir. Tatmin olmamış arzular da kişilik gelişimini olumsuz yönde etkiler.¹⁴⁶

10. ÇOCUKLARA GÖRE SOKAKLARIN GÜVENİLİRLİĞİ

Tablo 10: Sokakların Çocuklar İçin Tehlikeli Olup Olmamasına Göre Dağılım

Kategoriler	Alt Birim S	%
Evet, çok tehlikeli	21	70
Bazı küçük çocuklar için	4	13,33
Bazı yerler tehlikeli, bazıları değil	4	13,33
Bazı çocuklara sokakta yardım yapılıyor	1	3,33
Toplam	30	100

¹⁴⁶ Yavuz, s.140. Karş., Refia Şemin, Ruh Sağlığı, s.93-94.

Çocuklara sorulan “Ben sokakların çocuklar için tehlikeli olduğunu düşünüyorum, sen bu konuda ne düşünüyorsun?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablo 10’daki gibidir. Buna göre “Evet, çok tehlikeli” kategorisinin alt birim sayısı 21, “Bazı küçük çocuklar için” ve “Bazı yerler tehlikeli, bazıları değil” kategorilerinin her birinin alt birim sayısı 4’tür. 14 yaşında bir erkek çocuk da, bazı çocuklara bazı iyi insanların sokakta yardım yaptıklarını belirtmiştir. 3 çocuk da ayrıca sokakta bir tehlikeyle karşılaştıklarını ifade etmiştir.

Çocukların ifadelerinden oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların %70’i sokakların çocuklar için tehlikeli olduğunu düşünmektedir. %13,33’ü kendini savunamayan bazı çocuklar için tehlikeli olduğunu düşünürken, yine %13,33’ü de bazı yerlerin tehlikeli bazı yerlerin ise tehlikeli olmadığını ifade etmiştir. %3,33’ü de sokakların bazı çocukların yardım almasına imkân sağladıklarını belirtmiştir.

3. BÖLÜM
SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARDA
AHLAKİ VE DİNİ DUYGULARIN GELİŞİMİNE İLİŞKİN
BULGU ve YORUMLAR

1. DİNİ İNANCA İLİŞKİN BULGULAR

Özü itibariyle inançlar sistemi olan din, insan hayatının her boyutunda etkin bir roldedir. Bir dinin mensubu olmak, o dinin inanç ve öğretilerine inanmakla başlar.

Dini inancın başlangıç noktası kabul ve tasdiktir. İnsan, kendisi ve bütün kâinat üzerinde hâkim olduğunu düşündüğü, duyular üstü, yüce, kudret ve kuvvet sahibi bir varlığı kabul eder ve kabul ettiği bu varlığın ortaya koyduğu esasları doğrular, tasdik eder. İnandığı kabul ettiği esaslara, Allah'ın emirlerine uyup gereğini yerine getirerek bu inancını günlük yaşamında da gösterir.

Sokakta çalışan çocuklarda dini ve ahlaki duyguların gelişimine ilişkin olarak yapmış olduğumuz mülakat sonucunda elde ettiğimiz bulgulara göre dini inanç konusu, aşağıdaki başlıklar altında ele alıp incelenmiştir.

1.1. ALLAH İNANCI

Tablo 11: Allah İnancına Göre Dağılım

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Allah'a inanıyorum	30	100
Allah'a inanmıyorum	0	0
Toplam	30	100

Mülakata katılan çocukların Allah inancına ilişkin düşünceleri Tablodaki gibidir. Analiz edilecek cevaplarda alt birim olarak cümle veya cümlecikler alınarak Tablodaki gibi kategoriler oluşturulmuştur. Buna göre çocukların tamamı “Allah'a inanıyorum” diyerek inançlarını dile getirmişlerdir. Çocukların %100'ünde Allah inancı vardır.

1.2. ALLAH İNANCI İLE İNSAN YAŞAMI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tablo 12: Allah İnancı İle İnsan Yaşamı Arasındaki İlişkiye Göre Dağılım

Kategoriler	Alt Birim S	%
İnsanlar Allah'a inanmadan yaşayamaz	24	80
İnsanlar Allah'a inanmadan yaşayabilir	4	13,33
Allah'a inanmadan yaşanabilir, ama mutsuz olursun	1	3,3
İnanç şekilleri dinlere göre değişir	1	3,3
Toplam	30	100

“İnsanlar Allah'a inanmadan yaşayamaz” kategorisindeki alt birim sayısı 24 “İnsanlar Allah'a inanmadan yaşayabilir” kategorisindeki alt birim sayısı ise 4'tür. “İnanmadan yaşanabilir, ama mutsuz olursun.” kategorilerinin alt birim sayıları da 1'dir. “İnanç şekilleri dinlere göre değişir” kategorisinin alt birim sayısı ise 2'dir.

Buna göre; çocukların Allah inancını öğrenmek amacıyla sorulan soruya alınan cevapların anlamsal içeriği şu şekildedir; çocukların %80'i Allah'a inancı olmadan insanların yaşayamayacağını düşünmektedir. Çocuklardan biri (12 yaşında erkek) inanç ile yaşamın anlamını birlikte algılamış “Allah'a inanmazsan dünyaya gelmenin bir anlamı olmaz” demiştir. %13,33'ü Allah'a inanmadan yaşanabileceğini belirtirken, %3,33'ü inanmadan yaşanabileceğini, fakat mutsuz olunacağını belirtmiştir. %3,33'ü ise Allah inancının dinlere göre değiştiğini söylemişlerdir.

1.3. ALLAH İNANCININ BAŞLANGIÇ ZAMANI

Tablo 13: Çocukların Allah İnancının Başlangıç Zamanına Göre Dağılım

Kategoriler	Alt Birim S.	%
7- 8 yaşında inanmaya başladım	3	10
Okula gitmeden önce 4-5 yaşında iken	8	26,66
Doğduğum andan itibaren	4	13,33
Küçüklüğümünden beri	7	23,33
10 yaşında din dersiyle beraber	2	6,6
Kalu bela'dan beri	1	3,3
Hatırlamıyorum	3	10
Cevap vermeyen	2	6,66
Toplam	30	100

Cevaplara ait kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Çocuklara yöneltilen “Ne zaman inanmaya başladın?” sorusuna en fazla verilen 8 cevapla “okula gitmeden önce 4-5 yaşlarında iken” ifadesini içeren kategoridir. “7-8 yaşında inanmaya başladım” kategorisindeki alt birim sayısı 3, “küçüklüğümünden beri” kategorisinin alt birim sayısı 7, “doğduğum andan itibaren” kategorisindeki alt birim sayısı 4, “hatırlamıyorum” cevabını içeren alt birim sayısı 3, “10 yaşında din dersiyle inanmaya başlayan” alt birim sayısı 2’dir. Çocuklardan biri de “Kalu beladan beri inanıyorum” cevabını vermiştir. Çocuklardan ikisi bu soruyu cevaplamamıştır.

Buna göre; çocuklara yöneltilen “Allah’a ne zaman inanmaya başladın?” sorusuna verilen cevaplardan anladığımıza göre, çocukların %26,6 ‘sı 4-5 yaşlarında iken, %23,33’ü küçüklüğünden beri, %13,33’ü doğduğu andan itibaren, %10’u 7-8 yaşlarında iken, %3,3’ü de kalu beladan beri Allah inancına sahiptir. %10’u da ne zaman inanmaya başladığını hatırlamadıklarını belirtmiştir.

Bu konuda yapılan araştırmalara göre din ile ilgili ilk soruların anlamsız da olsa üç yaş civarında başladığı ortaya çıkmaktadır. 3- 6 yaş arası dönemde de eğitim rehberliğine ihtiyaç duyulan bir gelişim dönemidir. Bu yaşlardaki dini duygu dolayısıyla Allah’a ibadet etme duygusu çekirdek halinde bulunmaktadır. Çekirdek halinde bulunan dini duygu, sevgi, korku, bağlanma, kaygı, güven gibi ana duygular üzerine temellenir. Çocukta bu ana duygular güçlendikçe dini duygu ve tecrübenin de güçleneceği varsayılır. Dolayısıyla dini duygunun olgunlaşması, diğer gelişim süreçlerinin de tamamlanmasına ve bu duygulara aile tarafından işlerlik kazandırılmasına bağlıdır.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Mehmedoğlu, s. 88

Tablo 14: Çocukların Cinsiyetleri İle Allah İnancının Başlangıç Zamanına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Kategoriler	K	E	N	%
		14	16	30	100
Okul Öncesi İlk İnanç	Doğduğum andan itibaren	1	3	4	13,33
	Kalu beladan beri	1	-	1	3,33
	Küçüklüğümünden beri	3	4	7	23,33
	4-5 yaşında iken	6	2	8	26,66
Okul Dönemi Geç Çocukluk	7-8 yaşında iken	1	2	3	10
	10 yaşında	1	1	2	6,66
Kararsızlar	Hatırlamıyorum		3	3	10
	Cevapsızlar	1	1	2	6,66

Allah inancının başlangıç zamanının cinsiyete göre dağılımı da yukarıdaki Tablodaki gibidir. Çocukların % 66,66 gibi büyük çoğunluğunun Allah’a olan inancının okul öncesi dönemde başladığı görülmektedir. Okul öncesi dönemde inanmaya başlayan kız çocukları sayısı 11 iken erkek çocuklarının da sayısı da 9’dur.

1.4. ALLAH İNANCININ NİTELİĞİ

Tablo 15: Çocukların Allah İnancının Niteliklerine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S	%
Etrafa bakıp bir yaratıcı olmalı diye düşündüğümde	5	16,6
Çevremdekilerden duyduklarım inancımı oluşturdu.	17	56,66
İbadet edenleri görünce, ezan sesi duyunca inandım.	2	6,66
Rüyamda görerek inandım	1	3,3
Yorum yapmayan	5	16,6
Toplam	30	100

Çocukların Allah’a inançlarının niteliğine göre dağılımı Tablo 15’deki gibidir. Çocuklardan 17’sinin cevabı “çevremdekilerden duyduklarım inancımı oluşturdu” kategorisini oluşturur. Çocuklardan biri (13 yaşında erkek) “ağabeyimler anlatıyordu,” bir diğeri (15 yaşında erkek) “din dersi gördüğümüzde” gibi ifadelerle okul ve aile çevrelerinin etkisinden söz etmişlerdir. “etrafa bakıp, bir yaratıcı olmalı diye düşündüğümde”

kategorisinin alt birim sayısı ve yorum yapmayanların alt birim sayısı 5, “ibadet edenleri görünce, ezan sesi duyunca inanmaya başladım” kategorisinin de alt birim sayısı 2’dir. 1 çocuk rüyasında görerek inanmaya başladığını belirtmiştir.

İç uyaranların ve dış etkenlerin inanca etkisini öğrenmek amacıyla sorduğumuz sorulara alınan cevapların kategorileri ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların % 56,66’sı okul ve aile çevresindeki uyaranların etkisiyle inanmaya başlamıştır. %16,6’sı kendi düşüncesiyle bir yaratıcının varlığına inanmaya gitmiştir. %16,6’sı bu konuda yorum yapmamıştır. %10’u da ibadet edenleri gördüğünde ve ezan sesi duyduğunda inanmaya başladıklarını belirtmiş, Çocuklardan biri (16 yaşında erkek) “ezan sesi duydum çocukken, 5 yaşındayken, merak ettim, camiye gittim, imama sordum ve öğrendim.” Cevabını vermiştir. Çocukların %3,3’ü de rüyasında görerek inanmaya başladığını vurgulamıştır.

Tablo 16: Çocukların Cinsiyetleri İle Allah İnancının Niteliğine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Kategoriler	K	E	N	%
		14	16	30	100
Araştıracak iman	Bir yaratıcı olmalı diye düşünürdüm	4	1	5	16,66
Model alarak iman	Çevreden duyarak	8	12	20	66,66
Kararsızlar	Yorumsuz	2	3	5	16,66

Çocukların cinsiyetleri ile Allah inancının niteliğine ilişkin görüşlerine göre dağılımları tablodaki gibidir. Buna göre “araştıracak iman” kategorisindeki kız çocuklarının verdiği cevap sayısı 4 iken, erkek çocuklarından bir cevap gelmiştir. “model alarak iman” kategorisinin toplam alt birim sayısı 20, kız çocuklarının 8, erkek çocuklarının da 12’dir. Buna göre çocukların taklit ve modelden öğrenme yoluyla dini kimlik ve kişiliklerini geliştirebilmesi için örnek/model ve özdeşim objelerine ihtiyaç vardır.

1.4.1 ALLAH'A YAKINLIK DURUMU

Tablo 17: Çocukların Kendilerini Allah'a Yakın Hissettikleri Durumlara Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Kategoriler	K	E	N	%
		17	19	36	100
Her zaman yakınlık	Her zaman	2	2	4	11,11
İbadet esnasında	Dua ederken	1	2	3	8,3
	Namaz kılarken	1	6	7	19,4
	Oruç tutarken	-	1	1	2,7
	Kuran okurken	1	-	1	2,7
Kararsızlar	Yorumsuz	9	7	16	44,44
Çaresizlik anında	Zor durumda	1	1	2	5,55
	İhtiyacım olduğunda	-	1	1	2,7
	Yalnız kaldığımda	-	1	1	2,7

Çocukların kendilerini, Allah'a en çok hangi durumlarda yakın hissettiklerini öğrenmek amacıyla sorulan soruya verilen cevaplardaki ifadeler esas alınarak oluşturulan kategori ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre çocukların ifadelerinden 4'ü "her zaman yakın hissederim" kategorisini oluşturur. "ibadet esnasında yakın hissederim" kategorisinin alt birim sayısı kızlarda 3, erkeklerde 9 olmak üzere toplam 12'dir. "namaz kılarken" kategorisinin alt birim sayısı toplamda 7, "dua ederken" kategorisinin alt birim sayısı 3, "oruç tutarken" ve "Kur'an okurken" kategorilerinin alt birim sayısı ise 1'dir. Çaresizlik anında genel kategorisinin alt birim sayısı 5'tir. "zor durumda kaldığımda" kategorisinin alt birim sayısı 3'tür. "ihtiyacım olduğunda" ve "yalnız kaldığımda" kategorilerinin alt birim sayısı ise 1'dir. Çocukların 9'u kız, 7'si erkek olmak üzere toplam 16'sı bu soruyu cevaplamamışlardır.

Alınan cevapların kategorileri ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların %19,4'ü namaz kılma, %8,3'ü dua etme, %2,7'si oruç tutma ve Kur'an okuma gibi (toplamda %33,1) ibadet esnasında Allah'a yakınlığı hissetmektedir. %10,95'i de yalnız kalmak, zor durumda olmak ve ihtiyaç hali gibi çaresizlik anlarında bu yakınlığı hissetmektedir. %11,11'i her zaman yakın hissetmektedir. Çocuklardan biri (16 yaşında erkek) Allah'a yakınlığını şu cümleyle ifade etmiştir. "Her zaman kendimi yakın hissederim.

Aklıma ne zaman bir kötülük gelse, ardından Allah korkusu gelir.” Çocukların %44,44’ü bu soruyu cevaplamamıştır.

1.4.2. ALLAH’I ARAYIP BULMA DURUMU

Tablo 18: Çocukların, Allah’ı Hiç Duymadıklarında O’nu Arayıp Bulmaya İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Bir yaratıcı mutlaka olmalı diye düşünürdüm	25	83,33
Bulamazdım, bilemezdim	1	3,33
Bilmiyorum	4	13,33
Toplam	30	100

Çocuklardan alınan cevaplarda, “bir yaratıcı mutlaka olmalı diye düşünür, arardım” kategorisinin alt birim sayısı 25’tir. Alt birim sayısının fazlalığı, insanın fitratının gereği olarak; duymasa da varlığından haberdar olmasa da bir yaratıcı arayışının ve ihtiyacının olduğunu göstermektedir. “bulamazdım, bilemezdim” kategorisinin alt birim sayısı 1’dir. “bilmiyorum” cevabını ise 4 çocuk vermiştir.

Alınan cevapların kategorileri ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların % 83,33’ü Allah’ı hiç duymamış olsalar bile onu arayıp, bulacakları, ona inanacakları ortaya çıkmıştır. % 13,33’ü kararsız kalmış, % 3,33’ü de bulamayacağını ifade etmiştir.

1.4.3. ALLAH’IN TEHLİKELERDEN KORUMASI

Tablo 19: Çocukların Allah’ın Tehlikelerden Koruyup Korumadığına İlişkin Düşüncelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Her zaman herkesi korur	20	66,66
O’nun yolundan gidip, O’na dua edeni korur	3	10
İsyan edenleri, kötülerini korumaz	3	10
Bazen korur, bazen korumaz	4	13,33
Toplam	30	100

Çocuklara sorulan “Sence Allah insanı, tehlikelerden her zaman her yerde korur mu?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “her zaman herkesi korur” kategorisinin alt birim sayısı 20, “O’nun yolundan gidip, O’na dua edeni korur” kategorisinin alt birim sayısı 3, “İsyan edenleri, kötülerini korumaz” kategorisinin alt birim sayısı 3 , “Bazen korur, bazen korumaz” kategorisinin alt birim sayısı da 4’tür.

Çocukların ifadelerinden oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların % 66,66’sına göre Allah herkesi her zaman korur. % 13,33’üne göre Allah’ın koruması zamana göre değişir. %10’una göre Allah kendi yolundan gidip ona ibadet edeni korur. Yine çocukların %10’una göre de isyan edenleri ve kötülerini korumaz.

1.5. ALLAH’A İNANMA EĞİLİMİNİN FITRİLİĞİ

Tablo 20: Çocukların, “İnsanın Fitratında Allah’a İnanma Eğilimi Vardır” İfadesine İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Evet, inanma ihtiyacı doğuştandır	23	76,66
Galiba	1	3,33
Yorumsuz	6	20
Toplam	30	100

Çocuklara sorulan “İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah’ı kavramaya ve O’na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “Evet, inanma ihtiyacı doğuştandır” kategorisinin alt birim sayısı 23’tür. Bir çocuk galiba diyerek kararsızlığını ifade etmiştir. 6 çocuk da bu soruyu cevaplamamıştır.

Çocukların ifadelerinden oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların %76,66’sı inanma ihtiyacının doğuştan olduğunu düşünmektedir. %20’si bu soru için bir yorumda bulunmamışlardır. %3,33’ü de kararsız kalmıştır.

2. İBADET ve DUAYA İLİŞKİN BULGULAR

İbadet kalbin derinliklerinde var olan dini inanç ve tecrübelerin davranış halinde dışa aksetme hali olarak tanımlanabilir. Her dinde insanla yaratıcı arasındaki ilişkinin canlı tutulması için belli aralıklarla tekrarlanan ibadetler vardır. İnanan insan, sevgi, korku, saygı ve güven duygusuyla ibadete yaklaşır. Allah istediği için O'na karşı duyduğu sevginin ifadesi olarak ibadet ederken, O'ndan korkarak dua ve yakarış yoluyla O'na sığınır. Sorduğumuz sorularla sokakta çalışan çocukların günlük yaşamlarında ibadet ve duanın yerini öğrenmeye çalıştık. Bu konudaki bulgular “ibadetin insana kazandırdıkları, çocukların dua etme zamanları ve dua esnasındaki duyguları” alt başlıkları altında incelenmiştir.

2.1. İBADETİN İNSANA KAZANDIRDIKLARI

Tablo 21: Çocukların İbadetin İnsana Kazandırdıklarına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
İbadet, Allah'ın rızasını kazandırır	2	5,26
İbadet Allah'a yaklaştırır	24	63,15
İbadet Allah'la konuşmaktır	3	7,8
İbadet sayesinde rahat ve huzura kavuşulur	3	7,8
Allah'ı daha iyi tanımamızı sağlar	1	2,6
İbadet sorumluluğumuzdur	1	2,6
İbadet iyi duyguları canlandırır	4	10,52
Toplam	38	100

Çocuklardan alınan cevapların ifade toplamı 38'dir. Bu ifadelerden oluşturulan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre ibadetin insana kazandırdıklarını öğrenmek amacıyla sorulan soruya çocukların 24'ü “İbadet Allah'a yaklaştırır.” Cevabını vermiştir. “ibadet iyi duyguları canlandırır” kategorisinin alt birim sayısı 4, “ibadet Allah'la konuşmaktır.” İle “ibadet sayesinde rahat ve huzura kavuşulur” kategorilerinin alt birim sayısı 3'tür. 2 ifadeden anlaşılan ibadetin Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olduğudur. “Allah'ı daha iyi tanımamızı sağlar” ve “ ibadet sorumluluğumuzdur” kategorilerinin alt birim sayıları da 1'dir.

Alınan cevapların oluşturduğu kategoriler ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; ifadelerin %63,15 gibi büyük çoğunluğu ibadetin Allah’a yaklaşma vesilesi olduğunu belirtmektedir. İfadelerin %10,52’sinden ibadetin iyi duyguları canlandırıldığını anlıyoruz. Çocuklardan biri (12 yaşında erkek) bu duygularını şu şekilde ifade etmiştir. “ibadet insanı Allah’a yaklaştırır, içinde mutluluk oluyor, güzel şeyler oluyor, herkese karşı insanın sevgisi artıyor. İnsanlara karşı iyilik yapma hevesin oluyor.” % 7,8’i ibadeti rahat ve huzura kavuşmayla özdeşleştirirken yine %7,8’i de ibadeti Allah’la konuşmak olarak tanımlar. %5, 26’sı Allah’ın rızasını kazanmayı ibadet etmeye bağlarken, % 2,6’sı da ibadeti insanın sorumluluğu olarak tanımlar. Yine ifadelerin %2,6’sına göre ibadet Allah’ı daha iyi tanımamızı sağlar.

2.2. DUA ETME ZAMANLARI

Tablo 22: Çocukların Dua Etme Zamanlarına Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Her zaman	11	33,33
Korktuğum zaman	4	12,12
Zor durumda kaldığımda	4	12,12
Yatarken	3	9,09
Otobüse binerken	2	6,06
Mutluyken	2	6,06
Cuma günü	1	3,03
Yazılı zamanı	1	3,03
Ben veya ailem hastalandığında	5	15,15
Toplam	33	100

Çocuklara sorulan “en çok ne zaman dua edersin?” sorusuna alınan cevaplardan oluşturulan 33 ifadenin kategorileri ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “her zaman” kategorisinin alt birim sayısı 11’dir. “ben veya ailem hastalandığında” kategorisinin alt birim sayısı 5’tir. “korktuğum zaman” ve “zor durumda kaldığımda” kategorilerinin alt birim sayıları da 4’tür. “yatarken” kategorisinin alt birim sayısı 3, “otobüse binerken” ve “mutluyken” kategorilerinin alt birim sayıları ise 2’dir. “Cuma günü” ve “yazılı zamanı” kategorilerinin alt birim sayıları 1’dir.

Çocukların dua etme zamanlarına göre oluşturulmuş kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre, çocukların % 46,46'sı; “mutluyken ve her zaman” gibi genel durumlarda; %42,42'si; korku, zor durumda kalma, hastalık gibi duygusal ihtiyaç durumunda dua etmektedir. %12,12'si ise yatarken, Cuma günü gibi dini öğretilerin tesiriyle günlük alışkanlık şeklinde dua ettiğini ifade etmiştir.

Tablo 23: Çocukların İnsanların Dua Etme Durumlarına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Kötü durumda olduklarında	17	56,66
Tehlike anında	3	10
İhtiyaçları, istekleri olunca	5	16,66
Hasta olunca	3	10
Dertleri olunca	2	6,66
Toplam	30	100

Çocuklara sorulan “İnsanlar sence en çok hangi durumlarda dua ederler?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre insanların kötü durumda olduklarında dua etme kategorisinin alt birim sayısı 17’dir. Tehlike anında kategorisinin alt birim sayısı 3, ihtiyaçları, istekleri olunca kategorisinin alt birim sayısı 5, hasta olunca kategorisinin alt birim sayısı 3’tür. “dertleri olunca” kategorisinin alt birim sayısı ise 2’dir.

Alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre; çocuklardan % 56,66’sı gibi çoğunluğuna göre insanlar, kötü durumlarda dua ederler. %16,66’sına göre insanlar, ihtiyaçları ve dilekleri olduğunda dua ederler. Çocuklardan %10’una göre insanlar tehlike anında ve yine %10’una göre insanlar hasta olunca dua ederler.

2.3. DUA ESNASINDAKİ DUYGULARI

Tablo 24: Çocukların Dua Esnasındaki Duygularına Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Allah’a yakınlık hissedirim	15	50
Rahatlık, huzur hissedirim	8	26,66
Paylaşma, konuşma ihtiyacımı gideririm	2	6,66
Yorumsuz	5	16,66
Toplam	30	100

Çocuklara sorulan “Dua senin için ne ifade ediyor, dua ederken ne hissedersin?” sorusuna alınan cevapların oluşturduğu kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “Allah’a yakınlık hissedirim” kategorisinin alt birim sayısı 15’tir. “Rahatlık, huzur hissedirim” kategorisinin alt birim sayısı 8, “paylaşma, konuşma ihtiyacımı gideririm” kategorisinin alt birim sayısı da 2’dir. Bu soruya 5 çocuk cevap vermemiştir.

Alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların %50’si yani yarısı dua esnasında Allah’a yakınlık hissetmektedir. Çocuklardan biri (15 yaşında kız) “Dua ederken Allah’a yaklaştığımı hissedirim. Kabul olmasa bile kabul olacağını düşünürüm.” diyerek dua ederkenki hislerini dile getirmiştir. Çocuklardan %26,66’sı dua ederken rahatlık, huzur hissettiğini belirtmiştir. %16,66’sı bu soruyu cevaplamamış, %6,66’sı da dua ederken paylaşma, konuşma ihtiyacını giderir.

3. DİNİ TASAVVURA İLİŞKİN BULGULAR

Dini kavramların, dini olay ve nesnelerin zihinde canlandırılması olarak tarif edilen dini tasavvuru, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre sırasıyla “Allah, peygamber, melek, cin, şeytan, cennet, cehennem” alt başlıkları altında inceledik.

3.1. ALLAH TASAVVURU

Çocuklar Allah'ı sosyal çevresinin özellikle de ailesinin kendisine verdiği biçimde, kendi ruhi güçleriyle işleyerek tasavvur ve idealize etmeye çalışırlar.¹⁴⁸ Sürekli bir öğrenme süreci içindeki çocuk, topladığı bilgileri içinde işledikçe, ruhsal ve zihinsel gelişmesine paralel olarak Allah tasavvuru da o ölçüde derinlik kazanır. 7 yaşındaki çocuk Allah'ı algıları ve duyguları ile tasavvur ederler. Gördüğü göreceği iyiliklerin Allah ile doğrudan ve içtenlikle ilişkisini kurarlar. Allah onların yakınındadır ve istediklerini verir.¹⁴⁹ Yoksul yerlerdeki bu yaş çocukları bunu daha çok dile getirerek Allah'ın her zaman onların yanında olduklarını içtenlikle ifade ederler. 10-12 yaş grubu çocuklarda ise Allah tasavvuru daha fazla gelişerek mana ve muhteva yönünden zenginleşir, derinleşir.¹⁵⁰ Mülakata katılan çocukların şimdiki ve okul öncesi zamanlarındaki Allah tasavvuru tablolarındaki gibidir.

3.1.1. ÇOCUKLARIN ŞU ANDA ZİHİNLERİNDEKİ ALLAH TASAVVURU

Tablo 25: Çocukların Şimdiki Allah Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Kategoriler	K	E	N	%
		21	22	43	100
Sıfatlarına Göre	Yaratan	5	6	11	25,58
	Düzenleyen	1	1	2	4,6
	En büyük	1	3	4	9,3
	İhtiyaçları gideren	1	1	2	4,6
	Merhametli	2	2	4	9,3
	Evrenin sahibi	1	1	2	4,6
	Doğmamış, doğrulmamış	2	1	3	6,97
	Nimet veren	1		1	2,32
	Hiçbir şeye benzemez		4	4	9,3
	Nur	2		2	4,6
	Lider	1	1	2	4,6
	Cezalandıran	1		1	2,32
Düşünmemişler	Bilmiyorum	2		2	4,6
İbadet bağlantılı	Namaz, oruç, dua	1	2	3	6,97

¹⁴⁸ Neda Armaner, Ankara: **Din Psikolojisine Giriş**, 1980, s.87.

¹⁴⁹ Yavuz, s.171.

¹⁵⁰ Yavuz, s.174.

Çocukların Allah tasavvurları ile ilgili ifadelerinin toplamı 43'tür. Bu ifadelerde alt birim sayısı açısından en çok öne çıkan kategori, Allah'ın isim ve sıfatlarını içeren tasavvurların kategorisidir. Alt birim sayısı kızlarda 18, erkeklerde 20 olmak üzere 38'dir. 2 çocuk bunu hiç düşünmediklerini belirtmiştir, 1 kız 2 erkek olmak üzere 3 çocuk da Allah'ı ibadetle bağlantılı olarak tasavvur etmişlerdir. Allah'ın isim ve sıfatlarına göre oluşturulan kategori içerisinde de en çok “her şeyin yaratıcısı” ifadesi vurgulanmıştır. Alt birim sayısı kızlarda 5, erkeklerde 6 olmak üzere toplam 11'dir. “en büyük”, “merhametli” ve “hiçbir şeye benzemez” kategorilerinin her birinin alt birim sayısı 4'tür. “doğmamış, doğrulmamış” kategorisinin alt birim sayısı 3, “düzenleyen”, “ihtiyaçları gideren”, “evrenin sahibi”, “nur” ve “lider” kategorilerinin de her birinin alt birim sayısı 2'dir.

Alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların %4,6'sı bu konuda fikir belirtmemişlerdir. %6,97'si zihinlerindeki Allah tasavvurunu ibadet bağlantılı cevaplarla ifade etmişlerdir. Yaklaşık olarak %89'u da Allah'ı sıfatlarıyla tasavvur etmektedir. Bu sıfatlar içerisinde %25,58'sini “yaratan” vasfı oluşturur.

3.1.2. ÇOCUKLARIN OKUL ÖNCESİ ZAMANLARINDAKİ ALLAH TASAVVURU

Tablo 26: Çocukların Okul Öncesi Zamanlarındaki Allah Tasavvurlarına İlişkin Görüşlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Hiçbir şeye benzetemez, her şeyin kuşatıcısıdır	15	50
Gökyüzündedir, bulutlardadır	3	10
İnsana benzer	5	16,6
Parlak bir ışık, nur	6	20
Hatırlamıyorum	1	3,33
Toplam	30	100

Çocukların okul öncesi dönemlerindeki Allah tasavvurlarına ilişkin düşünceleri Tablodaki gibi kategorileştirilmiştir. Buna göre “Allah'ı hiçbir şeye benzetemeyip her şeyin

üstünde gören” kategorisinin alt birim sayısı 15’tir. Çocuklardan biri (15 yaşında kız) çocukluğundaki Allah tasavvurunu şu şekilde ifade etmiştir. “küçüklüğümden biliyordum kadın ya da erkek olmadığını, her yere baktığımda sanki onu görüyordum yani. Kuşatıcı, parlak geliyordu.” Antropomorfik yaklaşımla, Allah’a şahsiyet özellikleri (büyük biri, erkek, kocaman bir insan) atfederek tasavvur edenlerin sayısı 5’tir. Allah’a bir yer tayin ederek “gökyüzünde, bulutlarda” kategorisinin alt birim sayısı ise 3’tür. “parlak bir ışık, nur” kategorisinin alt birim sayısı ise 6’dır. Çocuklardan biri çocukluğundaki tasavvurunu hatırlamadığını belirtmiştir.

Çocuklara yöneltilen “Çocukken Allah’ı neye benzetirdin?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların % 50’sinin küçükken Allah’ın benzersizliğini, mutlaklığını tasavvur ettikleri ortaya çıkmıştır. Allah’a antropomorfik bir atıfta bulunanların oranı ise % 16,66’dır. Çocukların %20’si parlak bir ışık nur olarak tasavvur ederken %10’u da Allah’a bir mekân tahsis ederek bulutlarda olduğu düşüncesindedirler.

Çocukların dini algılayışlarında aileden edindikleri ilk tecrübelerin çok önemli bir yeri vardır. 1969 yılında Vergote ve arkadaşları Katolik çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmalarda bunu ortaya koymuşlardır. Allah fikri aile üzerinde temellenir. Bu araştırma sonuçlarına göre tıpkı Allah gibi aile de güçlüdür, her şeyi bilir, cezanın ve mükâfatın yer aldığı bir ortamdır.¹⁵¹

3.2. PEYGAMBER TASAVVURU

Çocukların zihinlerindeki peygamber tasavvurunu öğrenmek amacıyla sorulan sorulara verilen cevaplardan elde edilen bulgular aşağıdaki alt başlıklar altında incelenmiştir.

¹⁵¹ Mehmedoğlu, s.87.

3.2.1. ÇOCUKLARIN ZİHİNLERİNDEKİ PEYGAMBER TASAVVURU

Tablo 27: Çocukların Peygamber Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

	Kategoriler	Alt Birim S.	%
DİNİ YÖNDEN	Allah’ın kulu ve elçisidir	24	35,29
	Kur’an’ı açıklayan, İslam’ı yayan	3	4,41
	Allah O’nu, O da Allah’ı çok seviyor	5	7,35
	Doğru yolu gösterir	6	8,82
İNSANİ YÖNDEN	Mükemmeldir	8	11,76
	Nur yüzlü,	3	4,41
	Çocukları çok severmiş	1	1,47
	Bizim gibi insandır	3	4,41
	Ahlaklı, dürüst,	5	7,35
	Güvenilir, cömert,	5	7,35
	Savaşlarda acı çekmiş	3	4,41
	Örnek, baş insan	2	2,94
	Toplam	68	100

Çocuklara sorulan “Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? O’nun Allah’la nasıl bir ilişkisi vardır?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan 68 ifadenin kategorileri ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Çocukların peygamber tasavvurları dini yönden ve insani yönden olmak üzere 2 ana kategori halinde incelenmiştir. Buna göre “Allah’ın kulu ve elçisidir” kategorisinin alt birim sayısı 24’tür. “Kuran’ı açıklayan, İslam’ı yayan” kategorisinin alt birim sayısı 3, “Allah O’nu O da Allah’ı çok seviyor” kategorisinin alt birim sayısı 5’tir. “Doğru yolu gösterir.” kategorisinin alt birim sayısı ise 6’dır. İnsani yönden ifadeleri incelersek, “mükemmeldir” kategorisinin alt birim sayısı 8’dir. “nur yüzlü”, “bizim gibi insandır” ve “ savaşlarda acı çekmiş” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları 3’tür. “ahlaklı ve dürüst” ile “güvenilir, cömert” kategorilerinin alt birim sayıları da 5’tir. “örnek baş insan” kategorisinin alt birim sayısı 2, “çocukları çok severmiş” kategorisinin alt birim sayısı da 1’dir.

Çocuklara yöneltilen “Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? O’nun Allah’la nasıl bir ilişkisi vardır?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların yaklaşık olarak %57’si Hz. Muhammed’i Allah’ın

kulu ve elçisi olması, Kuran’ı açıklayıp doğru yola sevk etmesi ve Allah tarafından sevilmesi açısından olmak üzere dini yönüyle tarif etmişlerdir. Geri kalan %43’ü de insana özgü güzel sıfatlarla tarif etmişlerdir. Bu sıfatlardan en çok ifade edileni %11’le “mükemmeldir” vasfıdır.

3.2.2. ÇOCUKLARIN HZ. PEYGAMBER’LE MUHAYYEL KARŞILAŞMA ESNASINDAKİ BEKLENTİ ve DAVRANIŞLARI

Tablo 28: Çocukların Peygamber’le Karşılaştıklarındaki Davranış Dağılımları

	Kategoriler	Alt Birim S.	%
Duygusal Yaklaşım	Heyecanlanırdım	7	15,55
	Dilim tutulurdu, konuşamazdım	5	11,11
	Sevinirdim, ağlardım	2	4,44
Saygı Yüceltme	Doya doya izlerdim	1	2,22
	Elini yüzünü öperdim	5	11,11
	Onu çok sevdiğimi söylerdim	2	4,44
Bilgi İsteme	Allah’ı bana tarif etmesini	6	13,33
	Vahyin nasıl geldiği	3	6,66
	Cennetin nasıl olduğu	5	11,11
	Hayatını anlatmasını	3	6,66
	Ben nasıl biriyim	2	4,44
	İnsanlar için ne yapalım	2	4,44
	İnsanların neden birbirini hor gördüğünü sorardım	1	2,22
	Sohbet ederdik	1	2,22
	Toplam	45	100

Çocuklara sorulan “Hz. Muhammed’le konuşma fırsatı verilseydi ne yapardın? O’na ne sorardın?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan 45 ifadenin kategorileri ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. “Duygusal yaklaşım” , “saygı- yüceltme” ve “bilgi isteme” şeklinde 3 ana kategori altında toplanan ifadelerin en başında, toplam 23 ifadeyle bilgi isteme kategorisi gelmektedir. Daha sonra 14 ifadeyle duygusal yaklaşım gelir, bunu da 8 saygı, yüceltme ifadesi takip eder. Kategorilerin alt birim sayılarını tek tek ele alacak olursak; “heyecanlanırdım” kategorisinin alt birim sayısı 7, “dilim tutulurdu, konuşamazdım”, “elini yüzünü öperdim” ve “cennetin nasıl olduğunu sorardım” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları 5’tir. “sevinirdim, ağlardım”, “onu çok sevdiğimi söylerdim”, “insanlar için ne

yapalım diye sorardım” ile “ben nasıl biriyim diye sorardım” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları 2’dir. “doya doya izlerdim”, “insanların neden birbirini hor gördüğünü sorardım” ile “sohbet ederdik” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları 1’dir. “Allah’ı bana tarif etmesini isterdim” kategorisinin alt birim sayısı 6’dır. “vahyin nasıl geldiğini sorardım” ile “hayatını anlatmasını isterdim” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları da 3’tür.

Çocuklara yöneltilen “Hz. Muhammed’le konuşma fırsatı verilseydi ne yapardın? O’na ne sorardın?” sorusuna alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların yaklaşık olarak % 48’i Hz. Muhammed’i tazim ve yüceltme davranışında bulunacaklarını ifade etmiştir. Çocukların yaklaşık olarak %52’si de yani yarıdan fazlası Hz. Muhammed’e bilgi edinme amaçlı sorular yönelteceklerini ifade etmişlerdir. Bu soruların %13,33’ünü “Allah’ı tarif etmesi” oluşturur. Çocukların zihninde Allah’ın net olarak bir tarifi olmadığı için bir merak konusudur ve Hz. Muhammed de O’nun kulu ve elçisi olarak her şeyi bildiği için çocuklar O’na böyle bir soru yönelteceklerini ifade etmişlerdir. Vahyin nasıl geldiği, cennetin nasıl olduğu, Hz. Muhammed’in günlük yaşantısı da çocukların ilgisini çeken konular arasındadır.

3.3. MELEK TASAVVURU

Sokakta çalışan çocuklardaki dini tasavvurların genellikle ilmiyal bilgileri çerçevesinde geliştiği görülmektedir. Buna göre çocukların kendilerine öğretilen bilgilerin etkisindeki melek, cin, şeytan, cennet, cehennem tasavvurları aşağıdaki tablolarda ele alınmıştır.

Tablo 29: Çocukların Melek Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Allah’a ibadet ederler	8	23,52
Nurdan yaratılmışlardır	4	11,76
İnsanları iyiliğe sevk eder	15	44,11
Sağ-sol omuzda bulunarak günah-sevapları yazar	4	11,76
Kanatları vardır	1	2,9
Görevlerine göre isimleri vardır	1	2,9
İnsanlara kabirde soru sorar	1	2,9
Toplam	34	100

Çocukların melek tasavvurlarına ilişkin cevaplarındaki toplam 34 ifadeden oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. İfadelerin başında “insanları iyiliğe sevk eder” kategorisi gelmektedir, alt birim sayısı 15’tir. “Allah’a ibadet ederler” kategorisinin alt birim sayısı 8’dir. “nurdan yaratılmışlardır” ve “Sağ ve sol omuzda bulunarak günah ve sevapları yazar” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları 4’tür. “Kanatları vardır”, “Can alan, vahiy getiren gibi görevlerine göre isimleri vardır” ile “İnsanlara kabirde soru sorar” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları da 1’dir.

Çocuklardan melek tasavvurlarına ilişkin alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların % 44,11’i melekleri insanları iyiliğe sevk etmesi yönüyle ele almışlardır. %23,52’si meleklerin Allah’a ibadet ettiklerini belirtmişler, % 11,76’sı yaratılış yönünden ele alarak nurdan yaratıldıklarını söylemişlerdir. Yine %17,6’sı melekleri sağ ve sol omuzda bulunup günah ve sevapları yazmaları, kabirde soru sormaları vahiy getirmeleri gibi görevleri bakımından tarif etmişlerdir. % 2,9’u da kanatları olduğunu belirtmiştir.

3.4. CİN TASAVVURU

Tablo 30: Çocukların Cin Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
İnsan gibi iyisi de var, kötüsü de	6	18,18
Korkunç, çirkin	1	3,03
Bilmiyorum	10	30,30
Görünmezler, ama insana musallat olurlar	10	30,30
Doğa üstü güçleri vardır	1	3,03
Şekilden şekle girerler	1	3,03
Onlar var ama inanmıyorum	3	9,09
Ateşten yaratılmış	1	3,03
Toplam	33	100

Çocukların cin tasavvurlarına ilişkin cevaplarındaki toplam 33 ifadeden oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “Görünmezler, ama insana musallat olurlar” kategorisinin alt birim sayısı 10’dur. Çocuklardan 10’u bu soruya bilmiyorum cevabını vermiştir. “İnsan gibi iyisi de var, kötüsü de” kategorisinin alt birim sayısı 6, “Onlar var ama inanmıyorum” kategorisinin alt birim sayısı da 3’tür. “Korkunç,

çirkin”, “Doğüstü güçleri vardır”, “Şekilden şekle girerler” ve “Ateşten yaratılmış” kategorilerinin her birinin alt birim sayıları da 1’dir.

Çocukların zihinlerindeki cin tasavvuruna ilişkin alınan cevaplardan oluşan kategori ve alt birim sayılarıyla saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların % 30,30’u cinlerin görünmediklerini ama insanlara musallat olduklarını düşünmektedir. % 30,30’u bilmiyorum cevabını vermiştir. %18,18’i insanlarla benzerlik kurmuş, iyi ve kötü cinlerin olabileceğini vurgulamışlardır. % 9,09’u onların varlığını kabul edip de inanmadıklarını belirtmişlerdir.

3.5. ŞEYTAN TASAVVURU

Tablo 31: Çocukların Şeytan Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Kötüdür, insanı da kötülüğe yönlendirir	21	50
Önceden melekti, Adem’e secde etmeyip isyan etti, kovuldu	7	16,66
Çirkindir, canavara benzer	1	2,38
Ateşten yaratılmıştır	7	16,66
Allah’a inanan ona uymaz	3	7,14
Ben onu hiç sevmem	3	7,14
Toplam	42	100

Çocukların şeytan tasavvurlarına ilişkin cevaplarındaki toplam 42 ifadedden oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre şeytan “ kötüdür, insanı da kötülüğe yönlendirir” kategorisinin alt birim sayısı 21, “Önceden melekti, Adem’e secde etmeyip, isyan etti, kovuldu” kategorisinin alt birim sayısı 7, “Ateşten yaratılmıştır” kategorisinin alt birim sayısı 1’dir. “Ateşten yaratılmıştır” kategorisinin alt birim sayısı 7, “Allah’a inanan ona uymaz” ve “Ben onu hiç sevmem” kategorilerinin her birinin alt birim sayısı da 3’tür.

Çocukların ifadelerinden oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre % 50’sine göre şeytan kötüdür, insanı da kötülüğe sevk eder. % 16,66’sına göre şeytan ateşten yaratılmıştır, yine %16,66’sına göre önceden melek olmasına rağmen Adem’e

secde etmediği için cennetten kovulmuştur. % 7,14'üne göre Allah'a inanan şeytana uymaz. 3 çocuk da ayrıca şeytani sevmediğini söylemiştir.

3.6. CENNET TASAVVURU

Tablo 32: Çocukların Cennet Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Suların, çiçeklerin olduğu yeşilliklerin olduğu bir yer	15	23,43
Sevapları, iyilikleri olanların girip mükâfat görecekleri yer	10	15,62
Her isteğinin karşılanacağı yer	12	18,75
Mutluluk, rahatlık yeri	12	18,75
Her yer elmas gibi parlar	2	3,12
Çok güzel bir yer	8	12,5
Herkesin benzettiğinin çok üstünde bir güzellik	1	1,56
Kevser havuzu var, orada Allah'ı göreceğiz	2	3,12
Katmanlardan oluşur	2	3,12
Toplam	64	100

Çocukların cennet tasavvurlarına ilişkin cevaplarındaki toplam 64 ifadeden oluşan kategoriler ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “Suların, çiçeklerin olduğu yeşilliklerin olduğu bir yer” kategorisinin alt birim sayısı 15, “Sevapları, iyilikleri olanların girip mükâfat görecekleri yer” kategorisinin alt birim sayısı 10, “Her isteğinin karşılanacağı yer” ve “Mutluluk, rahatlık yeri” kategorilerinin her birinin alt birim sayısı 12’dir. “Çok güzel bir yer” kategorisinin alt birim sayısı 8, “Her yer elmas gibi parlar”, “Kevser havuzu var, orada Allah'ı göreceğiz” ve “Katmanlardan oluşur” kategorilerinin her birinin alt birim sayısı da 2’dir. 12 yaşında bir erkek çocuk da cenneti herkesin benzettiğinin çok üstünde bir güzellik olarak tanımlamıştır.

Çocukların ifadelerinden oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre çocukların yaklaşık % 83'üne göre cennet, çiçeklerin yeşilliklerin olduğu, elmas gibi parıltılar içerisinde, iyilikleri olanların her isteğinin karşılanarak rahat ve huzurla yaşadıkları çok güzel bir yerdir. %3,12'sine göre cennette Allah görülecektir ve Kevser havuzu vardır. Yine % 3,12'sine göre cennet katmanlardan oluşmaktadır.

3.7. CEHENNEM TASAVVURU

Tablo 33: Çocukların Cehennem Tasavvuruna İlişkin İfadelerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Alt Birim S.	%
Günahları olanlar girer	12	40
Ateş, karanlık, azap yeri	17	56,66
Günahının bedeli çekilir, sonra cennete gidilir	1	3,33
Toplam	30	100

Çocukların cehenneme dair tasavvurlarının kategorileri ve alt birim sayıları Tablodaki gibidir. Buna göre “Günahları olanlar girer” kategorisinin alt birim sayısı 12, “Ateş, karanlık, azap yeri” kategorisinin alt birim sayısı 17, “Günahının bedeli çekilir, sonra cennete gidilir” kategorisinin alt birim sayısı da 1’dir.

Çocukların ifadelerinden oluşan kategori ve alt birim sayıları ile saptanan anlamsal içeriğe göre; çocukların % 56,66’sına göre cehennem azap yeri, karanlık ve ateş gibi kötü bir yerdir. %40’ı cehennemi günahları olanların gireceği yer olarak tanımlar. %3,33’üne göre ise cehennemde insan günahının bedeli çeker ve sonra cennete gider.

SONUÇ

1. Demografik Özellikler

Mülakata katılan çocukların sosyo-demografik özelliklerinden elde edilen bulgulara göre, sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğu yaş olarak 15-16'da toplanmaktadır ve erkek çocukların oranı kız çocuklarına göre daha fazladır. (Tablo 1-2) Ülkemizde son zamanlarda çocukların sokakta çalışma yaşının 4'e kadar indiği gözlenmektedir.¹⁵²

Mülakata katılan çocukların sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında, sokakta çalışan çocukların çoğunluğunun çok çocuklu ailelerden geldiği görülmektedir. (Tablo 3) Ailenin bakabileceğinden fazla sayıda çocuk sahibi olması çocuğun bakımı, korunması ve gelişimi ile ilgili gereksinimlerini karşılama görevini yeterli bir biçimde yerine getirmesini engellemektedir. Bu durum çocukları sokakta çalışmaya yönelten nedenlerden biri olarak görülebilir.

Mülakata katılan çocukların sosyo-demografik özelliklerinden elde edilen bulgulara göre, çocukların tamamında annenin, çoğunda ise (% 93,33) babanın hayatta olduğu görülmektedir. (Tablo 4a-4b) Yine çocukların çoğu (% 83,33) anne ve babası birlikte yaşamaktadır. (Tablo 5) Anne ve babalarının hayatta ve birlikte olması çocukların tamamen parçalanmış aile içerisinde bulunmadıklarını göstermekle birlikte, içinde yaşadıkları sosyal atmosferin bozukluğu onların desteğe ihtiyaçlarını ortaya çıkarmıştır. Anne babanın tahsil durumu, görgüsü, zekâsı, hayat hakkındaki görüş ve felsefeleri, çocuklarına karşı besledikleri duygular ve bunun gibi pek çok etken, evdeki sosyal ve manevi havayı şekillendirir. Ailedeki sosyal atmosferin bozukluğu çocukları onların beden ve ruhsal gelişimlerine zarar veren yanlış davranışlara itebilir.¹⁵³

Mülakata katılan çocukların sosyo-demografik özelliklerinden elde edilen bulgulara göre, çocukların çoğunun doğum yeri yaşadıkları şehir değildir. Çocukların çoğu Güneydoğu Anadolu'dan göç etmişlerdir. (Tablo 6) Kent hayatına henüz geçiş döneminin başında bulunan bu ailelerin, yoksul kenar mahallelerde ya da şehrin merkezindeki apartmanların tek odalı zemin katlarında yaşamalarından dolayı kültürel ve sosyal etkiler yönünden, gelişme

¹⁵² M. Palen, s.49.

¹⁵³ İbrahim N. Özgür, *Ailede, Okulda Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı*, İstanbul: Gülek Matbaası, 1972, s.302.

süreci yavaş olmaktadır. Kerim Yavuz'un köy çocukları üzerinde yapmış olduğu araştırma sonuçları da bizim bulgularımızı desteklemektedir.¹⁵⁴ Bu çocuklar, dil aracını şehirdekilere oranla rahatça kullanamadıkları için, soruları anlamalarına rağmen, kültürel ve sosyal kavrama güçleri henüz gelişmediğinden “evet-hayır” gibi kısa cevaplarla yetinmişlerdir. Bu da elverişsiz çevre şartlarından dolayı çocukların duygu ve düşüncelerinin anlatımındaki dil gelişiminin engellendiğini göstermektedir. Duygu ve düşünce potansiyeline onlar da sahip olmasına rağmen, şehir çocuklarındaki daha erken ve hızlı gelişme, bu çocuklarda görülememektedir.

Mülakata katılan çocukların sosyo-demografik özelliklerinden elde edilen bulgulara göre, sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğu okula devam etmektedir.(Tablo 7) Sokakta çalışmak her ne kadar onların okula devam etmelerine engel oluşturmasa da, eğitimlerinin önüne geçebilmektedir. Çocukların okul dışında kalan zamanlarının büyük bölümünü sokakta çalışarak geçirmeleri ve sokaktaki çalışma koşulları okul başarılarını etkileyebilir.

Sokakta çalışan çocukların mendil satmak, ayakkabı boyamak, tartıda durmak gibi işlerle meşgul olmalarının yanında daha çok küçük yaştaki çocukların satış yapan büyüklerinin yanında durdukları görülmektedir. (Tablo 8) “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesi kapsamında ilgilenilen çocuk kardeşleriyle birlikte ele alınmıştır. Böylece kendinden küçük kardeşlerin de sokakta çalışma durumları engellenmektedir.

Mülakata katılan çocukların ailelerinin çoğunun (% 90) gelir düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. (Tablo 9) Çocukların babaları genellikle düşük kazançlı işlerde çalışmakta; anneleri ise gelir getiren bir işte çalışmamaktadır. Bazı çocukların babaları ise hiçbir şekilde çalışmamaktadır. Babanın işi ve mesleğinin ailenin ekonomik ve sosyal durumu ile sıkı bir ilişkisi vardır. Maddi ihtiyaçların temini endişesi ile bunalmış, bunun yanında çalışmayarak kendi kabuğuna çekilmiş babaların bu tutumları, çocuklarını yetiştirmelerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir.

¹⁵⁴ Yavuz, s.98.

2. Ahlaki ve Dini Duygu

Mülakat sonuçlarından çıkan bulgulara göre, sokakta çalışan çocukların tamamı Allah inancına sahiptir.(Tablo 11)

Çocukların büyük çoğunluğu (% 80) insanların Allah'a inanmadan yaşayamayacağı inancındadırlar. (Tablo 12)

İncelemeye alınan çocukların büyük çoğunluğu okul öncesinde inanmaya başladıklarını belirtmiştir. (Tablo13) Bu da çocukların henüz aileleriyle olan bağlarını koparmadıklarını, dolayısıyla ailenin sahip olduğu dini ve ahlaki değerleri onların da taşıdıklarını göstermektedir. İnançlarının niteliğine baktığımızda ise model alma yöntemiyle (çevresindekilerden duyarak, görerek) oluştuğunu görmekteyiz.(Tablo 15)

Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, çocuklar normal gelişim seyirleri içinde bulundukları şartlar itibariyle zayıf olduğu için soyut algılama durumları da yaşlarına göre geride kalmıştır. Kendilerini Allah'a en çok hangi durumda yakın hissettikleri gibi araştırılması gereken bir soruya net cevaplar alınamamaktadır. (Tablo 17) Bu da çocukların sorgulama, araştırma süreçlerinin henüz gelişmediğini, algılamalarının daha somut düzeyde kaldığını göstermektedir. Buna rağmen çocukların çoğuna göre(%76,66) Allah'a inanmak doğustandır(Tablo 19). Çocukların büyük çoğunluğu (%83,33) kendilerine Allah'tan hiç bahsedilmese bile O'nu arayıp bulacaklarını belirtmiştir.(Tablo 18)

Dua ve ibadet çocukların günlük yaşamlarının bir parçasıdır.(Tablo 21-22-24) Allah'a yakınlığın yanında rahata ve huzura kavuşmak için çocukların duaya başvurdukları araştırma bulgularına dayanılarak söylenebilir. Çocuklara göre insanlar daha çok tehlike anında duaya başvururlar.(Tablo 23)

3. Dini Tasavvur

Çocuklar Allah'ı sıfatlarına göre tanımaktadır.(Tablo 25) Küçüklük dönemlerindeki Allah tasavvuruna ilişkin elde edilen bulgulara göre o dönemde de genel olarak sıfatlarıyla tanımlamışlardır.(Tablo 26) Antropomorfik özelliklerle ve mekân tahsis ederek

tanımlayanların sayısı azdır (5 çocuk). Bu bulgu, bu alanda yapılan daha önceki araştırma sonuçlarını desteklemektedir.¹⁵⁵ Vergote ve arkadaşlarının araştırmasında 5 ve 7 yaşlarındaki çocuklar aileleri ve Allah arasındaki ayrımı anlamaya başlarlar, 6 ve 11 yaşları arasındaki dönemde Allah tasavvuru antropomorfik özelliğini kaybederek, 12 yaşla birlikte Allah her yerde ve görünmez olarak kabullenilmeye başlar.¹⁵⁶

Çocukların büyük çoğunluğu Hz. Muhammed'i Allah'ın kulu ve elçisi olarak tanımaktadırlar. (Tablo 27-28)

Çocukların melek, cin, şeytan, cennet, cehennem gibi soyut dini tasavvurlara ilişkin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara göre onlara öğretilen dini öğretiler ve aldıkları eğitimden kaynaklanan bir görüş içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Çocuklar zihinlerinde cennet ve meleğe olumlu bir anlam verirken (Tablo 29-32) cehennem, şeytan ve cine de daha çok olumsuz bir anlam yüklemişlerdir. (Tablo 30-31-33) Bu bulguyu daha önce

Kerim Yavuz'un yapmış olduğu buna benzer araştırmanın bulguları da desteklemektedir.¹⁵⁷

Çocukların cevaplarının eğitim kanalıyla aldıkları dini bilgilerin içeriğine uygun düştüğü gözlenmektedir. Bu konuda çocukların sokakta çalışmalarının onların dini yönden bilgilendirilmelerini engellemediği ve ailelerinin genelde Türk örf ve adetlerine uygun bir yaşam sürdükleri görülmektedir.

¹⁵⁵ Yurdagül Konuk, **Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygu Gelişimi ve Eğitimi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. s.71.

¹⁵⁶ Mehmedoğlu, A. Ulvi, **Kişilik ve Din**, İstanbul: DEM Yay., 2004, s. 87.

¹⁵⁷ Yavuz, s.185.

EKLER

EK 1: Çocuk Tanıma Formu

Tarih :

Adı – soyadı :

Doğum yeri :

Doğum tarihi :

Okulu :

Sınıfı :

Aile bilgileri

Anne sağ ve birlikte :

Baba sağ ve birlikte :

Kardeş sayısı :

Ailenin ekonomik durumu:

Çocukların sokakta ne iş yaptıkları:

1. Sokakta neden çalışıyorsun?
2. Sokakta çalışmaktan memnun musun?
3. Sokakların çocuklar için çok güvenilir olduğunu düşünmüyorum. Sen bu konuda ne dersin?

EK 2. Mülakat Soruları

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?
2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?
3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?
4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?
5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?
6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?
7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?
8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?
9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?
10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem hakkında ne düşünüyorsun? Benimle paylaşır mısın?

EK 2: Mülakat Cevapları

-1- (kız, 16 yaşında, anne baba sağ ve ayrı, 7 kardeş, Ş.Urfa doğumlu, lise 2 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?
Tabii ki inanıyorum. İnsan Allah'a inanmadan yaşayamaz.
2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?
Sanki böyle bir ışıkmış gibi geliyordu. Küçüklüğümde biliyordum kadın ya da erkek olmadığını, her yere baktığımda sanki görüyorum yani. Kuşatıcı, parlak.
3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?
Düşünmeye başladığımda inandım. 7 yaşlarındaydım. Aslında birilerinin anlatmasına gerek yok. Etrafa bakınca görünüyor sanki. Benim her zaman aklımdadır Allah, sadece dara düştüğümde değil. Yalnız olduğum zaman, kimseyle konuşmadığım, düşündüğüm zaman Allah aklıma gelir, onu yakınımda hissedirim. Dua ettiğim zaman yakınımda hissedirim.
4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?
Daha bir huzurlu hissedirim kendimi. Allah'la konuşuyormuş gibi hissedirim kendimi. İnsanlarla konuşamadığım şeyleri mesela. Genellikle her akşam yatarken dua ederim. Tehlikeye düştükleri zaman insanlar dua ederler.
5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?
Genelde böyle yaratılmış ama kimi bunu görmüyor.
6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?
Evet düşünüyorum. Tehlikeyle karşılaştığımda ondan nasıl kurtulacağımı düşünüyorum, daha sonra ona sığınıyor dua ediyorum.
7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Tabi canım. Dua, ibadet Allah için yapılır. Allah'a yaklaştırdığını düşünüyorum. Allah'la konuşmamı sağlıyor, rahat uyuyorum.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah'ın elçisidir. Biz şu an onun sayesinde müslümanız. Allah'ı görmüş ya, onun nasıl bir şey olduğunu sorardım, çünkü bu benim aklımı kurcalıyor.acaba nasıl bir şey diye düşünüyorum yani. Bana Allah'ı tarif etmesini isterdim.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Düşünürdüm, çünkü bir insan bir insanı yaratamaz zaten. Şu anda ben başka insanı yaratamam. İnsan birazcık etrafına baksa bunu görebilir, görülemeyecek gibi değil.

10. Melek, Cin, Şeytan, Cennet, Cehennem.

Cennet; sevapları olanlar gider. Tabi herkes cennete gitmek ister. Herkesin düşündüğü gibi işte. Cehennem; günahları olanlar gidecek. Melek, cin; din dersinde öğrendiğimiz gibi melek sadece Allaha ibadet eder, ama cinlerin bazıları etmez, insan gibi iyisi de kötüsü de var. Şeytan; insanı günah işlemeye yönlendiriyor. Öyle yani. Beni şeytan dürtüklediği zaman fark ederim. Çocukken kanıyordum, iyi bir şey gibi geliyordu. ama şimdi düşündüğümde onun kötü olduğunu anlıyorum.

-2- (kız, 11 yaşında, anne baba sağ ve ayrı, 7 kardeş, İstanbul doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

- 1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum. yaşayamaz

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Varlığı yaratandır. 6 yaşındayken bulutların üstünde, gökyüzüne bakarak onu görmeye çalışırdım.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Her şeyi yaratan o. Ondandır korkuyoruz, her istediğimizi yapabilir. Bebekken de öldürebilirdi ama bizi yaşıyor.

- 4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet yaklaşıyor, insanlar kötü durumlarda dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet öyle.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Kötülük yapanları sevmez, onları korumaz. Ama ellerini açar dua ederlerse korur. Tehlikeyle karşılaştığımda fatiha suresini okurum.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allahın kulu seçtiği biri. Allahımız nasıl biri, yani çok büyük bizden öyle sorardım. İnsana benzemiyor.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

O zaman bilemezdim beni kimin yarattığını, nasıl oluştuğumuzu.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cehennem; ateş. Cennet; sular çiçekler. Güzel yani. Şeytan; çok kötü, her şeye kötülük yapıyor. Cin; korkunç, herkes onlardan korkarlar, görünmüyorlar. Melek; insanlara sorular sorar. Mezara gidince insanlara ne yatıklarını soracaklar.

-3- (erkek, 14 yaşında, anne baba sağ ve ayrı, 7 kardeş, Ş.Urfa doğumlu, 8.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum. Yaşayamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Çok büyük biriymiş gibi, erkeğe benziyor, iyi biri nur yüzlü, şimdi iyi herkese yardım eden Allah, kötülüklerden kurtarıyor.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Öğrendikten sonra, galiba okula gitmeden önce. Abimler bahsediyorlardı, anlatıyorlardı. Zor durumda kaldığımda. Namaz kılarken, dua ederken yakın hissediyorum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua ederim korktuğum zaman, mesela dün deprem olmuştu, korktum ve dua ettim. Dua edince rahatlarım. Korktuğum zaman, köpek kovaladığında dua ederim, kendimi iyi hissedirim.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet böyle.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünüp müssün?

Evet koruyabilir.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünüp müssün?

Ben biliyorum zaten bence yaklaşıyor.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O bir insan ve peygamber. Onu görebilseydim, hemen elini öperdim, halini hatrını sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünüp, O'nu arar mıydın?

Bilmiyorum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet; çok güzel bir yer diyorlar. Cehennem de diyorlar ki günahların bitene kadar yanacaksın. Şeytan; sana kötülük söylüyor, senin yapacağın işten başka bir yola götürüyor. Melek de seni iyi yola götürüyor. Cin; bilmiyorum, bence görülemez.

-4- (erkek, 16 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 6 kardeş, Muş doğumlu, lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum. Tabi yaşayamaz. Dünyaya gelmenin bir anlamı olmaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Her şeyi tam anlamıyla yaratan, sebep sonuç ilişkisi ve belli kurallara bağlı yaratan, ilişkisi anlamlı, insanların rahat yaşaması için.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Doğduğu andan itibaren inanır. Ezan sesi duydum çocukken, 5 yaşındayken merak ettim, camiye gidip imama sordum, öğrendim. Ben her durumda kendimi Allah'a yakın hissederim. Namaz kılarken, hoş sohbet ederken.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua müminin silahıdır. İnsan insanla her şeyi paylaşamayabilir ama Allah'la her şeyi paylaşabilirsin. İnsanlar genelde zor durumlarda dua ederler, bu yanlış, her zaman sabah kalktığında, otobüse binerken sürekli dua halinde olmalı. Ben her zaman dua ederim.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet mutlaka

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Mutlaka korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Okumak yetmez onu anlayıp uygulamak da gerekir.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Son peygamber, baş insan mükemmel bir varlık, nuruyla insanın gözünü kamaştırır. İlk önce elini öperim. İnsanlar niçin birbirlerini hor görüyor, diğerini küçümsüyor, niçin fitne fesat içindeler.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Tabi ki mutlaka. Dünyaya niçin geldiğimi öğrenmek isterdim, çünkü dünyaya gelmenin bir amacı var.

10. Melek, Cin, Şeytan, Cennet, Cehennem.

Cennet; müminlerin gideceği, orada mükafat göreceği, mutlu olacağı yer. Cehennem; kafirlerin cezalandırılacağı yer. Melek; nurdan yaratıldı, sürekli Allah’a ibadet ederler. Şeytan, Allah’a karşı çıktı, Adem’i topraktan yarattın diye ona isyan etti. Cin; görünmezler, fakat insanla beraberdirler.

-5-(kız, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 6 kardeş, Muş doğumlu, lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah’ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah’a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum, inanmadan yaşayamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Melek gibi kanatları olan bir varlık olarak düşünüyorum. Temiz yüzlü güzel.

3. Allah’ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah’a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Küçüklüğümde beri inanıyorum, sanki her şeyi biliyormuş gibiyim. Zor durumda kaldığımda kendimi yakın hissederim.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet dua ederim. Her zaman yatarken, yürüken dua ederim. İnsanlar en çok zor durumda kaldıklarında dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah’ı kavramaya ve O’na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet öyle.

6. Allah’ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet korur.

7. Kur’an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah’a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet isterim. Allaha yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O’nun Allah’la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed’le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah tarafından gönderilen bir elçi. Öperdim, doya doya bakardım, onu izlerdim. Ben sizce nasıl bir insanım bunu sorardım. Gelecekte nasıl bir insan olacağımı ona sorardım. Çünkü Allah onun gözünün önüne getirir.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet arardım, çünkü bir yaratıcı olmalı.

10. MELEK, CİN, ŞEYTAN, CENNET, CEHENNEM.

Cennet; her yer elmas gibi parlıyor, yeşillik her taraf çiçekler, banklara oturmuşlar.

Melek, içime bir güzellik doğuyor, çok güzel.cin,karamsar. Görünmez. Şeytan, kapkaranlık ,çirkin

-6--(kız, 14 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 6 kardeş, Muş doğumlu, lise 2 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Hem de içten. Tüm insanlar Allah'a güvenir inanır.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Hayatı oluşturan, bizi yaratan, bize çok güzel özellikler vermiş, herkese inanç vermiş, herkesin içinde bu var ve O lider.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

6 yaşındayken kadın erkek arası çelişiyordu,ikisine de benzetiyordum. Her şeyin koyucusu, ağaçları böceklerin, insanların lideri(böyle lider deyince acaba günaha giriyor muyum) onu tüm hareketlerimde hissediyordum. Her hareketimde ona yakın hissediyorum.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Her durumda, yemek yerken ,otobüse binerken. İnsanlar yardıma muhtaç olduğunda.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Allah her insanı durumuna göre yaratmış, her insan ona inanır.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Her tehlikeden korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet insanı Allah'a yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Herhalde o çok iyi bir insan olduğundan Allah ona vahiy göndermiş, diğerlerinden daha üstün özellikler gösterdiği için Allah onu seçmiş. İlk vahiy aldığı anda korktuğunu diye sorarım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet inanırdım, arardım.

10. MELEK, CİN, ŞEYTAN, CENNET, CEHENNEM

Cennet, en merak ettiğim konu, kuşlar, böcekler, meyve ağaçları, bahçe içinde kanatlı melekler, dallarda elmas gibi pırıltılar var. her yer ıslık ıslık. Cehennem, karanlık, ateş, insanların bağırdığı, yüzlerinin kötü olduğu.

Şeytan, insanın içine girer, ona iyilik yapmayı engeller. İnsanın kafasını çeler.

Melek; insan bir kötülüğe adım atsa onları çekerler, engellerler.

Cin, şekilden şekle girer. Bazı insanlara görünür. Sivri kulaklı, uzun kafalı, çirkin görünümlü.

-7--(kız, 12 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 6 kardeş, Muş doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum, insan inanmadan yaşayamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

İnsanlara doğru yolu gösteren, insanları kötü yoldan koruyan

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Küçüklüğümden beri inanıyorum, insana benzetiyordum, ama insan değildi yani hiç görünmüyordu. Namaz kılarken Allah'a yakın hissediyordum, Kuran okurken.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua ederim. İnsanlar hasta olduklarında, zor durumla karşılaştıklarında dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet Allah'a inanmalı.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet öyle, ben bunu hissediyordum.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O bir peygamberdi, insanlara doğru yolu gösterirdi, Allah'la çok iyi bir ilişkisi vardı, Allah onu çok seviyordu, onun elini öperdim. Allah'la nasıl bir ilişkisi olduğunu sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Arardım, çünkü onu merak ederdim.

10. melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

cehennem; alevler içinde.

cennet çimenler çiçekler, bebekler.

melekler, insanların yanında durur, sağ ve sol kolunda iyilik ve kötülükleri yazar

şeytan insanın içine giriyor, vur diyor vuruyor, çal diyor çalıyor.

cini duydum ama bilmiyorum

-8-(kız, 11 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum, yaşayamazlar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

O büyüktür, onun gibi kimse yoktur, o fakirlere yardıma ihtiyacı olanlara hep yardım ederler.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Ben sanıyordum o da bizim gibi insan 8 yaşından sonra böyle olamdığını anladım.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua ederim. Zor durumda kaldığımda. İnsanlar da.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

evet.

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Çok isterim. Evet yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

İşte o da bizim gibi insandı, o da çok zorluklar çekti .allah onu çok seviyor, oda allah'a inanıyor, Allah'ı çok seviyor. Ona Allah'ı görüp görmediğini sorardım. Çünkü ben Allah'ı çok merak ediyorum.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Bilmiyorum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet, iyi yardımsever, pis şeyleri yapmayan Allah'a inanan insanlar gidiyor. Cehennem; kötü ve pis şeyleri yapan yiyecek yapan insanlar gidiyor. Melek; diyolar bazıları iyi bazıları kötü. Cin; onu bilmiyorum. Şeytan onu ben hiç sevmiyorum zaten. O da eskiden Kur'an

okuyomuş, işte kötü bir şey yapmış Allah'la ilgisini kesmiş, insanlara kötü şeyler yaptırıyor, ama bazı insanlar Allah'la ilgisini kesip, şeytanla dost oluyor.

-9-(erkek, 16 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, 8.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Tabi, yaşayamaz.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Bizi yaratan, bize en güzel şekli veren, merhametli her an aklımızda yanımızda.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

7 yaşındayken inandım, hep rüyamda görürdüm onu. Camide bakardım namaz kılanların yanında onların hareketlerini yapardım. Namaz kılarken yakın oluyorum.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Zaman buldukça Cuma günleri dua ederim. İnsanlar hastalık olduğunda derdi olduğunda özel günlerde dua eder.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Allah'a isyan etmezsen her yerde korur.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Biliyorum biraz. İbadet benim içimi rahatlatıyor, hem görev hem de stresini atıyorsun.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O çok iyi bir peygamber, daha o peygamber seçilmeden önce güvenilen bir insanmış, cömertmiş, Allah'ın merhameti onda görünmüş. Heyecanlanırdım. Onu ne kadar çok sevdiğimi söylerim. Cennet katında neler olduğunu sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Sonuçta aklıma gelirdi mutlaka.

10.Melek, Cin, Şeytan, Cennet, Cehennem.

Cennet, Allah'a inananlar girer. Cehennem, çakmakla 10 saniyede elini tutamıyorsun ama orada bir ömür boyu yanacaksın. Melek, duyduğuma göre insanın omuzlarında iyi ve kötü melekler var, cinlere ben inanmıyorum ama varlar. Şeytan, insanın aklını çeler, kötülüğe sevk eder, ama bilinçli ve Allah'a inanan bir insana dokunamaz.

-10-(kız, 13 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, 7.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum, bazı insanlar yaşar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Allah bizi her şeyi yarattı.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Duyduğum zaman inanmaya başladım. Çok yükseklerde çok büyük birisi gibi, aile gibi çocukları karısı olan bir erkek gibi. Bir ihtiyacım olduğunda birisinin iyiliğini istediğimde kendimi yakın hissedirim. Dua ettiğim zaman.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Sık sık dua ederim. İnsanlar ihtiyacı olduğunda, bir insan kötüyse onun iyi olması için dua eder.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Bizi her yerde görür, duyar ve korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah'ın elçisidir. İnsanlar içinde ahlaklı, dürüst. Onu seviyorum. Ona teşekkür ederim bizim için böyle uğraştığı için.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet onu arar bulurdum

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet; iyi insanların gittiği yer. Cehennem dünyada kötü şeyler yapan insanların gittiği yer.

Şeytan, bizim kötülük yapmamızı ister, şeytana uyunca sanki Allaha inanmıyor gibi olurum; Melek, Allahın iyi yaratıkları. Cin, bilmiyorum görünmez.

-11--(erkek, 16 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, Lise 2 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum. Dinlere göre değişir, hepsi farklı Allah'a inanır.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Evrenin sahibi, doğmamış, doğrulmamıştır.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

8 yaşlarındayken başladım, bir insana benzetiyordum. Erkeğe. Din dersinde öğrendim. Her zaman kendimi yakın hissedirim. Aklıma ne zaman bir kötülük gelse ardından Allah korkusu gelir.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Bir iki bildiğim dua var. Onları okurum. Dua Allah'A ibadeti yerine getirmemizi sağlar, ailemiz için insanlar için dualarla Allah'a yalvarıyoruz. Kaza anlarında, depremlerde, kötü zor durumlarda aileleri için dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet öyle

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

İnsanına göre değişir, kaderini belirleyen Allah'tır. Kaderinde tehlike varsa korumaz.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Gündelik işler, insanı mutlu eder, ben uğraştım olmadı. İnsan bunları yaparak Allah'ı daha iyi tanır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Son olarak gönderilmiş bir peygamber. Ölümleri engellemiş, kardeşliği yaymış, insanlığı güzele götürmüş bir peygamber. Onun yüzünü her zaman merak etmişimdir görsem yeter ki, bir şey soramazdım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet araştırdım, bulurdum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cehennem; Allah'ın kurallarına uymayan, ona inanmayan kişilerin cezalandırılacağı yer. Cennet, inananların varacağı güzel yer. Melek, Allah yaratmış, Şeytan eskiden o da Allah'ın en sevdiği meleklerden biriyken kibriden, kıskançlığından dolayı kovulmuş. İnsanların damarlarında dolaşan kan gibi dolaşır şeytan. Allah'a inanan insan onu dinlemez, dediklerini yapmaz.

-12--(erkek, 13 yaşında, anne sağ, baba kayıp, 4 kardeş, Mardin doğumlu, 7.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum, yaşayamaz. Her şeyi Allah öğretmiş. Allah olmadan hiçbir şeyi yapamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Çocukken bümbüyük, sakallı kafasında şapkası olan biri. (yukarıya bakar) merhametli affedici.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Ben küçükken annemler ne zaman inanmaya başladıysa o zaman. Camideyken namaz kılarken yakın hissediyorum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet her akşam yatmadan önce dua ederim.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet böyle

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

İbadet insanı Allah'a yaklaştırır. İçinde mutluluk oluyor, güzel şeyler oluyor, herkese karşı insanın sevgisi artıyor. İnsanlara karşı iyilik yapma hevesin oluyor.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Çocukları severmiş. Allahın peygamberi herkesi iyiliğe sevkeder. Allahı anlatır. Elini öperim, konuşuruz, sohbet ederiz. Dünyasa hırsızlık olmasın, herkesin namazdan, camiden sıkılmaması için ne yapalım diye sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet inanırdım.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet; ağaçlar, istediğin meyveler, her istediğin oluyor. Cehennem, ateşler içinde

Şeytan, insanın aklını karıştırıyor. Melek, hırsızlık yapma, camiye git. Cin, bilmiyorum.

-13-(erkek, 15 yaşında, anne sağ, baba kayıp, 4 kardeş, Mardin doğumlu, Lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum, yaşayamaz.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Her istediğini yapan, kimseye muhtaç değil, lider, her şeye benzer, insanın davranışına bağlı, merhametli bazen, kızgın.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Din dersi gördüğümüzde, 4. sınıftayken. Namaz kılarken daha mutlu, daha huzurlu hissediyorum.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Allah'a derdini bildiriyorsun. İsterken, beklerken, işin ters gittiğinde dua edersin.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet öyle

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet her zaman.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

İyiliği seven, bize Kur'anı tanıtan, İslam'ı getiren elçi. İnşallah karşılaştığımda Allah nasıl biri, cennet nasıl bir yer diye sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Onu arardım, beni kim yaratmış diye sorardım.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet; güzel yeşillik içinde her şey var, arzularım orayı. Cehennem; ateşler içinde, kötü. Melek, sürekli itaat ediyor. Cin; inanmıyorum. Şeytan var, insanı kötü şeylere itiyor.

-14-(erkek, 14 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 3 kardeş, Diyarbakır doğumlu, Lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Bizi yaratan, bize kitap gönderen bizi bilgilendiren.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Çocukken bize yukardan bakıyordu. Şimdi eşi benzeri yok, kalbimizde. Namaz kılarken, oruç yakın tutarken hissederim.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet .ihtiyaç duydukları her an.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet.

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet ama, kötülere yardım etmez.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Allaha yaklaşmak için kurani bilmek gerek.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allahın kulu ve elçisi bizi yönlendirmek için gönderilmiş, o olmasaydı kurani öğrenemezdik ayetleri bize açıklıyor. Onu görseydim bayılıp düşerdim. Cennet nasıl bir yer onu sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

evet

10.MELEK, CİN, ŞEYTAN, CENNET, CEHENNEM.

Cehennem, ateş, cennet, rahat ve huzura kavuşacağımız yer. Şeytan, Hz. Adem'e eğilmeyip Allah'a isyan eden kötü. Cin, iyi cin kötü cin, Melek çeşitli, can alma, vahiy, iyilik kötülüğü yazan

-15---(erkek, 13 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 4 kardeş, Siirt doğumlu, 8.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum. Bazı insanlar yaşarlar inanmadan ama mutsuz olurlar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Çocukken onu erkeğe benzetirdim. Şimdi Allah bizi dünyayı yarattı.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Küçüklüğümde beri inanıyorum. Dua ederken kendimi yakın hissederim.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua ederim. Korktuğum zaman. İnsanlar zor durumda kaldıklarında dua ederler.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet öyle.

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Kötü insanları korumaz cezalandırır.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

İbadetler Allah için yapılır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?
Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O bir insan ve peygamber, (salavat getirip elini yüzüne ve göğsüne götürüyor)

Onunla karşılaşırım inşallah ama konuşamazdım, dilim tutulurdu, ağlardım o kadar kişinin içinden sadece ben gördüm diye sevinirdim, bir şey soramazdım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet onu araştırır, sorardım.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cehennem, azap yeri. Melek, iyi. Cin, bazen insanlara görünmeden seslenirler. Şeytan, kötü, yolunu saptırır insana. Cennet, güzel yer, her istediğin olur orda.

-16- (kız, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 12 kardeş, Adana doğumlu, 8.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet, yaşayabilir ama daha çok hristiyanlar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın? insanların toprağa gireceği, nasıl olursa olsun iyi olmaları, namaz kılmaları.
tek nurdan yaratılmış, doğmamış, doğurmamış..

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

10 yaşında insana benzetiyordum.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Zor durumlarda.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Korur.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?
Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Yakın bir ilişki, kardeş gibi, onu seviyorum. Ona cenneti sorardım. Cennete girmesi gereken insan ne yapmalı.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet, insan hak ediyorsa cennete. Kötülük yapıp hak ediyorsa cehenneme

Melek, bilmiyorum. Cin, bilmiyorum. Şeytan, Allah için hiçbir şey yapmadı, ama insanları kandırdı.

-17-(kız, 13 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 12 kardeş, Adana doğumlu, 4.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet, yaşayamaz.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Namaz, oruç

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Çocukken. İnsana benzetiyorum. Şimdi de kocaman bir şey.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Korktukları zaman

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

İyi bir ilişki. Bilmediğim soruları. Kendini tanıttımasını.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Bilmiyorum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cehennem, ateş, insanlar yanıyor, Cennet, istediğin her şey olur. Şeytan, kötü , ateştenç Melek, iyi. Cin, bilmiyorum. Rüyada görülür.

-18-(erkek, 11 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 12 kardeş, Adana doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum. Hayır.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Büyük olduğunu düşünüyorum. Namaz kılmalıyız.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

5-6 yaşındayken büyük olduğunu. Hiç kimseye benzetmiyordum. Evet yakınım. Namaz kılarken yakın hissediyorum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Zor olduğu durumlarda.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak

dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Verilmiş.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O elçisidir. Seviyorum. Aklıma bir şey gelmiyor.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet.

8. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Melek, bize yardım ediyor. Cin, görünmüyorlar. Şeytankötülük yapıyor.

Cennet, insanların güzel olduğu yer. Cehennem, ateş var orda.

-19-(erkek, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 12 kardeş, Adana doğumlu, 7.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Herkesten büyük.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Hatırlamıyorum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

mutlu olunca

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?
6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?
ALLAH'IN yolundan gidersen korur.
7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?
Yaklaştırır.
8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?
Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?
Bilmiyorum.
9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?
Bulamazdım.
10. MELEK, CİN, ŞEYTAN, CENNET, CEHENNEM.
Cennet, iyi. Cehennem, kötü. Şeytan, kötü. Cin, kötü. Melek, iyi.

-20- (kız, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, 8.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?
Evet , yaşayamazlar.
2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?
Bütün nimetlerini verir, insanlar hayvanları yaşatır, bize merhamet eder, ne istesek verir.
3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?
Kalu beladan beri. Ben doğduğumdan beri. Hiçbir şeye benzetmiyordum çocukken.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua ederken yaklaştığımı hissederim. Kabul olmasa bile kabul olacağını düşünürüm.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet böyle.

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Bence korur.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet yaklaştırır. Ben kuran okuyorum,

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Onun elçisi ve kulu. Ona o zamanlar ne olduğunu, nasıl yaşadıklarını, islama nasıl davet ettiklerini sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet bulurum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet, iyilik yaptığımızın karşılığını alıyoruz. Cehennem, günahların karşılığı alınır orada. Melek, iyi ,bize yardımcı, Cin, görünmüyor o ama sanırım kötülük yapıyor. Şeytan ,kötülük fısıldayan, kötülük yapan.

-21-(kız, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 3 kardeş, Niğde doğumlu, Lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet, yaşayamazlar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Daha önce hiç düşünmemiştim. Fiziki olarak bir şey canlanmıyor. Çocukken terasa çıkmıştım. Ezan okunan yerdeki adamı görünce onu Allah zannettim. Arkadaşlarıma göstermiştim.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Küçüklüğümde beri inanıyorum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua en içten yapılırsa yerine gelir, ben bunu yaşadım. Allah'a yaklaştığımı hissedirim dua ederken, üzgün olduklarında, zor durumdayken, sınavlarda, ya da mutluyken de şükürle dua eder.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet tabi.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Kesinlikle yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Aslında zaten mucizelerini gördüm, onu arardım.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet, ne gelmiyor ki aklıma. Hak ettiyse iyidir. Ben şu an açıkçası davranışlarım açısından hak ettiğimi düşünmüyorum. Cehennem, beni korkutuyor. Cehennem de ateş var. Melek, bir varlık, tehlikelerden korur. Cin hakkında çok şey söyleniyor, iyisi var, kötüsü var diye onun hakkında pek bir şey düşünemiyorum açıkçası. Şeytan çok kötü bir varlık.

-22-(kız, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 3 kardeş, Niğde doğumlu, Lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

evet, inanmadan yaşayamazlar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Hiç böyle bir soru duymadım.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Kuran okumaya başlayınca. Annemler bahsedince.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Allah'a biraz daha yaklaşırsın. Zor durumda dua ederler.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

İyi olsa da kötü olsa da korur.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet tabi ki.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah'ın elçisi, kulu. Bir şey soramazdım, heyecanlanırdım. Allahın onu neden seçtiğini, nasıl iyi insan olunur.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet bulurdum.

11. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem. Cennet, iyi güzel insanların bulunduğu yer. Cehennem, kötü insanların bulunduğu yer. Melek, iyi. Şeytan, o da bir melekti ama kötüydü. Cin, bilmiyorum, onlara inanmıyorum.

-23-(erkek, 11 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 3 kardeş, Niğde doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum, yaşayamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Çok şeyler canlanıyor ama aklıma gelmiyor, hiçbir şeye benzemez, bulutlarda.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

hatırlamıyorum

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Akşam yatınca dua ederim. İnsanlar zor durumda dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Bazen korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah'ın bir kulu. Benim günahlarımı al derdim ona.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet bulurdum, ama bilmem galiba inanırdım.

11. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet, çok güzel bir yer ne istersen var. Cehennem, ateş işte. Melek, güzel şeyler, Şeytan, kötü, Cin, bilmem.

-24-(erkek, 12 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

evet

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

bilmiyorum

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

bilmiyorum

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Bilmiyorum.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Bilmem.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Bilmiyorum.

-25-(kız, 13 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Siirt doğumlu, 7.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1.Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum. Hayır yaşayamazlar.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Bizi yaratan bu dünyaya sınav yapmak için göndermiş, günah olunca cehenneme, iyilik yapınca cennete gideriz. Çocukken onu gökte zannediyordum. Hayalet, gölge ama iyi bir şey, rüyalara giriyor, korkutmuyor.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Doğduğumdan beri.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet yaklaştırım. Mesela yani, sevap yazar, biri hasta olunca ona şifa için dua ederiz. Kardeşlerimden birinde endişe olsa dua ederim.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet.

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet korur.

7.Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet namazda konuşuruz Allah'la.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Son peygamberimiz. Allah'ın verdiği emirleri insanlara duyuruyor, herkes ona inanmış, ama inanmayanlar da var. Allah'ın yasak ve emirlerini insanlara duyuran melek gibi, günahsız insan. Önceden böyle silah,yoktu. İnsanlar haksız yere ölüyor bunun nedenini sorarım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet bulurdum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet; benim hocam çok şey anlattı. Günahlarımız tartılıyor. Yaptığımız iyilik karşılığı cennete gidiyoruz, orada her istediğimiz oluyor.

Cehennem, günahlarımızdan dolayı yanıyoruz ama sonra yine cennete gidiyoruz.

Cin çarpması gibi bir şey, akşamları yanımıza geliyomuş galiba hayalet gibi bir şey geliyor aklıma.

Melek, günahlarımızı ve sevaplarımız yazıyor. İnsanlara dua ediyorlar, çeşitli görevleri var.

-26-(kız, 11 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 3 kardeş, Niğde doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet, yaşayamaz.

2.Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Hiç yalan konuşmayan, onun dediklerini yapmayanlara ceza veren, o geliyor aklıma. İnsan değil ama insana benzetiyorum onu.

3.Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman,nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

4 yaşında duydum.

4.Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Yazılı olduğumda iyi not almak için dua ederim. İnsanlar bir yere kavuşmak için dua ederler.

5.İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Galiba.

6.Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet isterim, yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O bizim peygamberimiz. Oda yalan konuşmaz. İyi bir insan. Ben cennete mi cehenneme mi gideceğimi sorarım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet.

11. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennet, çiçekler var, her istediğin oluyor. Cehennem, ateşler var orada. Şeytan, canavara benziyor. Melek, nur yüzlü. Güzel. Cin, bilmiyorum

-27- (erkek, 13 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 4 kardeş, Niğde doğumlu, 6.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu orta)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

İnanıyorum, yaşayamazlar, mutlaka bir inançları olur.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Her şeyi yoktan var eden, bir şeye benzetemiyorum.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Doğduğumdan beri inanırım.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Namazda oruçta dua ederim. Zorda kaldıklarında dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Korur. Zaten melekler var koruyan.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Evet.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah'ın en sevdiği kulu, İslam dinini o getirdi, o yaydı, güvenilir, mucizeleri olan bir peygamber. Aklıma gelmiyor. Onu gören insan zaten konuşamaz bence.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Evet düşündüm.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Melek, Allah'ın görevlendirdiği nurdan yaratılmış varlıklar. Cin bir kısmı Allaha ibadet eder. İnsanlara musallat olur. Şeytan, ateşten yaratılmış, Hz. Adem'e secde etmediği için Allah onu kovmuş, şeytan da kıyamet kadar insanları saptırmak için süre istemiş. Cennet, katmanları var. 7 kat mesela, bahçeler, ırmaklar. Cehennem, ateş var, cezalandırılma yeri.

-28-(erkek, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 4 kardeş, Niğde doğumlu, Lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu orta)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum, yaşayamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Büyük. Onu bir şeye benzetmemiştim.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Çok küçükken.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Evet. İnsanlar zor durumda dua eder.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak

- dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?
6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?
- İnsan dua ederse korur.
7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?
- Yaklaştırır.
8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?
- Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?
- Onun kulu ve elçisi. Heyecanlanırdım. Aklıma bir şey gelmezdi . vahiy nasıl bir şey, onu nasıl aldığını sorardım.
9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?
- Galiba bulurdum.
10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.
- Cennet, bahçe gibi bir yer. Cehennem, ateşin yeri, dünyanın katkat büyüklüğünde. Melek, beyaz kanatları olan, Hz. Hmza Cebrail'i görmüş bayılmış, cin, ateşten yaratılmış görünmez varlık. Şeytan kötü.

-29-(erkek, 13 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 4 kardeş, Niğde doğumlu, 7.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu orta)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?
- Evet inanıyorum. İnanmadan yaşayabilir.
2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?
- Her şeyin yaratıcısı, doğmamış, doğrulmamış, aklınla hayal edemezsin, o kadar büyüktür. Onu göremezsin. Çocukken beyaz aka benzetiyordum.
3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?
- Çocukken.
4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?
- Yatarken, her zaman dua ederim. Tehlikede olduklarında dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet tabii.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

İnsanın iyiliğine göre . Bazen korumamak o insan için iyi olabilir.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Yaklaştırır.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Allah'ın kulu ve elçisi, ona vahiy iniyor. Allah insanlara söylemek istediğini onun aracılığıyla söyler. Ona soramazdım heyecandan.

8. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

İnanırdım.

9. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Melek, iyilik yapmamızı sağlamaya çalışır, sağ ve solda yaptıklarımızı yazar. Cennet, herkes cenneti bir şeye benzetir, ama o çok çok daha güzel, ne istersen önüne gelir. Cehennem, ateş, burada kılmadığın namazı orada ateşte kılarırsın. Cin, bazı insanları rahatsız eder geceleri. Şeytan, kötülük yapmamızı söyler.

-30- (erkek, 11 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Adıyaman doğumlu, 5.sınıf öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum, insanlar inanmadan yaşayamaz.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

İyilik, ibadet etmek canlanıyor. Dua etmek canlanıyor.

Çocukken çok büyük hiçbir şeye benzemeyen beyaz bir şey insana benzemiyor.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

Doğduğumdan beri inanıyordum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Dua ederim, isteklerimi Allah'a dua aracılığıyla iletirim. İstedğim her zaman dua ederim, çok üzüldüğümde de dua ederim. İnsanlar sıkıntılı olduğu zaman dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet böyle.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Evet korur, ama müslümansa, ama hristiyanısa da belki sonradan ona inanır diye korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Camidesin Allah'ın evi. Orada ona dua etmek Allah'ın hoşuna gidiyor.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var?

Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

Peygamber efendimiz Allah'ın kulu ve resulü bizim de peygamberimiz, çok çok heyecanlanırdım, savaşlarda falan çok acı çekmiş mi onu sorardım.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Kimse bahsetmeseydi herhalde camiler dikkatimi çekerdi, inanırdım.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Cennette Kevser havuzu varmış, her Cuma günü Allah'ı görecekmışiz, peygamberimize tüm isteklerimizi söyleriz. Cehennem, cezalandırılma yeri. Melek, Allahın isteklerini yapan görevliler. Cin, insanlar gibi ama insanlardan önce var, insanlardan farklı doğaüstü güçleri var, görünmüyor, ibadet edenleri de var. Şeytan, Allaha karşı gelmiş, o da önceden melekmiş.

-31-(erkek, 15 yaşında, anne baba sağ ve birlikte, 5 kardeş, Adıyaman doğumlu, Lise 1 öğrencisi, ekonomik durumu düşük)

1. Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musun? İnsanın Allah'a inanmadan yaşayamayacağını düşünüyor musun?

Evet inanıyorum. Yaşayabilirler inanmadan.

2. Allah denince zihninde neler canlanıyor. Bunu benimle paylaşır mısın?

Her şeyin bir sahibi olduğunu düşününce bu dünyanın sahibi her şeyin üstünde bir varlık.

Çocukken gökyüzüne, bulutlara bakardım.

3. Allah'ın varlığına ve birliğine ne zaman, nasıl inanmaya başladın? Kendini Allah'a en çok ne yaparken yakın hissediyorsun?

İlk ne zaman inanmaya başladığımı hatırlamıyorum.

4. Dua eder misin? Dua senin için ne ifade ediyor? İnsanlar en çok hangi durumlarda dua ederler?

Daha çok namazlarda dua ederim. İnsanlar sıkıştıklarında dua ederler.

5. İnsan bebekken konuşamaz, ama konuşabilecek şekilde yaratıldığı için biraz büyümeyi bekler ve sonrasında konuşmaya başlar. Tıpkı bunun gibi insan, inanmaya meyilli olarak dünyaya gelmiştir. Biraz büyüyünce de Allah'ı kavramaya ve O'na inanmaya başlar. Bu konuda sen ne düşünüyorsun? Sence de böyle mi?

Evet böyle.

6. Allah'ın insanı her zaman ve her yerde tehlikelere karşı koruyacağını düşünür müsün?

Korur.

7. Kur'an okumak, duaları öğrenmek ister misin? Namaz gibi ibadetlerin insanı Allah'a yaklaştırdığını düşünür müsün?

Çok güzel bir şey, Allah'a daha yakın oluyorsun, namazda direk karşılıklı oluruz yaratıcıyla.

8. Hz. Muhammed hakkında ne düşünüyorsun? Sence O'nun Allah'la nasıl bir ilişkisi var? Sana Hz. Muhammed'le konuşma fırsatı verilseydi ona ne sorardın?

O bir elçi, örnek insan. Onu görmek isterdim, kendimden geçerdim herhalde.

9. Diyelim ki Allah'ı hiç duymadın ve varlığından haberdar olmadın. Yine de O'nun var olduğunu düşünür, O'nu arar mıydın?

Onu arar, bulurdum.

10. Melek, cin, şeytan, cennet, cehennem.

Bu dünya sınav yeri, cinler ve insanlar ibadet için yaratıldı. cennette, bu dünyada her şey orada var. Bu dünya vitrin gibi bir şey. Cehennem, yapma dediklerini yaptığımızda cezalandırılacağımız yer. Orada aslında ateş yok buradan götürürüz ateşi. Şeytan aslında ademe secde etmediği için kovulan bir melek, bizi yoldan çıkarır. Melek, nurdan

yaratılmış, tek görevi Allah’a ibadet etmek olan varlıklar.,cin, iyisi de var, kötüsü de görünmeyen varlıklar.

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI

Sayı : 12
Konu : Ayşegül Yıldız hakkında

İlgili Makama,

Vakfımızın “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesi kapsamındaki çocuklar üzerinde Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrencisi olan Ayşegül Yıldız’ın “Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duygunun Gelişimi” konulu çalışmasının Mezkûr çocukların ailelerinden izin alınarak Vakfımızda yapılması uygun görülmüştür.

Bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Ali İhsan TAŞÇI
Yönetim Kurulu Başkanı

KAYNAKÇA

- Akseki, Ahmet Hamdi, **Ahlak İlmi ve İslam Ahlakı Dersleri**, Ankara: Nur Yay.
- Alaaddin, İbrahim, **Çocuk Ruh**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931
- Alper, Hülya, **İmanın Psikolojik Yapısı**, İstanbul: Rağbet Yay., 2002.
- Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul 1987.
- Armaner, Neda, Ankara: **Din Psikolojisine Giriş**, 1980.
- Atkinson, R.L., R. C. Atkinson, **Psikolojiye Giriş**, Yavuz Alogan (çev.), Ankara: Arkadaş Yay., 2002.
- Aydın, M. Zeki, **Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi**, İstanbul: DEM, 2005.
- Başaran, Fatma, **Psiko-Sosyal Gelişim**, Ankara: Ankara Üniv. Dil-Tarih Coğrafya Fak. Yay. 1974.
- Budak, Selçuk, **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 2003.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül, **Çocuk Ruh Sağlığı ve Gelişimi**, Okul Öncesi Dönem, Nobel Yay. Ankara, 2001.
- Çağdaş, Aysel - Seçer, Zarife, **Çocuk ve Ergen Sosyal Ahlak Gelişimi**, Ankara: Nobel Yay., 2002.
- Çamdibi, H. Mahmut, **Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali**, İstanbul: Han Neşriyat, 1983.
- Çeker, Orhan, **İslam Hukukunda Çocuk**, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990.
- Çelebi, Ahmed, **İslamda Eğitim ve Öğretim Tarihi**, Ali Yardım (çev.), İstanbul: Damla Yay., 1974.
- Çiftçi, Nermin, “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi”, **Değerler Eğitim Dergisi**, S.1 (2003).
- Çileli, Meral, **Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi**, Ankara: V Yay. 1986, s.16. Karş. Bedii Ziya Egemen, **Din Psikolojisi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952.
- Çubukçu, İbrahim Agah, **İslam’da Ahlak ve Mutluluk Felsefesi**, Ankara: Ayyıldız Mat., 1977.
- Ennew J, **Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar Planlama İçin Bir Rehber**, Çiçek Öztekin (çev.), Ankara: UNİCEF Türkiye Temsilciliği, 2003.

- Erdoğan, İlhan, **İşletmelerde Davranış**, İstanbul: İ.Ü.İşletme Fak. Yay., 1991.
- Erikson, Erik, **İnsanın Sekiz Çağı**, T. Bedirhan Üstün - Vedat Şar (çev.), Ankara: Birey ve Toplum Yay. 1984.
- Eroğlu, Feyzullah, **Davranış Bilimleri**, İstanbul 1996.
- Fersahoğlu, Yaşar, **Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi**, İstanbul: Marifet Yay. 1998.
- Fowler, James W., “İman Bilincinin Evreleri”, Ali Ulvi Mehmedoğlu (çev.), **M.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi**, 19, İstanbul 2000, 85-104.
- Geçtan,Engin, **İnsan Olmak**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- Goldman, Ronald, “Düşünme ve Dine Tatbiki” Süleyman Akyürek (çev.), Erciyes Ü.S.B.E.D. S.11 (2001).
- Güngör, Erol, **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, İstanbul: Ötüken Yay, 1995.
- Hız, Gülaçar, “Sokak Çocukları Nasıl Kurtulur”, **İSTONBUL**, İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fab. San. Tic. A.Ş. Yayını, Sayı:4 (Nisan-Mayıs-Haziran 2001).
- Hökelekli, Hayati, **Din Psikolojisi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2003.
- , **İslam Ansiklopedisi**, Çocuk Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 1993, C. 8.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, **Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, İstanbul: YKY, 1998.
- Kemerli, Ahmet, “Küreselleşen ‘Çocuk Emeği’ Sömürüsü”, **Anlayış Dergisi**, Sayı:32 (Ocak 2006), İstanbul.
- Kılıç, Recep, **Ahlakın Dini Temeli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1992, Ankara.
- Kırkıncıoğlu, Meliha, **Çocuk Ruh Sağlığı**, İstanbul: Esin Yay., 1995.
- Konuk, Yurdagül, **Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1993.
- Mehmedoğlu, A.Ulvi, **Kişilik ve Din**, İstanbul: DEM Yay., 2004.
- Mehmedoğlu, Yurdagül, **Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci**, İstanbul: DEM Yay. 2005.
- Nirun, Nihat, **Aile ve Kültür**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. S: 73, Ankara, 1994.
- Onur, Bekir, **Gelişim Psikolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

- Özeri, Zeynep Nezahat, **Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi**, İstanbul: DEM Yay., 2004
- Özgü, Halis, **Çocuk Psikolojisi**, Özgü Yay. İstanbul, 1968.
- Özgür, İbrahim N. Ailede, **Okulda Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı**, Gülek Matbaası, İstanbul 1972.
- Palen, M., “Rakamlarla Çocuklarımız”, **Anlayış Dergisi**, S.32 (Ocak 2006).
- Pazarlı, Osman, **İslam’da Ahlak**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980
- Peker, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003
- , **Din ve Ahlak Eğitimi**, Samsun: Aksi Seda Mat. 1998.
- Piaget, Jean, **Çocukta Dil ve Düşünme**, Sabri E. Siyavuşgil (çev.), İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi, 1938.
- Salk, Lee, **Çocuğun Duygusal Sorunları**, Çev. Erzen Onur, Remzi Kitabevi, 1974, İstanbul.
- Sayıta, Sevgi U, Şirin, M. Ruhi (Haz.), **İstanbul Çocuk Raporu**, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yay. 2000.
- Schultz, Duane P, Schultz, Sydney E, **Modern Psikoloji Tarihi**, Yasemin Aslay (çev.), İstanbul: Kaknüs Yay. 2002.
- Sokak Çocukları Araştırma Komisyonu Raporu, 2005,
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tbmm_basin_aciklamalari_sd_aciklama.pl=18645, (2 Mart 2005).
- Şemin, Refia, **Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı**, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. 1979.
- , **Ruh Sağlığı**, İstanbul: Matematik Araştırma Enst. Baskı Atölyesi, 1979.
- Uysal, Veysel, **Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, İstanbul: M.Ü.İ.F.Vakfı Yay., 1996.
- Yapıcı, Şenay ve Mehmet, **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Ankara: Anı Yay. 2005.
- Yavuz, Kerim, **Çocuğun Dünyası ve Gelişme**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay., 1992.
- , **Çocuk ve Din**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay. 1994, s.52.
- , **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi**, Ankara: Diyanet Yay., 1982.
- , **Eğitim Psikolojisi**, Erciyes Üniv. Yay. No: 24 Kayseri, 1991.

Yavuzer, Haluk, “Toplum Bu Çocukları Rehabilite Etmeli, Kabullenmeli ve İş İmkânları Sunmalı”, **İSTONBUL**, İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fab. San. Tic. A.Ş. Yayını, Sayı:4 (Nisan-Mayıs-Haziran 2001)

-----, **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay., 1982.

Yazır, E. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul: Nebioğlu Basımevi,1960, C.6.
Zaman Gazetesi, 25.12.2004.